

GÜLHÜSEYN KAZIMLI

ALEKSANDRIYA SULTAN-ZADƏ FON BRÜSELDORFF

QARMONUN *əfsanəsi*

Gülhüseyn Kazımlı
Aleksandriya Sultan-zadə fon Brüseldorf

QARMONUN ƏFSANƏSİ

**Kitab Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin
dəstəyi ilə ərsəyə gəlmışdır.**

Naşiri:
Tural AXUNDOV

Redaktor:
Nizami CƏFƏROV
akademik

**K17 Kazımlı Gülhüseyn, Sultan-zadə fon Brüseldorf Aleksandriya.
Qarmonun əfsanəsi.** Bakı, «Təhsil», 2018, 224 səh.

Kitabda əfsanəvi qarmonçalan Kor Əhədin həyat və yaradıcılığından bəhs olunur, onun qarmonda virtuoz ifası, alətin milli musiqi alətimizə çevrilməsi yolundakı fəaliyyəti və bu sənətə gətirdiyi yeniliklər haqqında maraqlı məlumatlar verilir.

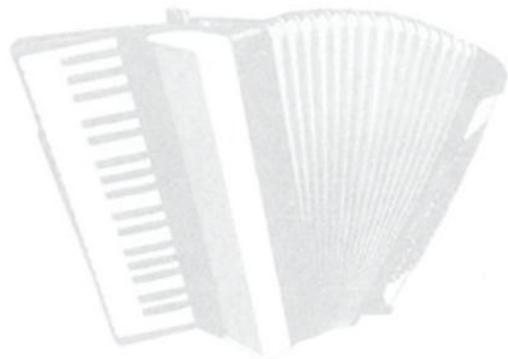
Musiqi xadimlərinin, sənətşünasların Əhəd Əliyev yaradıcılığı haqqında fikirləri musiqi sənətimizin əvəzsiz ifaçısını daha yaxından tanımağa imkan verəcək, onu yaddaşlarda əbədiləşdirəcəkdir.

K 4502020000 2018
053

© «Təhsil», 2018

Gülhüseyn Kazımlı,
Aleksandriya Sultan-zadə fon Brüseldorf

QARMONUN ƏFSANƏSİ

Bakı – 2018

Xalq bir çox xüsusiyyətləri ilə tanınır, sayılır və dünya xalqları içərisində fərqlənir. Bu xüsusiyyətlərdən ən yüksəyi, ən böyüyü – mədəniyyətdir.

Heydər ƏLİYEV

Muğam Azərbaycanın milli sərvətidir.

İlham ƏLİYEV

Bizim ən böyük sərvətimiz bizim mədəni irsimizdir: bizim ədəbiyyatımız, poeziyamız, musiqimiz, təkrarsız nadir xalçaçılıq məktəbimiz, təsviri sənətimiz, memarlıq abidələrimizdir. Bu mədəni irs bizi millət kimi bütün dünyaya tanıtdır. Bu gün bu mədəniyyəti qorumaq, saxlamaq, təbliğ etmək hər birimizin mənəvi borcumuzdur.

Mehriban ƏLİYEVƏ

ALIN YAZISI

Telefonda səs qırıq-qırıq gəlirdi. Hiss olunurdu ki, səs sahibi hardan-sa uzaqlardan danışır. Sonra əlaqə yaxşılaşdı.

— Mən Amerikadan danışıram, telefonunuza mənə Sənubər xanım verib, Sənubər Bağırova. Mən Amerikada yaşayıram, qarmonçalan (Kor Əhədin) – Əhəd Fərzəli oğlu Əliyevin nəticəsiyəm.

— Bəli, dedim, — çox gözəl, Sənubər xanıma böyük hörmətim var, bu-yurun.

— Mən Bakıya gələcəyəm. “Xanəndə və aşıqların səs aparatının akustik və fizioloji xüsusiyyətlərinin tədqiqi” adlı doktorluq dissertasiyasının tədqiqatını aparmaq istəyirəm. Həmçinin, ulu babamın – qarmonçalan Kor Əhədin anadan olmasının 125 ili tamam olur, yəni 2018-ci il onun yubiley ilidir. İstəyirəm ki, onun haqqında müəyyən tədbirlər hazırlayaq. Bir xeyli materiallarım var, ancaq Bakıda arxivlərdə işləmək lazımdır. Xahiş edərdim ki, həm yubileyin hazırlanmasında, həm də, mümkün ol-sa, bir kitabın ərsəyə gəlməsində mənə kömək edəsiniz. Adım Aleksandriya-Sevinc Sultan-zadə fon Brüseldorfdur.

Və beləliklə...

* * *

Bizim eradan əvvəl V – IV əsrlərdə yaşamış antik filosof Əflatun söyləyirdi: “Musiqi əxlaqi qanundur. O, bütün dünyani ilhama gətirir, qəlbə qanad verir, insanı xəyalən göylərə uçurdur. Musiqi qaydanın, nizamın əsasıdır, dünyadakı bütün bədii ülvilik və özəlliklərin təcəssümüdür”.

Doğrudan da, musiqi yaradılışın bəxş etdiyi ən ali nemətlərdən biri, duyğuları ehtizaza gətirən unikal sənətdir. Və musiqinin təsir arealı çeşidlidir. O, bəzən insanı kədər buludlarında gəzdirir, bəzən də sevinc ənginliklərinə aparır. İnsanlar hislərini, duyğularını musiqinin dili ilə daha mükəmməl çatdırı bilirlər. Bəzən bir ordunun görə bilmədiyi işin öhdəsin-dən bir mahnı gəlib. Musiqi təsəllidir, həyəcandır, çağırışdır, haraydır, na-lədir, dərddir, bir sözlə, insan ömrü üçün təbii sayılan bütün düşüncələri ehtiva edə bilən, tərcüməyə ehtiyacı olmayan ölməz sənət növüdür.

Azərbaycan musiqisi də onun tarixi qədər qədim və zəngindir. Dün-ya musiqi palitrasında öz çəşniləri ilə fərqlənən, bərq vuran milli musi-

qimiz uzun bir inkişaf yolu keçərək formalaşıb, ayrı-ayrı ictimai-siyasi formasiyaların, tarixi proseslərin ifadə dilinə çevrilə bilib.

Mahnı və diringilər, muğamlar, aşiq deyimləri, qaravəllilər, müxtəlif qaval ritmləri, ən qədim çalğı alətləri xalqın təfəkkür süzgəcindən sözü-lüb gələn etnomədəniyyət fəlsəfəsini təqdim edə bilib.

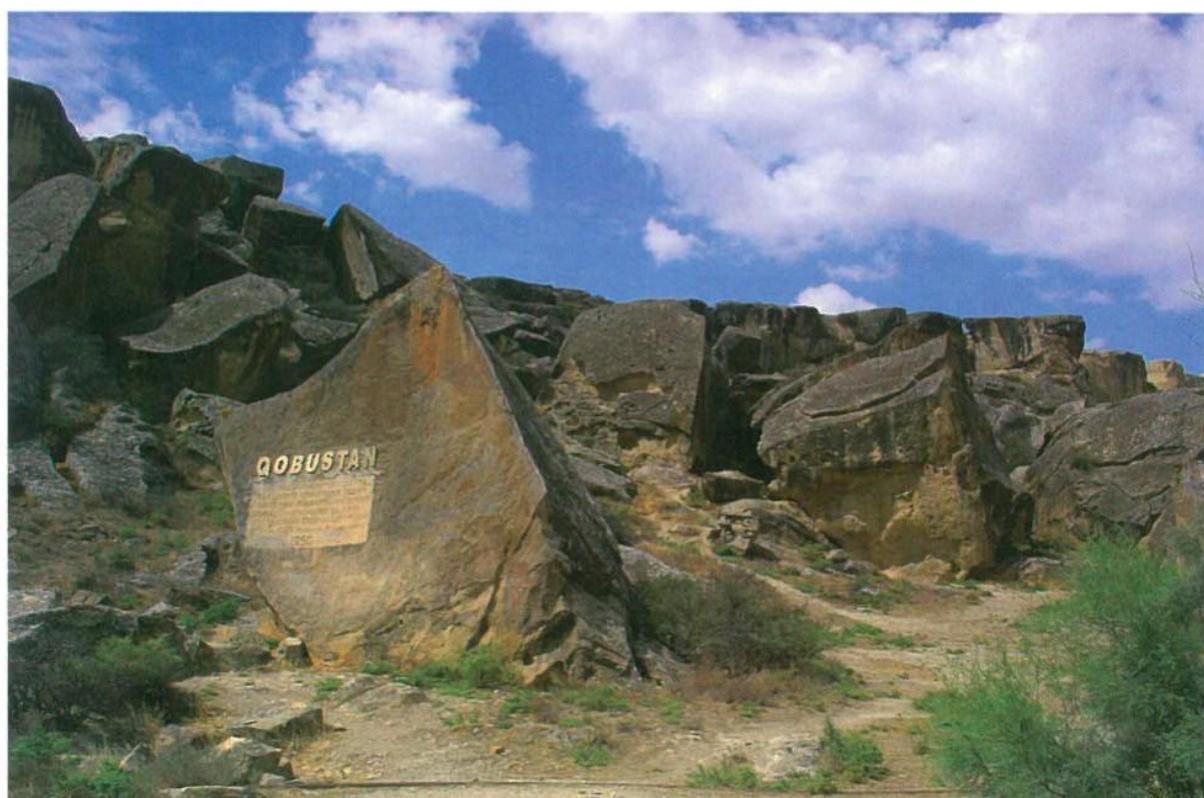
Folklorumuzun musiqi qolu xalqlarımızın adət-ənənələrindən bəhrə-lənir, onun arzu və istəklərini əks etdirir. Müxtəlif çalğı alətlərinin müşayiəti ilə oxunan bayatılar, aşiq havaları buna misaldır.

Daş yaddaşımız olan Qobustan öz qaya və daşlarında min illərin mədəniyyət xəzinəsini qoruyub saxlayır. İlk yazılı abidəmiz olan “Kitabi Dədə Qorqud” dastanında musiqi ilə bağlı bir sıra parçaların mövcudluğu, dastan boyunca müxtəlif musiqi alətlərinin adlarının çəkilməsi musiqimizin qədimliyinin daha bir sübutudur.

“Qavaldaş” möcüzəsi tarixin o üzündən uluların hayqirtisini bizə çatdırır. Qayalara həkk olunmuş “Yallı” rəqsi elementləri milli musiqi sənətimizin izlərini əks etdirir.

Zaman-zaman Azərbaycan musiqisi təkmilləşərək sistem halına düşmüş, təsnifatlaşdırılmışdır.

1259-cu ildə Marağa şəhəri yaxınlığında rəsədxana açmış görkəmli alim, astronom, riyaziyyatçı, filosof Nəsirəddin Tusinin “Musiqi haqqı-

da” iki hissəli risaləsini ilk musiqişunaslıq mənbələrindən biri hesab etmək olar.

XIII əsr də yaşayıb-yaratmış böyük xəttat və nəqqas, musiqişunas, bəstəkar, ud ifaçısı, Şərqiñ ən görkəmli şəxsiyyətlərindən biri, Təbrizli Səfiyəddin Əbdülmömin Urməvi də öz araşdırımalarında səslərin estetik psixoloji xarakterini açıb. “Kitabül-ədvar” əsəri məşhur alim Baron Karra de Vo tərəfindən fransız dilinə tərcümə olunub.

XIV-XV əsrlərdə yaşamış musiqişunas alim, bəstəkar, ifaçı, kalliqraf Xoca Əbdülgadir Marağayı “Melodiyalar xəzinəsi” risaləsində 130-a qədər melodiya haqqında nəzəri düşüncələrini bölüşmüdü. Alimin 5-dən çox fundamental əsərinin orijinalı və surətləri dünyanın məşhur muzey və kitabxanalarında qorunur. Habelə, İbn Fərabinin musiqi ilə bağlı araşdırırmaları yetərincə məshhurdur. Nizaminin, Füzulinin əsərlərində musiqi həyatı, musiqi janrları və alətləri barədə zəngin məlumat verilmişdir.

Heç şübhəsiz, əcdadlarımızın bizə miras qoyduğu mənəvi sərvət, qiymətli miras zamanın sınaqlarından da ləyaqətlə çıxmışdır. Coxçalarlı muğamlarımız UNESCO-nun bəşəriyyətin mədəni irsinin şah əsərləri siyahısına daxil olunub.

Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü və bilavasitə köməyi ilə respublikamızda Beynəlxalq Muğam Mərkəzi yaradılıb, beynəlxalq festivallar keçirilir. Nadir sənət inciləri yaranan xalqımız tar, kaman, ud, saz, tütək, ney, balaban, zurna, səntur, dəf, nağara, qoşanağara, zərb kimi alətlərlə dünya musiqi mədəniyyəti xəzinəsinə öz töhfəsini vermişdir. UNESCO ilə əməkdaşlığın inkişafında və mədəni irsimizin qorunması, beynəlxalq aləmdə təbliği işində müstəsna rolu olan Mehriban xanımın dəstəyi ilə artıq kamança hazırlanması və ifaçılıq sənətindən başqa dolma hazırlama və paylaşma ənənəsi, Azərbaycan muğamı, lavaş bişirmə və paylaşma ənənəsi, Lahic misgərlik sənəti, aşiq sənəti, Novruz bayramı, xalça sənəti, tar ifaçılığı, kəlağayı sənəti UNESCO-nun Qeyri-Maddi Mədəni İrs üzrə Reprezentativ siyahısında, həmçinin Çövkən – Qarabağ ənənəvi atüstü oyunu isə UNESCO-nun Təcili Qorunmağa Ehtiyacı Olan Qeyri-Maddi Mədəni İrs Siyahısında yer alır.

Musiqi salnaməmiz kifayət qədər zəngin səhifələrlə doludur. Bu salnaməyə baş vurmaq üçün XIX əsr dən vüsət alan milli mədəniyyətimizin intibah mərhələsinə ekskurs etmək gərəkdir.

ZAQAFQAZİYANIN KONSERVATORİYASI - ŞUŞA

Hələ XVIII əsrдə Qarabağda Molla Pənah Vaqifin şeirləri dillər əzbəri idi. Ağdamın Gülablı kəndində anadan olmuş aşiq Valehin yaradıcılığı xalqın mənəviyyat xəzinəsini əks etdirirdi.

XIX əsrдə Şuşanın mədəni həyatında müstəsna rol oynamış “Məclisi-üns”, “Məclisi-fəramuşan”, “Musiqiçilər dərnəyi” kimi ədəbi-bədii dərnəklər əslində şərəflə yazılan milli mədəniyyət tarixinin şanlı səhifələri idi.

Dini mərasimlərə həsr olunmuş tamaşalar isə milli teatrımızın formalaşması yolunda ilk cüçərtilər rolunu oynayırdı. Əbəs deyildi ki, belə dini mərasimlərdə, şəbihlərdə göstərilən tamaşalarda iştirak edən, gözəl səsi olan cavanlar dini mərasimlərdə öyrəndikləri havaları sonralar xanəndə kimi toy məclislərində və digər tədbirlərdə istifadə edirdilər.

Toylar, el şənlikləri, ədəbi-musiqi məclisləri öz yerində, Məhərrəm ayında şəbih tamaşaları da göstərilər, bağlarda, yaylaqlarda açıq havada aşıqlar və xanəndələr çıxış edərdilər. “Xan qızı” ləqəbi ilə tanı-

Xurşudbanu Natəvan

nan şairə, xeyriyyəçi Xurşudbanu Natəvan tez-tez bağında məclislər qu-rar, xalq şənlikləri təşkil edərdi.

Görkəmli tədqiqatçı Firudin Şuşinskinin araşdırılmalarına görə Şuşada ilk teatr tamaşaları 1848-ci ildə göstərilib. 1884-cü il, avqustun 16-da hə-vəskar müsəlman gənclərinin iştirakı ilə xeyriyyə məqsədli tamaşanın təqdim olunması barədə də məlumat var. Bu mərhələdə “Məstəli şah”, “Hacı Qara”, “Hekayəti-vəziri-xani-Lənkəran” kimi əsərlər Şuşada həvəskarlar tərəfindən tamaşa qoyulurdu. Şuşada ilk musiqi məktəbləri Xarrat Qulunun və Molla İbrahimin adı ilə bağlıdır. Uşaqlar 13-14 ya-şa kimi Molla İbrahimin yanına gəlirdilər. 14 yaşdan yuxarı uşaqlar isə Xarrat Quludan öyrənirdilər. Molla İbrahimin məktəbində şəbihgördan-liqla bərabər Hafiz, Nizami, Sədi, Xəyyam, Füzuli, Zakir, Seyid Əzim, Tofiq Fikrət kimi Şərqi böyük ustadlarından qəzəl oxunurdu.

Xarrat Qulu Məhəmmədoğlu dövrünün tanınmış musiqişünası və pe-daqoqu kimi böyük bir missiyanın öhdəsindən layiqincə gəlirdi. Klassik Şərq musiqisini mükəmməl bilən Xarrat Qulu şeir və qəzəlləri ilə də se-vilirdi. Məktəbin dini məqsədlə yaradılmasına baxmayaraq, burada mu-ğamın da incəlikləri, oxu tərzi, qəzəllərlə bağlı bilgilər aşilanırdı. Müəy-yən zaman keçidi isbatladı ki, Xarrat Qulunun məktəbi həm də vokal sə-nətinin inkişafında xüsusi rol oynayıb. Dövrünün tanınmış sənətkarları Hacı Hüsü, Məşədi İsi, Mirzə Sadıqcan, Əbdülbaqi Zülalov, Cabbar Qar-yağdıoğlu, Keçəcioğlu Məhəmməd, Qaraçı Əsəd, Şahsənəmoğlu Yusif, Dəli İsmayıł bu məktəbin yetirmələriydi.

1883-cü ildə Xarrat Qulunun ölümündən sonra şəhərdə dini işlərə nəzarət edən “Kor Xəlifə” ləqəbli Molla Əli Molla Kəlbəlioğlu onun müqəddəs missiyasını davam etdirir. Kor Xəlifənin məktəbi nəinki Qarabağda, habelə İranda və digər qonşu ölkələrdə şöhrət qazanır.

Bu ərəfədə eyni zamanda Hacı Hüsünün yaxından iştirakı ilə məşhur musiqişünas alim Mir Möhsün Nəvvab musiqi məclisi yaradır. Bəzən bu məclisi “Xanəndələr ittifaqı” adlandırırlar.

Bir sözlə, XIX əsrədə Şuşada 95 şair, 22 musiqiçi, 16 rəssam, 5 astro-nom yaşayıb-yaradıb. Şuşa Molla Pənah Vaqifi, Qasım bəy Zakiri, Yusif Vəzir Çəmənzəminlini, Əbdürəhim bəy Haqverdiyevi, Süleyman Sani Axundovu, Nəcəf bəy Vəzirovu, Firudin bəy Köçərlini, Bülbülcanı, Bülbülü, Üzeyir bəy Hacıbəylini, Məcid Behbudovu, Cabbar Qaryağdıoğlu-nu, Hacı Hüsünü, Məşədi İsini, Cəmil Əmirovu, Məşədi Məmməd Fər-

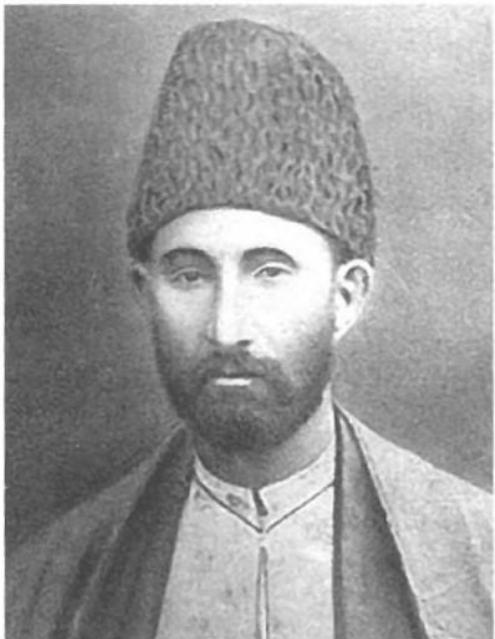
zəliyevi, Segah İslami, Zabul Qasımi, Keçəcioğlu Məhəmmədi, Seyid Şuşinskini, Xan Şuşinskini yetirib.

Musiqişünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, əməkdar incəsənət xadimi Sənubər Bağırova araşdırılmalarında göstərir ki, ədəbi-musiqi məclisləri təkcə Qarabağda yox, Azərbaycanın başqa bölgələrində də təşəkkül tapmışdı. XIX əsrin 20-30-cu illərindən başlayaraq Quba, Gəncə, Şamaxı, Lənkəran, Ordubad və əlbəttə, Bakıda da bu tipli dərnəklər meydana gəlir.

Şamaxı musiqi məclisləri də yetərincə şöhrət qazanmışdı. XIX əsrin ikinci yarısında Şirvan mahalında Mahmud ağa şeirə, sənətə, musiqiyə mənəvi və maddi dəstək verirdi. Mahmud ağa məclislərinin iştirakçısı olan Seyid Əzim Şirvani şeirlərinin birində yazdı ki, Mahmud ağa mülkədardır, var-dövləti, qoyun sürünləri, at ilxıları var, musiqini və musiqi xadimlərini, yazıçı və şairləri çox sevir və əzizləyir. Mahmudağa tez-tez musiqi məclisləri təşkil edirdi. Sazəndəlik, rəqs növləri formalışmışdı. Mahmud ağa rus və Avropa səyyahlarını evinə dəvət edir, onlara Azərbaycan mədəniyyəti ilə tanışlıq imkanları yaradırdı.

Bu illər ərzində Şamaxı musiqi məclislərində o dövrdə məşhur olan xeyli musiqiçilər yetişmişdi. Mirzə Məhəmmədhəsən, Mehdi Məlud, Şükür kimi görkəmli xanəndələr həmin məclislərin yetişdirməsi idi. Səssi ilə gözəl zəngulələri ilə insanları vəcdə götürən Mirzə Məhəmmədhəsən sonralar, yaradıcılığının çiçəkləndiyi bir vaxtda, taleyin acı zərbəsini yemiş, hər iki gözü tutularaq kor olmuşdu. Onun səsinə xüsusi qiymət verən Mahmud ağa onu öz sarayında saxlayırdı. Mahmud ağanın məclis-

Seyid Əzim Şirvani

Aleksandr Duma

lərində daim çıxış edən Mirzə Məhəmmədhəsən eyni zamanda öz sənətini təkmilləşdirir, muğamatın sırlarınə daha dərindən bələd olurdu. Məhz Mahmud ağanın himayəsi ilə Humayı və Mirzə tarzən və kamançaçı kimi yetişmişdilər.

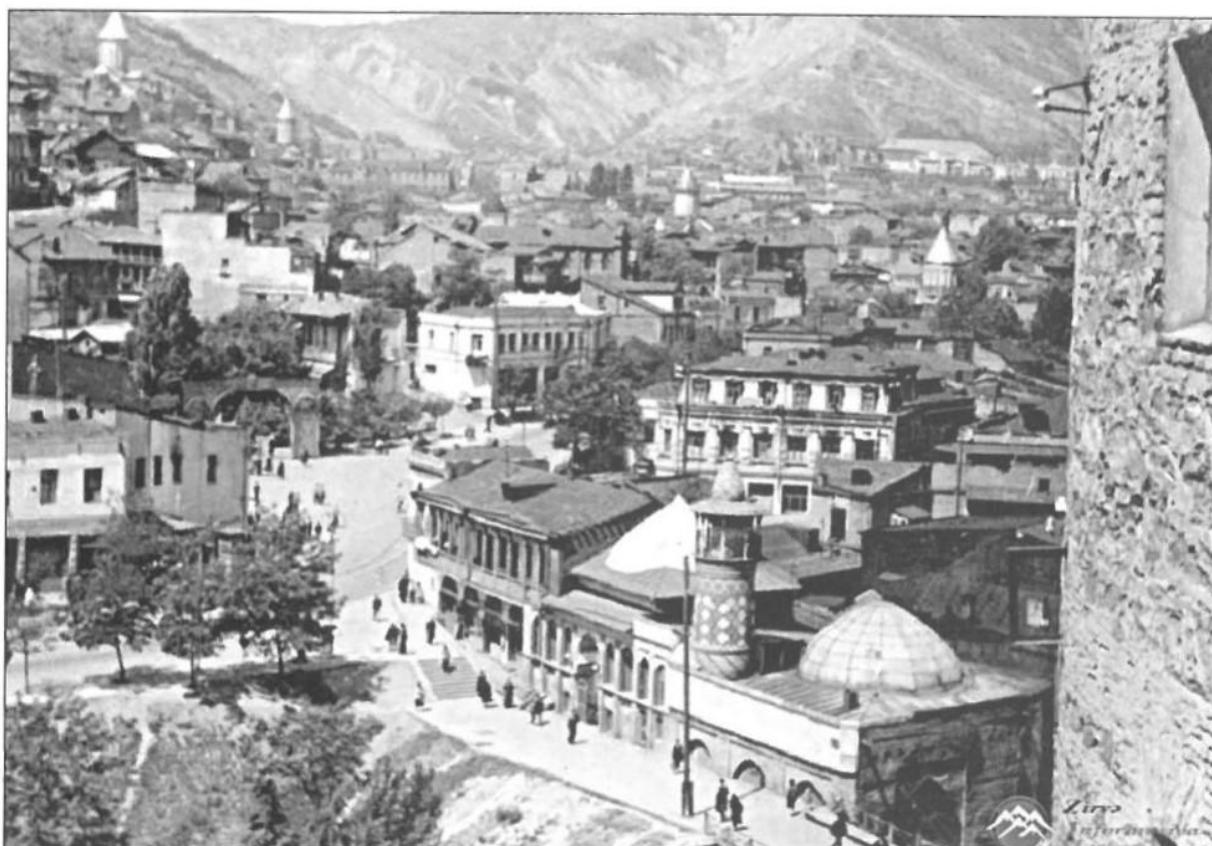
Şamaxı uzun illər Şirvanşahların paytaxtı olmuşdur. Şirvanda musiqi mədəniyyətinin formallaşmasında bu faktorun da xüsusi rolu olması şübhəsizdir. XIX əsrдə Şamaxı musiqi mühitinin formallaşmasında Mahmud ağanın müstəsna rolü olmuşdur. Musiqi məclislərinin əksəriyyəti onun şərq üslubunda tikilmiş böyük imarətində təşkil edilirdi. Bu məclislər mütəmadi təşkil edilirdi, bura Tiflisdən, Qarabağdan xanəndələr, tarzənlər dəvət olunur, bəzən bu məclislər axşamdan səhərə kimi davam edirdi. Tiflisdən məxsusı dəvət olunan Səttar, Şuşadan Hacı Hüsnü, Əbdülbaqi Zülalov, Sadıqcan bu məclislərin daimi qonağı idilər.

Şair, mütəfəkkir, maarifçi Seyid Əzim Şirvani də bu məclislərin yaraşığı idi. Şeir və musiqi məclislərindən, xüsusən Sadıqcanın tarda virtouzcasına ifa etdiyi müğamlardan zövq alan Seyid Əzim bu gün də xanəndələrin dillərinin əzbəri olan “Qoymaz ol tari müğənni niyə ağuşındən, düşməz ol xanəbərəndazılərin huşındən...” misraları ilə başlayan qəzəl, bəlkə də uzun qış gecələrinin birində Sadıqcanə qulaq asarkən bədahətən yazılmışdır.

Böyük Fransız yazarı Aleksandr Duma, rus rəssamları Q.Qaqarin və V.Vereşagin də Şamaxıda olmuş və bu səfərdən sonra gözəl tablolar çəkmişlər, Duma isə “Qafqaz” əsərində Şamaxı səfərinə xüsusi bir fəsil həsr etmişdir.

TİFLİSDƏKİ AZƏRBAYCANLILAR

XIX əsrin ikinci yarısından başlayaraq Azərbaycanın, xüsusilə onun Qarabağ bölgəsinin, sənətkarlarını Tiflisə köçürdülər. Şübhəsiz, bu da səbəbsiz deyildi. Tiflis Zaqafqaziyanın inzibati və mədəni mərkəzinə çevrilmişdi.

Çar III Aleksandr tez-tez xanımı ilə birlikdə Tiflisə təşrif buyurar, onun gəlişi şərəfinə şəhərin “Avropa” və “Müctəhid” bağlarında el şənlilikləri təşkil olunardı. Yerli xanəndələrlə bərabər, məşhur rus, italyan musiqiçiləri də konsertə qatıldılar.

1871-ci ildə burada “Qafqaz” musiqi cəmiyyəti və müxtəlif musiqi dərnəkləri fəaliyyət göstərirdi. Məşhur Azərbaycanlı xanəndələr Səttar, Allahverdi, Cəfər, Əbdülbəqi Zülalov və tarı diz üstündən sinəyə qaldırılmış, ona əlavə simlər tərtib edərək rezonansını artırılmış Mirzə Sadıq

Əsəd oğlu (Sadıqcan) da artıq Tiflisə köçmüsdü'lər. Şəhərdə 50-yə yaxın aşiq yaşayıb-yaradırdı, teatr tamaşalarının fasilələrində musiqiçilər çıxış edərdilər. “Arşın mal alan” və “Koroğlu” operaları Tiflis teatrında tamaşaya qoyulmuşdu. Məşhur italyan skripkaçı Malaqoli XIX əsrin 40-cı illərində Tiflis teatrının orkestrinə drijor kimi dəvət alındıqda Səttarın onunla birlikdə çıxış etməyinə razılıq vermişdi. O vaxtlar hətta Bakı toylarına Tiflisdə yaşayan xanəndələri dəvət edirdilər.

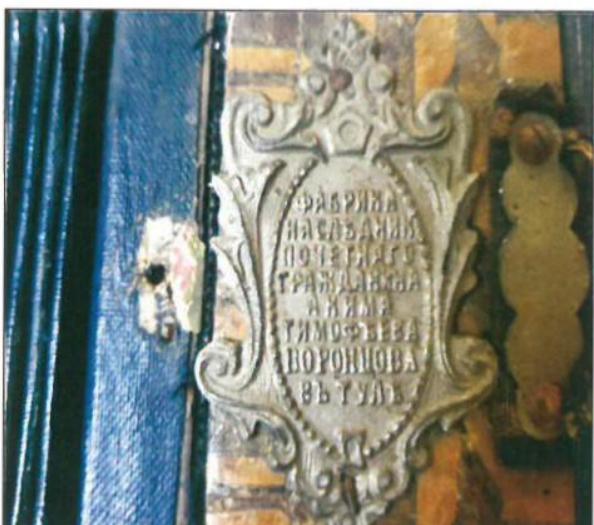
Milli mədəniyyətimizə yetərincə töhfə vermiş Mansurovlar şəcərəsinin nümayəndəsi Bəhram Mansurovun bir xatirəsi maraq doğurmaqla bərabər, həm də dövrün musiqi mənzərəsini yarada bilir: “Şəmsi Əsədullayevin oğlunun toy məclisinə Tiflisdən Sadıqcan və Bülbülcan dəvət almışdılar. Onlar ifa etdikcə babam Məşədi Süleyman hönkür-hönkür ağlayırdı. Axırda Şəmsi Əsədullayev dözməyib babama yaxınlaşdı:

- Ay Məşədi, nə olub axı, niyə ağlayırsan?
- Sən başa düşmürsən e, onlar nə çalışırlar. Başa düşsən, mənə qoşulub ağlayarsan.

Şəmsi Əsədullayev qayıtdı ki, yaxşı, ay Məşədi, de görüm onlar üçün neynəyim?

Babam dedi ki, hərəsinin barmağına bir brilyant üzük tax. Şəmsi Əsədullayev dinməzcə babamın dediyinə əməl etdi”.

QARMON - İNSTRUMENTAL MUSIQİDƏ YENİ ÇALAR

*Azərbaycana gətirilən ilk
qarmon nümunələri.
Azərbaycan Milli Tarix
Muzeyi*

XX əsrin 30-cu illərindən Azərbaycan toylarında, ələlxüsus qadın məclislərində, qarmon çalğı alətinə meyil artmağa başladı.

Qarmonun melodik imkanları “Tərəkəmə”, “Azərbaycan”, “14 nömrə”, “İnnabi”, “Qəşəngi”, “Ənzəli”, “Sürüşdüm-düşdüm”, “Vağzalı”, “Ekspress”, “Aeroplan”, “Çanaqqala”, “Qafqaz ləzginkası” kimi havaların oynaqlığına bir rəvanlıq verirdi. Əlbəttə ki, qarmonun geniş yayılma-sında və sürətlə milli çalğı alətləri sırasında yerini möhkəmlətməsində Şuşa, Şamaxı, Bakı ədəbi-musiqi məclislərinin rolunu danmaq olmaz. Amma öncə qarmonun tarixi ilə bağlı mütəxəssislərin araşdırılmalarını gözdən keçirək.

Qeyd etmək lazımdır ki, qarmonun Azərbaycan ərazisinə gətirilməsinə, bir musiqi aləti kimi onun mənşəyinə dair xeyli araşdırımlar var. Professor Rafiq İmrani qeyd edir ki, qarmon Azərbaycana 150 il bundan əvvəl gətirilmişdir. Qarmonun Azərbaycan musiqi mədəniyyətində bir çalğı aləti kimi tutduğu yerə, mənşəyinə və yayılma arealına aid xeyli tədqiqat işləri var. Onlardan Səadət Abdullayevanın, Əhsən Rəhmanlıının, Zakir Mirzəyevin, Abasqulu Nəcəfzadənin və başqalarının qarmonun tarixi və onun Azərbaycan musiqi mühitinə daxil olması ilə bağlı araşdırımlarının adını çəkmək olar. Müəlliflər qarmonun Avropadan Rusiyaya, oradan isə Azərbaycana ticarət yolu ilə gətirilməsi haqqında eyni fikirdədirler. Lakin qarmonun mənşəyi məsələsində bəziləri bu alətin qədim Şərqi musiqi aləti olan, böyük şairimiz Nizaminin əsərlərində adı çəkilən ərğən və ya ərğan, digərləri isə onun qədim şumerlərdə mövcud olan şenq çalğı alətinin inkişaf etmiş forması olduğunu qeyd edirlər. Mülahizələrə görə, bu gün Avropada məşhur olan orqan musiqi alətinin yaranma tarixini Şərqdə hələ uzun illər qarmondan əvvəl mövcud olmuş ərğanla əlaqələndirirlər.

“Azərbaycan çalğı alətləri dünyani valeh edir” (Bakı, Nurlar nəşriyyatı, 2016-ci il) adlı kitabında xalq çalğı alətləri haqqında çox qiymətli tədqiqat əsərlərinin müəllifi, professor Səadət Abdullayeva yazır: “Qarmon solo və ansambl alətidir. Süleyman Ələsgərov qarmon üçün xüsusi olaraq “Lirik pyes”, “Skerso”, “Daimi hərəkət”, Aygün Səmədzadə “Dağlı rəqsi” yazıb. Tanınmış qarmon ustası Zakir Mirzəyev isə “Muğam və rəqs” kompozisiyasını bəstələyib.

...Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan professional musiqisinin əsasını qoyan Üzeyir Hacıbəyli qarmonun populyarlığını və texniki-bədii imkanlarını nəzərə alaraq, təşkil etdiyi Notlu Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin tərkibinə daxil etmişdir. Burada alətar və saz kimi yazılışından yarım ton aşağı səslənirdi”.

Tədqiqatçı klavişli pnevmatik çalğı aləti olan qarmonun yaranma tarixini qədim Şərqlə, Çin şenqi, əfqan, hind harmonu və ya ərqanı, Azərbaycan cibciqi ilə bağlayır.

Azərbaycan folklorunun və musiqisinin mahir bilicisi Əlihüseyn Dağlı isə qeyd edir ki, XIX əsrin ikinci yarısından qarmonikaların ilk nümunə-

ləri Xəzər dənizi və Volqa çayı ticarət yolu vasitəsilə dənizçilər tərəfindən Azərbaycana gətirilib. Maraqlıdır ki, bu alətlər əvvəlcə karvansara və bazarlar da sandıq alveri ilə məşğul olan tacirlər tərəfindən oyuncaq kimi satılmışdır. Diatonik səs düzümlü alətlərin 7, 12, 14, 16 və 18 ağ klavisi olub.

Qarmonun vətəni-nə gəlincə, əməkdar artist, istedadlı qarmon ifaçısı Zakir Mirzəyev böyük türkoloq Murad Adcının fikrinə istinadən belə qənaətə gəlir ki, hələ Rusiyada və Avropada mövcud olmadan çox əsrlər əvvəl qırqaq türklərinin məişətlərində qarmon musiqi aləti olmuşdur. Qarmon musiqi alətinin tarixi kökləri Azərbaycan – türk milli musiqi ənənəsi ilə sıx bağlıdır.

Yeri gəlmışkən, Rusiyadan gətirilən qarmon dəyişdirildikdən sonra onun milli musiqimizin ifa tərzində imkanları artmışdır. Bu yeniliyi həyata keçirən isə Kor Əhəd ləqəbi ilə tanınan məşhur qarmon ifaçısı Əhəd Əliyev olub. 1926-cı ildə Əhəd bakılı usta Arxip Karpuşkinin köməyi ilə Saratov növlü qarmonikanı təkmilləşdirir.

Səadət Abdullayeva yazır: “XX əsrin birinci yarısında kiçik yaşlarında kor olan və xalq arasında Kor Əhəd kimi tanınan Əhəd Əliyev (1893-1942) böyük şöhrət qazanır. Qeyri-adi istedadına görə (o, saz, tar, tütək və fortepianoda da gözəl çalırdı) onu “Usta” və ya “Qarmonçu Əhəd” də

Səadət Abdullayeva

AZƏRBAYCAN ÇALĞI ALƏTLƏRİ DÜNYANI VALEH EDİR

Saadet Abdullayeva

AZERBAIJANI
MUSICAL INSTRUMENTS
FASCINATE THE WORLD

Саадет Абдуллаева

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ
МУЗЫКАЛЬНЫЕ
ИНСТРУМЕНТЫ
ОЧАРОВЫВАЮТ МИР

adlandırıldılar. 20-ci illerin sonunda onun məsləhəti və təklifilə Saratov növlü qarmonika bakılı usta Arxip Karpuşkin tərəfindən təkmilləşdirilir. “Alətin bu variantını artıq “Azərbaycan qarmonu” adlandırmağa başlayırlar, çünki onun səs sırası və tembri qarmonikanın “Tula”, “Saratov”, “Kazan” və başqa növlərindən fərqlənirdi”.

Daha sonra tədqiqatçı qeyd edir: “Əhəd Əliyevin dəyişdirdiyi, sonradan Teyyub Dəmirovun və Məmmədağa Ağayevin daha da təkmilləşdirdiyi qarmon Azərbaycan musiqisinin bütün xüsusiyyətlərini tam əks etdirir. Onun səs sistemi Azərbaycan musiqisinin 17 pilləli səs düzümünüə uyğundur”.

Əlbəttə, təkmilləşmələr nəticədə milli instrumental musiqinin inkişafına da öz töhfəsini verdi.

Qarmonu bir instrumental çalğı aləti kimi ilk dəfə Üzeyir Hacıbəyli 1931-ci ildə Notlu Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinə, elə həmin ildə də Əhməd Bakıxanov Xalq Çalğı Alətləri Ansamblının tərkibinə daxil etmidir. Qarmonun texniki imkanları xalq musiqi nümunələrinə yeni əmlək verdi, variasiyaların və üslub dəyişikliklərin rəngarəngliyinə imkan yaratdı.

Elə həmin ərəfədə yenə də Qarabağ, Şamaxı və Bakı məclisləri qarmon ifaçıları yetişdirə bildi. O zaman qarmon ifaçıları arasında ən parlağı Kərbəlayı Lətif idi. Lakin ondan da əvvəl Şuşada məşhur qarmonçalan İsi kişi də var idi ki, həm Kərbəlayı Lətif, həm də Abutalib qarmon ifasının sirlərini o kişidən öyrənmişlər.

Həvəskar musiqiçi çəkməçi Hüseynin ailəsində dünyaya göz açan Lətifin bu alətə sevgisi ona şöhrət gətirir. Xalq arasında ona “Şirin barmaqlar”, – deyiblər. Qardaşı çəkməçi Məhəmməd də Qarabağın məşhur xanəndələrindən olub.

1922-ci ildə Kərbəlayı Lətif İran, İraq və Ərəbistana səyahətə çıxır. Uzun müddət Şuşa, Ağdam, Bərdə dram teatrlarında çalışır.

1935-ci ildə birinci bədii özfəaliyyət olimpiadasında “Bayati-Qacar” və “Segah” müğamlarının qarmonda məharətlə ifasına görə I yer tutur.

Sovet bəstəkarı R.M.Qliyer “Şahsənəm” operası üzərində işləyərkən Qarabağa gedib, Lətifin ifasında 30-a yaxın musiqi nömrəsini dinləyib və qeydlər aparıb. Əfrasiyab Bədəlbəyli 1936-cı ildə “Qız Qalası” baletini

yazarkən Kərbəlayı Lətifin yanına yollanır. O da bəstəkara Şuşanın tanınmış rəqqaslarının oyun tərzi, milli oyun havaları haqqında məlumat verir.

1914-cü ildə usta qarmonçu kimi Kərbəlayı Lətif “Ekstrafon” aksioner cəmiyyəti tərəfindən Kiievə dəvət alır və “Orta Mahur”, “Rast”, “Bayati-Qacar”, “Çoban bayatısı”, “Segah” müğamlarını, “Qızılgül”, “Turacı”, “Vağzali” oyun havalarını vala yazdırır.

Şuşa musiqi məktəbinin ən görkəmli nümayəndələrindən biri də sonralar məşhur qarmonçalan kimi yetişmiş Abutalıb idi.

Zərgər Kərbəlayı Muxtarın oğlu Abutalıb “Segah” ustası kimi nəinki Qarabağda, bütün Qafqazda məşhur idi. Atası uzun illər mərsiyəxanalıq və xanəndəliklə məşğul olmuşdu. Büyük qardaşı Behbudun da gözəl səsi vardı. Kərbəlayı Muxtar Abutalıba qarmon aldıqdan sonra hər iki övladının özü ilə el şənliklərinə aparardı. Abutalıb qarmon ifaçılığının sırlarını o vaxt artıq qarmon ifaçısı kimi məşhurlaşmış İsi bəydən öyrənmişdi. İsi bəy də Abutalıbin sənətə sevgisini görüb toylarda qarmonu ona verər, bəzi oyun havalarını çaldırardı.

Atasının ölümündən sonra Abutalıb məşhur xanəndə Məşədi Məmməd Fərzəliyevlə Gəncəyə, daha sonra Tiflisə köçür. Burada Eynəli Sultanov, Zülfüqar Hacıbəyov, Cəlil Məmmədquluzadə, Həmidə xanım Cavanşir, İbrahim İsfahanlı, Mustafa Mər-

Kərbəlayı Lətif

Abutalib Kərbəlayı Muxtar oğlu

danov, Seyid Şuşinski, Məşədi Zeynal, Məcid Behbudov kimi aydınlarla tanış olur, milli mədəniyyətin təbliği yolunda iş aparır. Teatr tamaşalarında, Şərq konsertlərində, ədəbi gecə və müsamirələrdə fəal iştirak edir. Abutalıbin oyun havaları sümüyə düşərmiş. Söylənilənlərə görə, “Tərəkəmə”ni onun kimi ifa edən ikinci qarmonçalan olmayıb. Musiqi ustası Xan Şuşinskinin sözlərini onun ustalığına verilən ən yüksək dəyər saymaq olar: “Mən 50 il musiqi məclislərində çalıb-çağırmışam. Bu müddət ərzində tanıdığını ən istedadlı və kamil musiqiçilərdən biri də Abutalıb idi. Bu adamın xəmiri musiqi ilə yoğurulmuşdu. Mən onun çalğıından doymazdım. Abutalıb bir havanı yüz dəfə çalsa belə, adama xoş gələrdi. Çünkü o hər çalğısında dinləyiciyə yeni hiss aşılıyır. Onun “Segah”da vurduğu barmaqlar yadına düşəndə ürəyim titrəyir”. Şuşalı məşhur qarmonçalan İsi kişini həm Kərbalayı Lətifin, həm də Abutalıbin ustası hesab edirdilər.

Tədqiqatçılar yazır ki, XVIII əsrin sonu, XIX əsrin əvvəllərində Tiflisin toy şənliklərində, bayramlarda, konsertlərdə bir musiqi aləti olaraq qarmondan istifadə edilirdi. Tiflisdə nəşr olunan “Qafqaz” qəzeti özünün 1911-ci il, 2 avqust tarixli sayında yazdı: “1911-ci il martın 3-də “Gürçü Dvoryan Teatri”nın binasında Zülfüqar Hacıbəyovun “Əlli yaşında cavan” operettası tamaşaşa qoyulacaq. Tamaşada ilk dəfə olaraq Münəvvər xanım Məmmədquluzadə və opera artisti Mirzəağa Əliyev iştirak edəcəklər. Tamaşanın musiqisini qarmonçalan Abutalıbin iştirakı ilə Şərq Alətləri Orkestri ifa edəcək”.

Bu dövrdə qarmon ifaçılığında məşhurlaşan musiqiçilərdən biri də sonralar məşhur tarzən olan və Salyanlı Şirin kimi tanınan Şirin Axundov da 7 yaşında qarmona xüsusi həvəs göstərmişdi və bu həvəs ona böyük şöhrət qazandırmışdı. Şirin Axundov sonralar sazda və tarda da çalmağı öyrənmişdi.

Şirin Axundov

Köhnə Bakıdan bir görünüş

* * *

XIX əsrin sonlarında Bakı şəhəri sənayenin və ticarətin inkişafı, xüsusilə də Bakı-Tiflis dəmir yoluğun çəkilişindən sonra həm mühüm sənaye şəhərinə, həm də eyni zamanda böyük mədəniyyət mərkəzinə çevrilmişdi və Tiflisdəki musiqi mədəniyyətimizin nümayəndələri artıq Bakıya axışırıldılar.

Bakı musiqi məclislərində tar, kanança, ud, qanun və s. musiqi alətləri ilə bərabər qarmon da ansambolların tərkibinə daxil edilirdi. İçərişəhərdə yaşayan Seyid Həsən də mükəmməl qarmon çalmağın sırlarının iyiyələnmişdi.

O zamanlar Mansurovlardan nəslinin nümayəndəsi, musiqişunas Məşədi Məliyin geniş mənzilində “Bakı musiqi məclisi” fəaliyyət göstərirdi. Elə bu məclisdə Məşədi Məlik qarmon çalmağı da öyrədirdi. Söhbət Bakıda formalaşan musiqi mədəniyyətindən düşmüşkən, dövrün və mühitin tam mənzərəsini yaratmaqdən ötrü görkəmli tədqiqatçı Firudin Şuşinskiyin araşdırılmalarından sitat gətirməyə bilmərik: “Bakı musiqi məclisində ifaçılıq sənəti barəsində ciddi söhbətlər aparılsa da, əsas fikir musiqi tarixinə verilirdi. Burda muğamatın nə zaman və kim tərəfindən yaradılması

mövzusu məclis üzvlərini daha çox maraqlandırırdı. Hər yiğincaqda müğamlar ayrıca müzakirə edilirdi. Müğamların tamam-dəsgah və düzgün oxunmasına xüsusi diqqət yetirilirdi. Müğamin şöbə və hissələrinin ifası haqqında mübahisə düşdükdə ya tarzən Mirzə Fərəcə, ya da məşhur şair və xanəndə Ağakərim Salikə müraciət olunurdu”.

Məşədi Məliyin “Musiqi məclisi” bütöv bir musiqiçilər nəslinin yetişib ortaya çıxmışında əvəzsiz rol oynamışdır. Məşədi Məliyin atası Ağa Saleh də musiqiçi idi. Sonradan Məşədi Məliyin oğlanları – Məşədi Süleyman, Mirzə Mənsur, nəvələri Ənvər, Nadir, Bəhram Mansurovlar bu missiyani layiqincə davam etdiriblər.

Habelə, bu zaman kəsiyində Bakıda “Məcməüs-Şüəra” adında ədəbi-musiqili məclis də fəaliyyət göstərib. Burada tez-tez Hafızın, Füzulinin, Seyid Əzimin qəzəlləri ətrafında fikir mübadilələri aparılırdı. Ağadadaş Müniri, Məhəmmədağa Cürmi, Azər Buzovnalı, Əbdülxalıq Yusif kimi sənətkarlar bu məclisdə iştirak edirdilər.

Bakıda təkcə vokal sənəti deyil, eyni zamanda, instrumental musiqi ifaçılığı da inkişaf edirdi. Tarda, kamançada, udda yeni-yeni ifaçılar yetişirdi. Mirzə Fərəc, Mirzə Mənsur kimi tarzənlərin şöhrəti çox uzaqlara yayılmışdı. Qarmonun musiq aləti kimi çalğı alətləri ailəsinə qatılması isə musiqi həyatında yeni bir hadisə idi. XVIII əsrin sonları XIX əsrin ortalarına doğru Tiflisdən başlayaraq Qarabağa, Şirvana, Bakıya ayaq aican qarmon tezliklə Bakının qaynar musiqi palitrasında özünə həyat vəsiqəsi qazandı. Əvvəllər əsasən qadın toylarının yarasığı hesab edilən qarmon, sonralar daha böyük musiqi məclislərinə yol açdı.

* * *

Hərə musiqiyə bir yolla gəlir: kiminin ailəsində musiqiçi olur və nəslin bir nümayəndəsi bu yolu davam etdirir, kiminin qohum-əqrəbasında və ya qonşusunda olan musiqiçi yenilərinə örnək olur... Amma elə musiqiçilər də olur ki, onların özlərinin musiqi duyumu, musiqiyə marağı olur, bu duyum və maraq da onların həyat yollarını müəyyənləşdirir, bu duyum və maraq əsl musiqiçi olmaq üçün bir istinad nöqtəsinə çevrilərək maraq sahibini sənətin çətin, əzablı, bəzən saysız-hesabsız eniş-yoxuşlarında sı-naqdan keçirərək şöhrət zirvəsinə ucaldır.

1893-cü ilin payızında Bakı şəhərində Fərzəli kişisinin həyatında sevincli bir hadisə baş verdi: dünyaya bir oğlan uşağı gəldi, adını Əhəd

qoydular. İki yaşa qədər bu uşaq qonşu uşaqlardan heç nə ilə fərqlənmirdi, ata-anasının hədsiz sevincinə səbəb olur, qonşu uşaqları ilə oynayırdı. Lakin atanın sevinci çox çəkmədi. Uşaq böyüdükcə ata-anası onun hərəkətlərində bəzi qəribəliklər hiss etməyə başladı. Ona bir oyuncaq və ya digər əşyalar uzadanda, uşaq əlini başqa tərəfə uzadır, bununla da valideynlərinin təəccübünə səbəb olurdu. Onlar balaca Əhədin bu qəribəliklərini əvvəl qonşularına, sonra isə qohumlarına danışib məsləhət istədilər. Hamı həkimlərə müraciət etməyi məsləhət gör-dü.

Əhədi həkimlərə göstərdilər, axır ki, onlardan biri uşağı göz həkiminə aparmağı tövsiyə etdi. Fərzəli kişi də, həyat yoldaşı da məəttəl qaldılar: balaca uşağın göz həkiminə nə ehtiyacı ola bilərdi ki?

Göz həkimlərinin, türkəçarəcilərin hərəsi görmə qabiliyyəti zəifləyən Əhədə bir məlhəm yazsa da, bunların heç bir faydası olmadı. Bir müddət sonra o, görmə qabiliyyətini tamamilə itirdi. Qəm-kədər, ağrı-acı ilə dolu təsəllilər kömək etmir, əksinə ata-ananın ürəyini bir az da dağlayır, hə-yət-bacada oynayan uşaqları, məktəb yaşına çatan tay-tuşlarına alınan dəftər-qələmi, yazı ləvazimatlarını görəndə isə ananın qəlb ağrıları daha da artırdı. Dərin kədərə qərq olmuş Fərzəli kişini də, arvadını da bir şey narahat edirdi: necə etsinlər ki, balaca Əhədi ovundursunlar, itmiş həyat işığı əvəzinə ona nə vermək olardı? Əlbəttə, hər uşağın arzusunda olduğunu oyuncaqları. Onlar hər həftə Əhəd üçün yeni bir oyuncaq alır, uşaq da bu oyuncaqlarla başını qatır, nisbətən qorxunc xəstəliyini unudurdu. Ev-

Kor Əhəd gənclik illərində
(Şəkil ilk dəfə çap olunur)

esik, həyət müxtəlif oyuncaqlarla dolu idi. O zamanlar oyuncaq çeşidləri də az idi və ata-ana Əhədə növbəti dəfə hansı oyuncaq alınması barədə bəzən əməlli-başlı mübahisə də edirdilər.

Bir dəfə Moltanı bazarına yolu düşən anası oğluna oyuncaq əvəzinə bir balaca qarmon aldı. Oyuncağa daha çox bənzəyən bu əşya anasının fikrincə Əhədi daha çox ovundurardı. Birincisi, bu “oyuncaq”dan qonşu uşaqlarda yox idi, ikincisi bu qarmon adlanan alətə toyılarda çox rast gəlinirdi, onun çalğısı eşidiləndə qız-gəlinlərin necə oynamamaq həvəsinə düşdüyüünü dəfələrlə görmüş, özü də qol götürüb oynamamaq istəmiş, ancaq qonum-qonşunun tənəsindən çəkinmişdi: “Buna bax, – deyərdilər, – uşağı nə vəziyyətdədir, hələ bir oynayır da...” İndi isə əlində qarmon evə, növbəti dəfə qəlbi qırıq olan yeganə oğlunu sevindirməyə tələsirdi. Birinci dəfə deyildi, hər dəfə yeni bir oyuncağı əllərinə alan Əhədin özündən çox o sevinirdi.

Əhəd yeni “oyuncağı” əlləri ilə sığalladı, hər iki qulpundan tutub yanlıra dartdı “Bu nədir, ana”, – dedi. “Bala, bu musiqi alətidir, toyılarda çalırlar, qız-gəlin oynayır, xanəndələr muğam oxuyur”.

* * *

Anası oğluna nə “oyuncaq” aldığıni neçə illər sonra, əvvəl qonşuların hər axşam onlara toplaşaraq Əhəddən bir şey çalmasını xahiş edəndə, 10-12 il sonra isə Əhədi əvvəl qadın toylarına, sonra digər toyılara, şənliklərə aparmaq üçün insanların növbəyə düzüldüyünü görəndə başa düşəcəkdi. İndi isə Əhəd təzə oyuncağını əlindən yerə qoymur, meylini ona salır, radiodan eşitdiyi havaları təkrarlayırırdı. Əhədin üzünə ilahi bir işıq gəlmışdı, ata-anasına elə gəlirdi ki, onun gözləri gülür, barmaqları şirma'yı sədəflərin üzərində gəzərkən barmaqlarından bir nur seli axır, çaldığı havalara qarışaraq insanların qəlbini şüzlürdü. Onlar gözü görməyən cavın bu aləti necə çalmasına möcüzə kimi baxır, daha emosional olanları isə sadəcə göz yaşlarını saxlaya bilmirdilər.

1914-cü ildə 21 yaşı təzəcə tamam olan Əhədə 14 dilli qarmon aldılar. O artıq qarmonda oyun havalarını asta-asta öyrənir, qarmonun dillərini ancaq barmaqlarının ucu ilə “görən” bu uşağın əsil musiqiçi olacağını, oyun havaları ilə bərabər muğamlarımızı da dərindən öyrənəcəyini, Seyid Şuşinski, Cabbar Qaryağdıoğlu, Xan Şuşinski kimi xanəndələri müşayiət edəcəyini heç kəs ağlına belə gətirmirdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, qarmon bu illərdə artıq instrumental musiqi alətləri cərgəsinə daxil olmuş, Kərbəlayı Lətif, Kərbəlayı Abutalib, Ələkbər Nəzərli kimi ifaçılar yetişmiş, onların valları əldən-ələ gəzməyə başlamışdı. Əhəd 10-11 yaşına çatanda artıq bu görkəmli qarmon ifaçılarının ifalarına saatlarla qulaq asır, onların barmaqlarını təkrarlayıb öyrəndikcə özü də yeni-yeni xallar əlavə edirdi ki, dinləyiciləri də təəccübəndirən elə bu idi. Deyəssən “bir tərəfdən bağlayan, bir tərəfdən açar” məsəli elə Əhəd üçün deyilmişdi, dünyani görməkdən mərhum olmuş bu gəncin ömür yolunda başqa bir işq yanmağa başlamışdı, bu sənət işığı, musiqi işığı idi. O işq hələ bir az uzaqlarda idi, ancaq get-gedə güclənir, parlaq şəfəqləri Əhədin addımladığı yollara səpilir, bu gənc, talesiz insanın üzgözünü ilahi bir nura qərq edirdi. Əhəd uzun, maraqlı, çətin bir yolu başlangıçına qədəm qoyub, ilk addımlarını atırdı. Bəs bu yollar onu haraya aparacaqdı...

* * *

Qadın toylarından, qonşu, dost-tanış möclislərindən başlanan həvəskar ifaçılıq get-gedə arxada qalırdı. Əhəd öz fitri istedadı, yorulmaq bilmədən etdiyi gündəlik məşqlərin sayəsində öz çalğısını cilalayırdı. Qarmon təkcə musiqi aləti, onun daxili sıxıntılarını, heç kəsə açıb demədiyi iztirablarını, qəm-qüssəsini bölüşdüyü cansız musiqi aləti deyildi: qarmon onun yol yoldaşı idi. İnsanlar onun çalğısında heç kəsə nəsib olmayan bir nisgil, kədər, qəmli həyat hekayəsi göründülər. Onun barmaqları qarmonla söhbət edirdi. Əhəd özündən əvvəlki qarmon ifaçılarının çalğısına bəzən saatlarla qulaq assa da, onları kortəbii təkrar etmirdi, o asta-asta öz yaradıcılıq yolunu seçirdi. Çünkü Əhəd Əliyev təkcə ifaçı deyildi, əsl yaradıcı insan idi.

Firudin Şuşinski yazır: “Bakının yetirdiyi görkəmli musiqiçilərdən biri də məşhur qarmonçu Kor Əhəddir.

Əhədin adı ifaçılıq sənəti tarixində milli iftixar hissilə çəkilir. O, öz dövrünün istedadlı sənətkarlarından biri idi.

Əhəd Fərzəlioğlu 1893-cü ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. Əhədin musiqi aləminə qədəm qoyması isə son dərəcə faciəli bir hadisə ilə əlaqədardır. Balaca Əhəd iki yaşında qızılcadan sonra göz xəstəliyinə tutulur. Həkimlərin müalicəsi bir nəticə vermir. Nəhayət, üç yaşında olarkən gözləri tamam tutulur. Əhədin altı yaşı tamam olanda anası ona yeddi-

dilli kiçik bir qarmon alır. Anasının bu hədiyyəsi balaca Əhədin hədsiz sevincinə səbəb olur. Şikəst uşaq gecə-gündüz kiçik barmaqlarını qarmonun dillərinə toxundurduqca sevinər, bütün kədərini unudardı. Çünkü qarmon onun üçün yeganə təsəlli idi.

Balaca Əhədin musiqi müəllimi olmamış, heç kəs ona “bu barmağı belə vur”, – deməmişdi. Onun yeganə “müəllimi” məhəllə toyları və məşhur qarmonçular Kərbəlayı Lətifin və Məmmədtağının qrammofon valları olmuşdu.

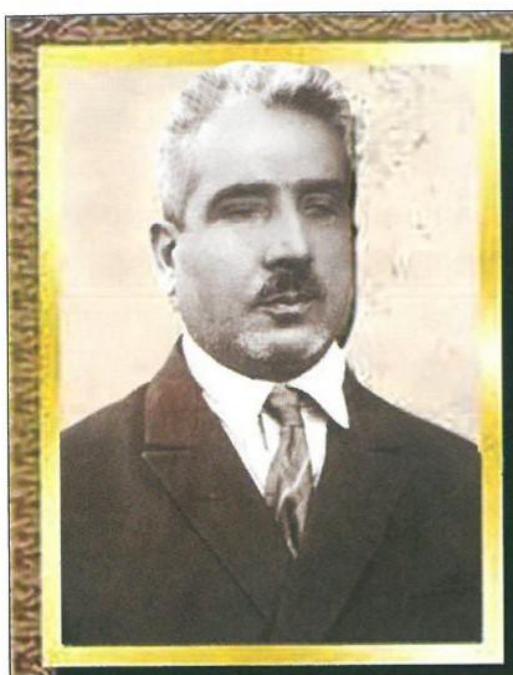
Əhədin çalğısı həmişə rəvan və dolğun səslənirdi. Çünkü onun çalğısında xanəndə guşə və xalları duyulurdu. Əhədin çalğısı bir də ona görə seçilirdi ki, çalğı texnikası bədii ifaçılıqla məharətlə birləşərək çalınan havanın melodik imkanlarını artırırdı. Buna görə də onun çalğısı təsirli olurdu. Cəsarətlə demək olar ki, Əhəd Bakının musiqi tarixində ilk sanballı qarmonçudur. Doğrudur, Əhəddən qabaq Bakıda az-çox qarmonçalanlar olmuşdu. Lakin heç kəs Əhəd qədər Azərbaycan musiqisini dərindən bilməmiş və onu geniş xalq kütlələri arasında təbliğ etməmişdi. Əhəd bütün duyğusu, varlığı ilə xalq musiqisinə bağlı idi. Onun xəmiri, necə deyərlər, musiqi ilə yoğurulmuşdu.

Əhəd bütün klassik muğamları və qədim oyun havalarını özünəməxsus fərdi xüsusiyyətlə ifa edirdi. O, saz çalmağı ilə də məşhur idi. Saz havalarını, xüsusilə, “Yaniq Kərəm”ini elə məhərətlə çalardı ki, məşhur saz aşıqları belə, onun çalmasına həsəd aparardılar. Onun ifasında qarmonda “Segah”, sazda isə “Çahargah” muğamları qrammofon vallarına yazılmışdır”.

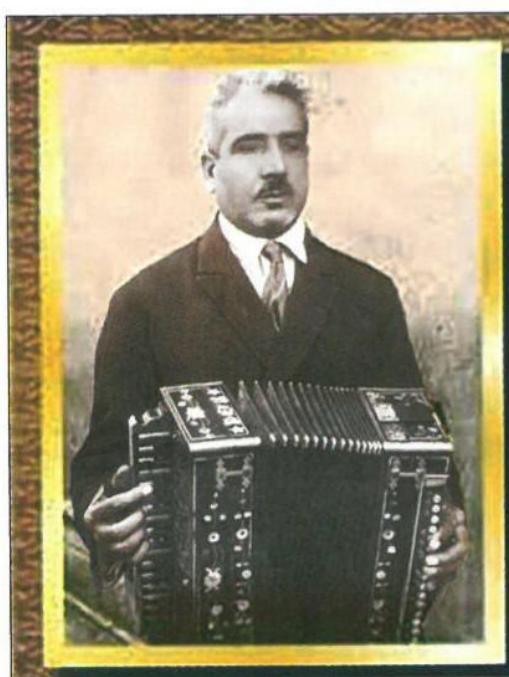
Əhəd Əliyevin şöhrəti tezliklə Bakı toylarının hüdudlarından kənara çıxdı. Onu tez-tez Şirvan və Muğan toylarına da dəvət edirdilər.

XX əsr yenicə başlamışdı. Bakıda neft sənayesinin inkişafı şəhəri Cənubi Qafqazın təkcə iqtisadi mərkəzinə deyil, həm də mədəniyyət mərkə-

Əhəd Əliyev
sazda çalır
“ÇAHARGAH”

30-cu illərin qrammofon
valından

Əhəd Əliyev
qarmonda çalır
“SEGAH”

30-cu illərin qrammofon
valından

zinə çevirirdi. Yeni-yeni məktəblər açılır, qəzetlər nəşr olunur, mədəniyyət ocaqları istifadəyə verilirdi. Tiflisdən, Qarabağdan, Şirvandan, Cənubi Azərbaycandan olan musiqiçilər də Bakıya qayıdır, şəhərin musiqi həyatı canlanır, “neft və milyonlar” səltənətinə çevrilən Bakı eyni zamanda bir musiqi mədəniyyəti akademiyasını xatırladırırdı. Əsrin əvvəllərində artıq Bakıda yaşayış fealiyyət göstərən publisist, pedaqoq (o, Qori Müəllimlər Seminariyasını bitirmişdi), bəstəkar, Azərbaycanda, Bakıda baş verməkdə olan ictimai-siyasi və mədəni yüksəliş şəraitində yaşayan Üzeyir Hacıbəy-

«Гочаман ифачылар»

Азәrbайҹан халг мусигисинин инкишафында гочаман ханәндәләrimizин, чалғышчылармызын бөйүк әмәйи вардыр.

Белә сәнәткарлардан бири дә Әһәд Әлиев олmuşdur. Бу мәһир ифачы гармонда вә сазда муғамлары, халг мелодияларыны вә оюн һаваларыны чох мәһәрәтлә вә өзүнә мәхсүс усталыгla ифа этмишdir. Әһәд Әлиевин ифасында ялныз ики муғам галмышдыр. Бүнлардан бири патефон валына язылыш «Секаһ; дикәри исә «Чахаркаһ» муғамларыдыр. Бу муғамлардан бири гармонда, о бири исә сазда ифа олунmuşdur. һәмин муғамлara августун 31-дә 20-45 дәгигәдә верәчәйнимиз «Гочаман ифачылар» сериясындан олан концертдә гулаг аса биләрсиниз.

li, eyni zamanda, bacarıqlı musiqi təşkilatçısı kimi böyük işlər görməklə yanaşı, professional musiqimizin əsasını yaratdı, şifahi ənənəvi musiqi sənəti ilə bəstəkar yaradıcılığının sintezinə nail oldu.

1908-ci ildə Şərqdə ilk opera əsərini – “Leyli və Məcnun”u H.Z.Tağıyev teatrında tamaşa qoymaqla, təkcə Azərbaycanda deyil, bütün Şərqdə opera yaradıcılığının əsasını qoydu. Muğam operası kimi düşünülən bu monumental sənət əsəri böyük şairimiz Məhəmməd Füzulinin “Leyli və Məcnun” poemasının süjet xətti əsasında yazılmışdı, xalq musiqisi janrından bacarıqla istifadə edilmiş muğam, mahnı və rəqslər operanın leytmotivini təşkil edirdi. XX əsrin 30-cu illərini Azərbaycan musiqisinin yüksəliş illəri adlandırmaq olar. Bu dövrdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası (1920), Azərbaycan radiosu (1926), ilk Notlu Xalq Çalğı Alətləri Orkestri (1931), Dövlət Filarmoniyası (1936), Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası nəzdində Azərbaycan Xalq Musiqisinin Toplanması və Tədqiq edilməsi üzrə Kabinet (1931) təşkil edilmişdi.

1941-ci ildə Üzeyir Hacıbəyli özünün tamamilə milli ruhda yazılan, milli musiqimizin janr, kompozisiya, məqam-intonasiya əsası ilə klassik opera sənətinin üzvü surətdə səsləşdiyi, milli koloritli qəh-

rəmanlıq eposunu – “Koroğlu”nu tamaşa qoydu.

Görkəmli bəstəkar Müslüm Maqomayev də “Şah İsmayıł”, “Qoliyə”, “Aşıq Qərib və Şahsənəm” operalarını yazarkən Azərbaycan xalq musiqisinin məharətlə istifadə etmişdir. Təsadüfi deyil ki, Kor Əhədin yaradıcılıq uğurları məhz bu qaynar musiqi mühitinə təsadüf etmişdi və həm Müslüm Maqomayev, həm də Üzeyir Hacıbəyli Əhədin çalğısından bu operalarda istifadə etmişdilər.

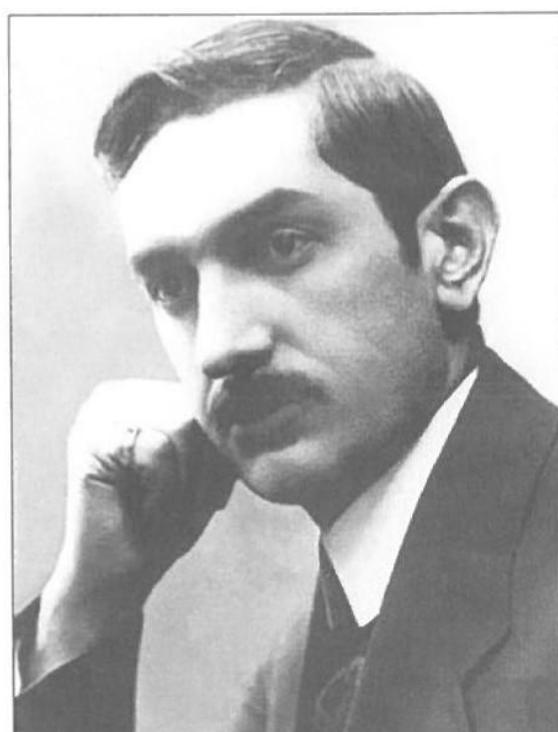
Müslüm Maqomayev ilk dəfə Əhədin qarmonda ifasını dinləyəndən sonra onu radioda çıxış etmək üçün dəvət etmişdi.

Hər bir istedadlı musiqičiyə diqqətlə və atalıq qayğısı ilə yanaşan Üzeyir Hacıbəyli də Əhəd Əliyevin gözəl ifasına diqqət yetirərək, onu Notlu Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinə dəvət etmişdi. Orkestrdə Əhəd Əliyev “Şur” muğamının “Bayatı-Qacar”, “Cahargah” muğamında “Bəstə-nigar”, “Rast” muğamında isə “Şikəsteyi-fars” şöbələrini ifa edirdi.

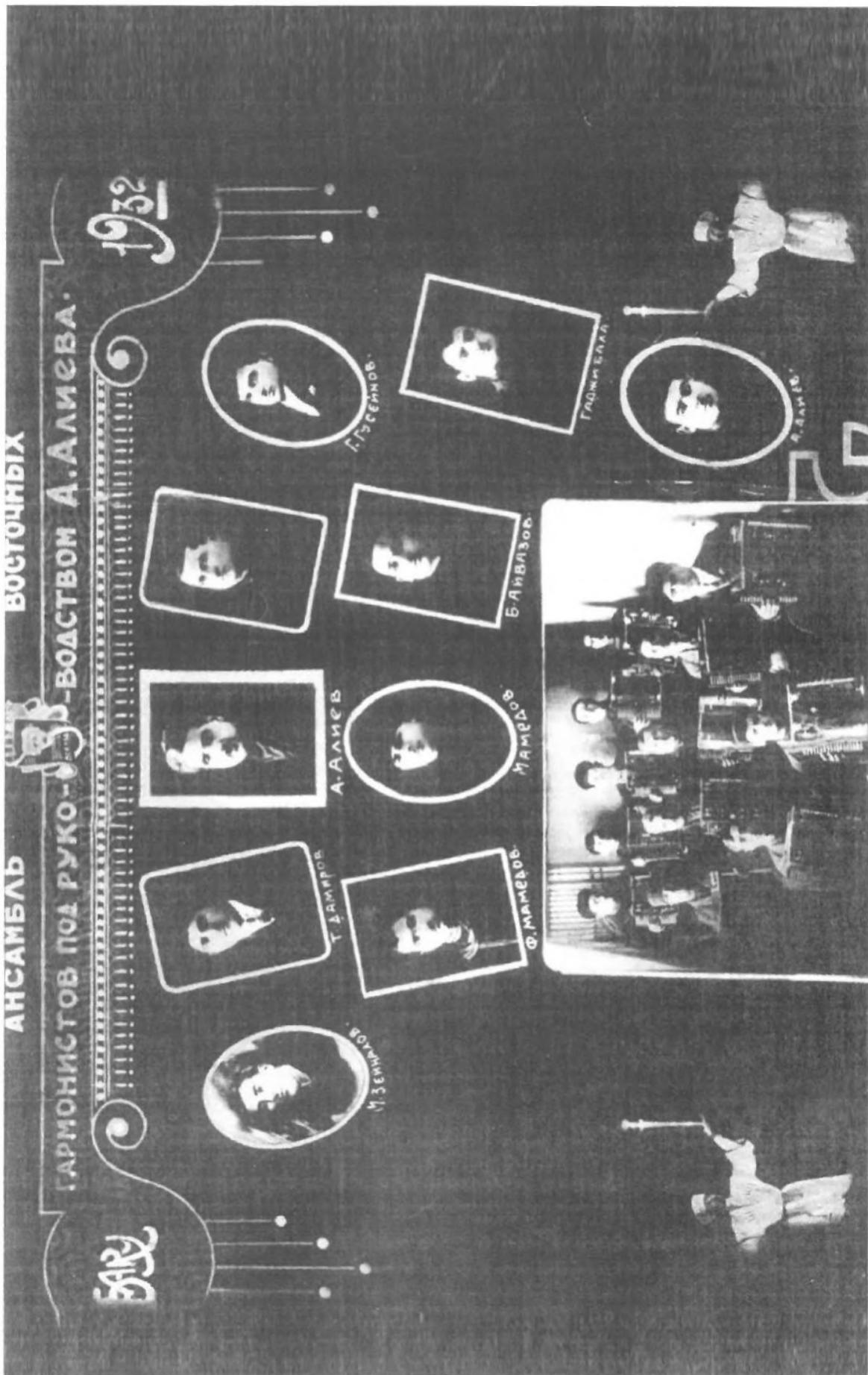
Əhəd Əliyev təkcə xalq oyun havalarını, rəqsləri, muğamları özünəməxsus tərzdə ifa etməklə kifayətlənmir, musiqi təşkilatçılığı ilə də məşğul olurdu. O, 1932-ci ildə Azərbaycanda ilk dəfə “Şərq qarmonçalanları” adlı ansambl yaratmışdı. 1934-35-ci illərdə Əbilov adına klubda ansambl təşkil etmişdi.

Üzeyir Hacıbəyli

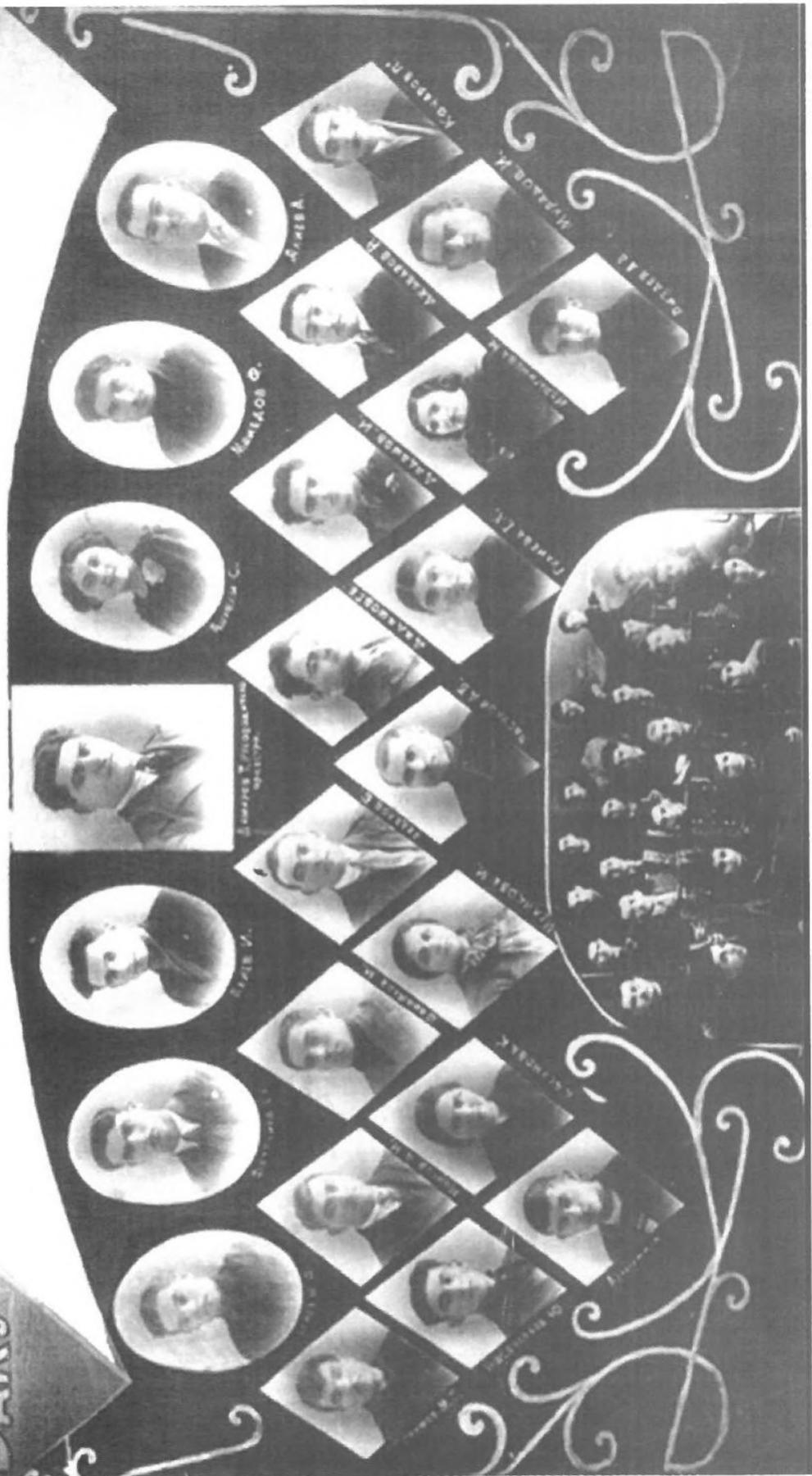

Müslüm Maqomayev

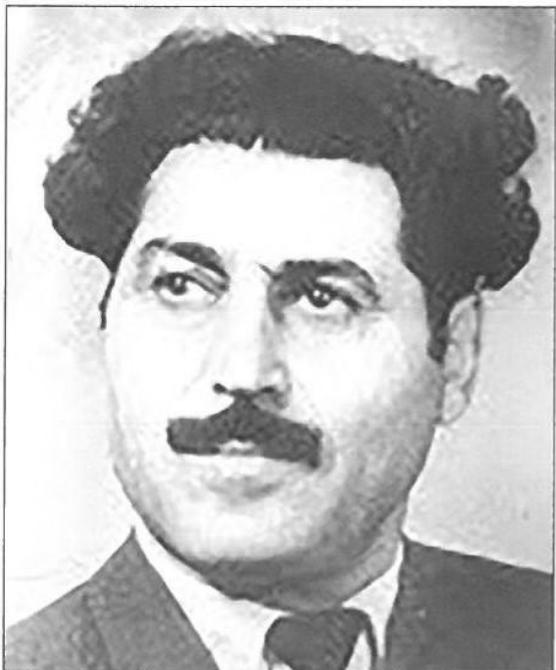

1932-ci ildə Əhəmənəliyin təşkilatçılığı və rəhbərliyi ilə yaradılan ilk "Şərgi qarmontçulanları" ansamblı

1939

Teyyub Damirovun rəhbərliyi və təşkilatçılığı ilə yaradılmış qarmonçaların ansamblı

Teyyub Dəmirov

Firidun Şuşinski
“Azərbaycanın musiqi xəzinəsi”
adlı kitabında yazırıdı:

“Bakının yetirdiyi nadir istedadlardan biri də məşhur qarmonçu Teyyub Dəmirov (1908-1970) idi. O, hələ balaca yaşlarından musiqiyə böyük həvəs göstərmiş, altı il Kor Əhədin dəstəsində çalmışdır. O, həmişə fərəhlə deyərdi:

“Mən fəxr edirəm ki, hələ kiçik yaşlarımdan böyük ustadım Kor Əhədin yanında dəf çalmışam. Biz harda olmuşuqsa – məclisdə, toyda həmişə Əhədin barmaqlarını izləmişəm. Onun

qarmonunu götürüb çalardım. Beləliklə, get-gedə bu yolla Əhədin dincəlməyindən və bir yerə getməyindən istifadə edib qarmon çalmağı öyrəndim. Məni bu sənətə təhrik edən yalnız müəllimim Əhədin böyük sənəti və atalıq qayğısı olmuşdur”.

Doğrudan da, sənətkardan öz müəllimi haqqında belə minnətdarlıqla deyilən sözləri eşitmək xoşdur. Təəssüf ki, çoxları belə deyillər. Məsələn, Zülfünün yanında uzun illər nağaraçılıq edənlərin bəziləri sənəti Zülfüdən öyrəndiklərini nəinki inkar edirdilər, hətta özlərini “Zülfünün sənət dostu” kimi qələmə verirlər. Vaxtı ilə Zülfünün yanında nağaraçı olub, indi isə özlərini zorla “xanəndə” sayan bu cılız, “müğənnilər”ə onu demək olar ki, pişik balası pələngə necə bənzəyirsə, onlar da Zülfüyə elə bənzəyirlər.

Lakin Teyyub Dəmiorv öz ustادı haqqında dediyi sözlərdə böyük bir həqiqət var. Bu həqiqət isə Teyyubun bir sənətkar kimi böyüklüyündədir. Çünkü əsl sənətkarlar heç vaxt özlərini öyməz və sənətə “mənəm-mənəm” deməzlər. Təvazökarlıq isə sənətkarın bəzəyidir”.

Qeyd etdik ki, bu istedadlı insan təkcə qarmon ifaçısı deyildi. O, tarda mahir tarzən kimi, sazda istedadlı aşiq kimi çala bilir, pianoda və tütəkdə də istənilən musiqini ifa edirdi.

Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında 1940-cı illərdə “Sazçı qızlar” ansamblı yaradıldı. “Sazçı qızlar” ansamblına o vaxtlar 23 yaşı olan

**QADINLAR AZƏRBAYCANIN
MUSIQİ HƏYATINDA**

**ЖЕНЩИНЫ В МУЗЫКАЛЬНОЙ
ЖИЗНИ АЗЕРБАЙДЖАНА**

Rəhilə Həsənova
Рахиля Гасанова
(09.02.1925 - 28.02.2004)

Müğənni Azərbaycan Respublikası əməkdar artisti (1964). Azərbaycanın ən yaxşı musiqiçilərindən sayılan Rəhilə Həsənova əziz minnətlərdə mövzusdadır.

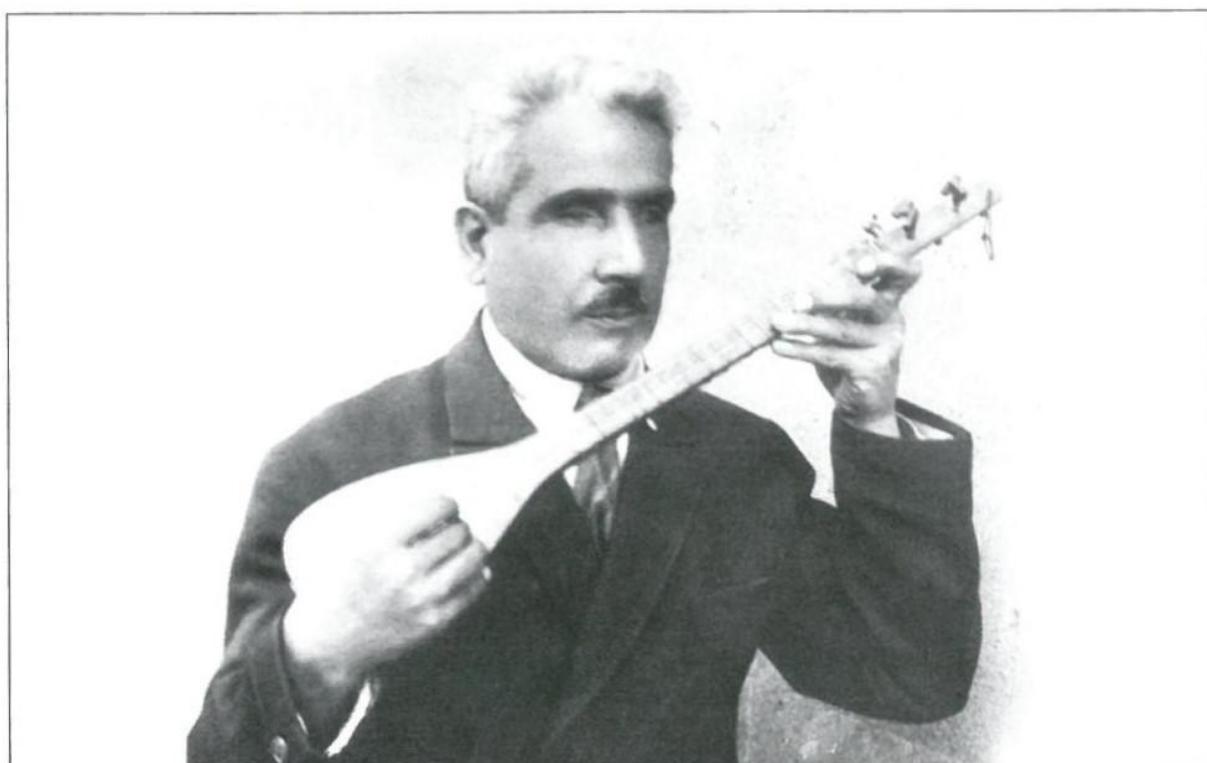
Rəhilə Həsənova - qadınlardan geyimlərinə sənət tarixi, ədəbiyyatda və əməkdaşlıqlarda Ker Əfşələrin soyundan, O. H. Vaynshtejn, V. H. Nekrasov, İ. I. Petrushevskaya, V. L. Kostyuk, M. G. Mamedov, Z. S. Erşenova, E. A. Zaretskaya, A. V. Vinogradova və digərləri ilə əməkdaşlığından mənətiñən minnətlərdə mövzusdadır. Əziz minnətlərdə mövzusda, həmçinin 1950-ci illərdən 1970-ci illərdəne kimi "Səmərə" adlı filmde Rəhilə Həsənova - əməkdaşlığından mənətiñən minnətlərdə mövzusda.

Rəhilə Həsənova - əməkdaşlığından mənətiñən minnətlərdə mövzusda. Rəhilə Həsənova - əməkdaşlığından mənətiñən minnətlərdə mövzusda. Rəhilə Həsənova - əməkdaşlığından mənətiñən minnətlərdə mövzusda.

Əziz minnətlərdə mövzusda.

54

Qənbər Hüseynli rəhbər təyin olundu. Ü.Hacıbəylinin təşəbbüsü ilə yaradılan “Sazçı qızlar” ansamblının ərsəyə gəlməsində də Əhəd Əliyevin böyük rolü oldu. O zaman Əhəd Əliyev artıq tanınmış müsiqici idi və

Əhəd Əliyev müğamlarımızı sazda da gözəl ifa edirdi

yaşca da Qənbər Hüseynlidən böyük idi: 36 yaşı var idi. “Qadınlar Azərbaycanın musiqi həyatında” adlı kitabdan: “Rəhilə Həsənova (“Sazçı qızlar” ansamblının konsertmeystri) saz çalmağı uşaqlıqda qonşuları olmuş, sazin, tarın, qarmonun mahir ifaçısı Kor Əhəddən öyrənmişdi. O, 14 yaşından Ü.Hacıbəylinin təşəbbüsü ilə təşkil edilmiş, 15 nəfərdən ibarət “Sazçı qızlar” ansamblında çıxış etmişdi. Tanınmış müğənni Fatma Mehərəliyevanın da sənət yolu bu ansambldan başlamışdı. Ansambl 1947-ci ilə kimi fəaliyyət göstərmişdi”.

Əhəd yaradıcı və istedadlı bir musiqiçi idi. Onun istər qarmonda, istər sazda, istərsə də tarda ifa etdiyi musiqi əsərləri öz orijinallığı və yeniliyi ilə seçilirdi. Əhədin saz çalmağını aşıqlar, tar ifasını tarzənlər çox bəyənirdilər. Onun tarda ifa etdiyi muğamlar haqqında Qurban Pirimovun və Bəhram Mansurovun fikirləri olduqca maraqlıdır (Bu kitabın ikinci hissəsindəki məqalələrdə o fikirlər əks olunduğu üçün onları təkrar etmirik).

Əhəd Əliyevin qarmonda ifa etdiyi oyun havaları, rəqsler, muğamlar insana xoş əhvali-ruhiyyə, gələcəyə inam hisləri aşılıyır. Onun qarmon ifaçılığı tarixində ən böyük xidmətlərindən biri də o dövrdə Bakıda yaşayan məşhur qarmon ustası Karpuşkinə verdiyi təkliflər əsasında qarmon üzərində aparılan rekonstruktiv dəyişiklər və bu musiqi alətinin Azərbaycan musiqisinin səs düzümü sisteminə tam uyğunlaşdırılması və nəticə olaraq “Azərbaycan qarmonu”nun yaradılması idi. Vaxtilə böyük sənətkarımız tarzən Sadıqcanın tar üzərində apardığı rekonstruksiya sayesində Azərbaycan tarının yaranması necə qiymətləndirilirsə, Kor Əhədin də qarmon üzərində Karpuşkinlə birgə apardığı rekonstruksiya nəticəsində qarmonun Azərbaycan qarmonuna çevriləməsi də elə qiymətləndirilir.

1930-1940-cı illər Kor Əhədin yaradıcılığının çiçəkləndiyi dövr sayılır. Bu illərdə o, Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında, Dövlət Opera və Balet Teatrında, Notlu Xalq Çalğı Alətləri Ansamblında fəaliyyət göstərmiş, görkəmli xanəndələrimiz Seyid Şuşinskini, Cabbar Qaryağdıoglunu, Zülfü Adıgözəlovu və başqalarını müşayiət etmişdir.

1938-ci ildə Moskvada Azərbaycan İncəsənəti Dekadası keçirilərkən Üzeyir Hacıbəylinin məsləhəti ilə Əhəd Əliyev də dekadada iştirak etmişdir.

1931-ci ildə görkəmli tarzən Əhməd Bakıxanov tərəfindən Azərbaycan Radio Komitəsinin nəzdində Xalq Çalğı Alətləri Ansamblı yaradılar-kən (qeyd edək ki, ansambl 1929-cu ildə yaradılsa da, onun fəaliyyəti

Muğam ensiklopediyası

Kor Əhəd, Əliyev Əhəd Fərzəli oğlu

(1887, Bakı – 17.2.1942)

Xalq çalğı alətləri ansambl.
Birinci sıradə qarmon ifaçısı Kor Əhəd

- Azərbaycan qarmonçaları. Mahir müsiqiçi kimi şöhrət qazanmışdır. Uşaqlıqdan gözləri tutulduğuna görə xalq arasında Kor Əhəd adı ilə tanınmışdır. Onun ifasında "Segah" və "Çahargah" muğamları 1938-ci ildə qrammofon valına yazılmışdır.

Hazırda çalınan qarmonun xromatik səsdüzümünü Əhəd Əliyev Azərbaycan xalq müsiqisine uyğunlaşdırılmışdır. Bir çox Azərbaycan qarmonçaları onun yetirmələridir.

müəyyən səbəblərdən 1931-ci ilə kimi dayandırılmışdır) Əhəd Əliyev o ansambla üzv qəbul edilmişdir.

Məmmədrza Bakıxanov yazılıdı: "Radioda Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Ansamblı Müslüm Maqomayevin təşəbbüsü ilə yaradılmışdır. Elə yarandığı ildən bu ansambla müsiqi xadimi, məşhur tarzən Əhməd Bakıxanov rəhbərlik etmişdir. Azərbaycan Xalq Çalğı alətləri ansamblının yaradılması xalq müsiqisinin öyrənilməsi və təbliği yolunda böyük rol oynadı. Ansamblın heyəti 14 nəfərdən – tarzən Əmirulla Məmmədbəyli, Xosrov Məlikov, Ağası Məşədibəyov, kamançaçı Qılman Salahov, Hafiz Mirzəliyev, məşhur qarmonçalan Kor Əhəd, dəfçalan Xalıq Babayev və başqa təcrübəli ifaçılardan ibarət idi. İlk konsert proqramlarında muğamları ansamblın müşayiəti ilə Cabbar Qaryagdioglu, Hüseynqulu Sarabski, Hüseyn Kazımov, Həqiqət Rzayeva, Haşim Kələntərli, Yavər Kələntərli, Cahan Talişinskaya və başqa müğənnilər oxuyardılar.

Əhməd Bakıxanovun təşkil etdiyi ilk Xalq Çalğı Alətləri Ansamblı

Sonralar ansamblın ideya-sənətkarlıq cəhətdən püxtələşməsində, istedadlı ifaçılara, zəngin və rəngarəng repertuara malik olmasında Üzeyir Hacıbəylinin təqdirəlayıq əməyi olmuşdur”.

Əhəd Əliyev bir pedaqoq kimi də fəaliyyət göstərmişdir. İstər “Əbilov” klubunda ansambl yaradarkən, istər Üzeyir bəyin təşəbbüsü ilə Dövlət Filarmoniyasının nəzdində “Sazçı qızlar” ansamblında gənc qızlara saz çalmağı öyrədərkən, istərsə də öz təşəbbüsü ilə “Şərq qarmonçalanlar ansamblı” yaradarkən Əhəd Əliyev həm bacarıqlı təşkilatçı, həm də müəllim kimi öz istedadından tələbələrin bəhrələnməsinə səy göstərmişdir. Beləliklə, Əhəd Əliyev həm mahir ifaçı kimi, həm müəllim, həm də musiqi təşkilatçısı kimi Azərbaycan musiqisinə xidmət göstəmiş, qarmon ifaçılığı tarixində isə məktəb yaratmışdır.

Əhəd Əliyev 1942-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir. Əhəd Əliyev il 3 qardaş olublar: Ələkbər, Ələsgər və Əhəd.

Ələkbər 26 yaşında dünyadan köçüb. Ələsgər ticarətlə məşğul olub, onun Zeynalabidin adlı oğlu müharibədə bir ayağını itirib.

Əhəd 5 övlad atası olmuşdur – 2 qız, 3 oğul. Büyük qızı Leyla 1917-ci ildə anadan olub. Ali təhsilli mühəndis idi. Uzun illər dövlət orqanlarında işləyib, sonuncu iş yeri Dövlət Dəmiryolu İdarəsi olub.

Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev (Kor Əhəd) dünya işığından məhrum olsada, öz fitri istedadı ilə insanların qəlbinə musiqi ilə dolu bir işiq bəxş edib ki, bu da onun alın yazısı idi.

MUSIQİNİ ÜRƏKLƏRİ İLƏ GÖRƏN İNSANLAR*

Bu dünyada dünya işgündən məhrum sənət adamları, musiqiçilər, yazıçılar, şairlər çox olub.

Böyük rus yazıçısı Nikolay Ostrovski ömrünün son illərində göz nürunu itirsə də, sənətindən ayrılmır, əsərlərini həyat yoldaşına diqtə edirdi. Bir vaxtlar lirik mahniları ilə məşhur olan bəstəkar İsrail Mustafayev də həyat işgündən məhrum sənətkar idi. Rəvayətlərə görə “İlahi” kome-diyanın müəllifi Homer də kor olub. Başqa sənət növlərini demək çətin olsa da, kor musiqiçilər haqqında bir şeyi dəqiq söyləyə bilərik – onlar musiqini adı adamlar kimi yalnız eşidib duymur, onlar musiqini bizdən fərqli olaraq həm də görür'lər.

Görmə qabiliyyətini itirməklə həyatda çətin vəziyyətə düşən adamların problemlərinə diqqəti cəlb etmək üçün Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı 13 noyabrı rəsmən Beynəlxalq Gözdən Əlillər Günü kimi qəbul edib. Bu tarix fransız pedaqoqu Valentin Qauyinin doğulduğu gündür. 1745-ci il noyabrın 13-də anadan olan Valentin Qauyin dünyada ilk dəfə gözdən əlillər üçün qabarık șriftlər yaradıb. Sonralar o, öz evində “Görmə qüsuru olan işçilərin emalatxanası” adlı məktəb açıb və ixtira etdiyi șriftlərin köməyi ilə onlara təlim keçib. Bu tanınmış fransız xeyriyyəçisi, pedaqoq və yenilikçisi məhz korlar üçün düşündüyü șriftlərin vasitəsilə görmə qüsuru olanlar üçün təhsilin metodikasını da yaradıb.

Gözdən əlillərin düşdükləri vəziyyətə rəğmən, seçdikləri məşğuliyətlərdə nəinki öz qeyri-adi istedadları ilə parlamalarına, həm də ümumdünya şöhrəti və ehtiramı qazanmalarına tarix az şahidlilik etməyib. Bu bir daha sübut edir ki, əgər insan məşğul olduğu işə bütün qəlbini və canını qoyarsa, onun üçün mümkün olmayan heç nə olmaz! Hər biri bütün mənalarda çox maraqlı və diqqətəlayiq şəxs olan bu insanlardan bəziləri haqqında ayrlılıqda söz açmağa dəyər.

Fanni Krosbi

Amerikalı şairə Fanni Krosbi də gözdən əlil idi. O tarixdə xristian dini nəğmələrinin müəllifi kimi qalıb. Şairənin nəğmə mətninə çevrilmiş 8000-dən çox şeiri işiq üzü görüb. Onun “Mən qəti əminəm”, “Çarmıxdə qalmاق istəyirəm”, “İsa, Sən məndən keçmə”, “Mənə İсадan xəbər ver”, “Xoşbəxtlik taxtının qarşısında” və başqa mahniları məşhurdur.

Fanni Krosbi 1820-ci ildə anadan olub. Hələ 6 həftəsi olmamış soyuq-dəymədən xəstələnir, bu da gözlərinə pis təsir göstərir. Həkim səhvinin ucbatından qızçıqaz tamamilə kor olur. İllər keçəndən sonra onu kor edən adama acıqlı olub-olmadığını soruşanda şairə belə cavab verir: “Bu, həkim tərəfdən səhv ola bilər, Tanrı tərəfdənsə – yox!”

Faninin 15 yaşı olanda onu Nyu-Yorkdakı korlar üçün instituta oxumağa verirlər. O, 12 il təhsil alır, institutu qurtardıqdan sonra görmə əngəlli qızlara dərs keçmək üçün əlavə 11 il də orada qalır. Bu tədris müəssisəsində keçən illər çox məhsuldar olur. O burada müəllimlər tərəfindən bəyənilən xeyli şeir yazar. Uşaqlar onu çox sevir, “Fanni xala”, – deyə çağırırlar. Qayğıkeş müəllimə Fanni Krosbi də onlardan nəvazişini əsirgəmirdi, bütün sevgisini onlara verirdi. Çünkü özünün yeganə övladı körpə yaşlarında dünyasını dəyişmişdi.

Fanni uzun ömür – 95 il yaşayıb. Həyatında müxtəlif missioner təşkilatları və icmalarla əməkdaşlıq edib; çoxları ona təsəlli almaq və məsləhət üçün müraciət edirdi. Fanni Krosbi ABŞ-ın ən tanınmış qadınlarından biri olub. Amerika Birləşmiş Ştatlarının bir neçə prezidenti, görkəmli siyasətçilər, sevilən musiqiçilər, məşhur din xadimləri, sadə insanlar və xeyli sayıda uşaq onun dostları sırasında idi.

Onun məzarüstü abidəsində bu sözlər yazılıb: “Bu qadın bacardığını edib”. Bu, Ona xeyr-dua verən qadın haqqında İsa peyğəmbərin sözləridir. Fanni də həmin qadın kimi İsanı sevib, ən qiymətli nəyi varsa Ona verib, bütün həyatını Ona həsr edib. O deyirdi ki, əgər doğulan zaman

ürəyində bir arzu tutu bilsəydi, bu arzu anadangəlmə korluq olardı:bunun sayəsində onun ilk görəcəyi üz İsanının çöhrəsi olacaqdı.

Hazırda Amerika və Büyük Britaniyada oxunan xristian dini nəğmələrinin əksəriyyəti kor şairə Fanni Krosbinin sözlərinə bəstələnib.

İohann Sebastian Bax

Dahi bəstəkar İohann Sebastian Bax çox işləməli olurdu, hətta bəzən bütün gecəni oyaq qalırdı. Bu da onun görmə qabiliyyətinin ildən-ilə zəifləməsinə və nəhayət, əzabverici göz xəstəliyinə tutulmasına gətirib çıxardı. Dostları onu gözlərini məşhur ingilis göz həkimi C. Teylora əməliyyat etdirməyə razı saldılar. Lakin əməliyyat uğursuz başa çatdı: Bax nəinki kor oldu, həm də gözünün müalicəsi üçün istifadə etdiyi dərmanlar onun sağlamlığına ziyan vurdular.

Ölümünə on gün qalmış Baxın görmə qabiliyyəti qəfildən bərpa olundu. Amma onun və yaxınlarının sevinci uzun sürmədi, belə ki, bəstəkar beynə qan sızması nəticəsində iflic oldu, ardınca şiddətli qızdırırmaya tutuldu, elə bundan da vəfat etdi.

Georq Fridrix Hendel

İohann Sebastian Bax 1750-ci ildə dünyasını dəyişdi, ondan cəmi bir il sonra başqa bir görkəmli alman bəstəkarı Georq Fridrix Hendelin görməsində böyük problemlər yaranmağa başladı. O zaman İngiltərədə yaşayan bəstəkarın gözlərini faciəvi təsadüf nəticəsində Baxı kor edən həmin o həkim əməliyyat etdi. Yenə də əməliyyat uğursuz alındı. Artıq kor Hendel “İevfay”

oratoriyasını yaratdı, ölümünə səkkiz gün qalmış isə özünün ən məşhur “Məsiha” oratoriyasına dirijorluq etdi.

Con Milton

İngilis şairi Con Milton həyatının birinci yarısını olduqca xoşbəxt, öz bilik və bacarığını inkişaf etdirmək, öz qabiliyyətlərini cilalamaqla keçirib. O, dövrünün bir çox məşhur adamları ilə dost olub.

İki uğursuz nikah ona bir çox müsibət və məyusluqlar gətirdi: o, təklik və yaxınları tərəfindən başa düşülməmək əzabını yaşadı. Görməylə bağlı onda yaranan problemlər 1652-ci ildə tam korluğa gətirib çıxardı. Sonra siyasi fəaliyyətdə uğursuzluqlar və maliyyə ifası ilə üzləşdi. Bütün bu bədbəxtliklər Miltonun poetik yaradıcılığının çıxəklənməsinə təkan verdi. Həyatının bu dövründə Müqəddəs yazılar – Əhdi-ətiq və Əhdi-cədidə əsaslanan üç parlaq əsər yaratdı: “İtirilmiş cənnət” (“Paradise Lost”), “Qaytarılmış cənnət” (“Paradise Regained”) və “Samson pəhləvan” (“Samson Agonistes”).

Leonard Eyler

Riyaziyyat, mexanika, fizika, astronomiya və bir sıra tətbiqi elmlərin inkişafına əhəmiyyətli töhfələr verən məşhur alim Leonard Eyler 1707-ci ildə İsveçrədə anadan olub. 800-dən çox elmi məqalə müəllifi olan Eyler ömrünün az qala yarısını Rusiyada keçirib, rus elminin inkişafında mühüm xidmətlər göstərib. O, 1789-cu ildə elə Rusiyada vəfat edib.

Leonard Eyler katarakt xəstəliyindən görmə qabiliyyətini itirib, amma

bu onun işinə ciddi təsir etməyib: əksinə, dərc edilmiş işlərinin sayı daha da artıb. O, işlərini dərzisi olan bir oğlana diqtə edirdi, oğlan da onun bütün dediklərini dəqiqliklə yazırıdı. Görmə qabiliyyətini itirdikdən sonra Rusiyada olduğu vaxtda Eyler 400-dən çox məqalə və 10 kitab diktə edib.

Rey Carlz

Amerikalı müsiqiçi, soulun, cazın və ritm-end-blyuzun ən məşhur ifaçılarından biri olan Rey Carlzı sözün həqiqi mənasında əfsanə adlandırmaq olar. Bu dahi artistin qəziyyəsi çox erkən yaşlarında başına gələn faciə ilə bağlıdır. Carlz beş yaşında olarkən dəhşətli hadisənin şahidi olur – qardaşı gözləri öündə çayda batır, Rey isə ona heç cür kömək edə bilmir. Keçirdiyi əsəb gərginliyi nəticəsində oğlanın görməsində problemlər yaranmağa başlayır, yeddi yaşında isə Rey Carlz tamamilə

kor olur. Amma bu, gələcək müsiqiçinin istedadının inkişafına və şoubiznesin əsl dahisi kimi yetişməsinə mane olmur.

Qonşuluqda yerləşən aptek sahibinin daim pianino çalması Reyin üç yaşından müsiqiyə maraq göstərməsinə səbəb olub. O, kar və korlar üçün məktəbdə bir neçə müsiqi alətində – piano, orqan, saksofon, trombon və klarnetdə çalmağı öyrənir, öz istedadını daha da inkişaf etdirir. Bax beləcə, kor müsiqiçinin nəhayətsiz şöhrət zirvəsinə çox sürətli yüksəlişi başlayır. 70-dən çox studiya albomunun müəllifi olan Rey Carlz 17 dəfə Qremmi mükafatına layiq görülüb, adı rok-n-rolun, cazın, kantrinin, blyuzun və Corcia ştatının şöhrət zallarına düşüb, lent yazıları Amerika Konqresinin kitabxanasına daxil edilib.

Art Teytum

Amerikalı musiqiçi, caz pianoçusu və bəstəkarı Art Teytum eyni zamanda bütün klaviaturanı əhatə edən qamma və arpeçio üsulundan istifadə etməklə yaratdığı fenomenal çalğı texnikası ilə şöhrət tapıb.

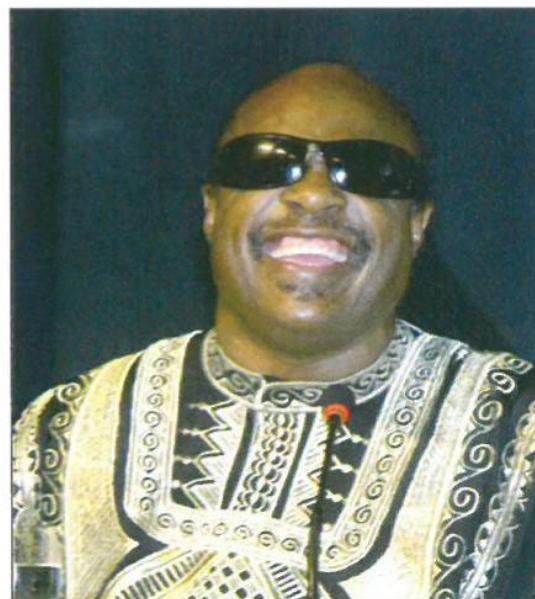
Artur anadan kor doğulub, lakin ardarda aparılan əməliyyatlardan sonra həkimlər onun bir gözünün görmə qabiliyyətini bərpa edə biliblər – musiqiçi əşyaların konturlarını qismən ayırmaga başlayıb. Teytum on üç yaşından skripka və fortepianoda çalır, sonralar professional təhsil almasa da, musiqili radioverilişlərdə iştirak edir, klublarda konsertlər verir.

1932-ci ildə musiqiçi Nyu-Yorka köçür, burada Opux klubunda çalışmağa başlayır, özünün qeyri-adi çalğı tərzi ilə dinləyicilərinin diqqətini çəkir. Sonradan Teytum Çikaqo orkestrinin rəhbəri olur, lakin bir il sonra yenidən Nyu-Yorka dönür və özünün musiqi kollektivini yığır. Yaradıcılıq həyatı boyu musiqiçiyə Koulmen Hoykins, Barni Biqard, Mildred Beyli kimi məşhur musiqiçilərlə əməkdaşlıq etmək nəsib olub. O, Biq Co Terne ilə duet yazdırıb. Art Teytum caz pianoçuluğunun inkişafına böyük töhfələr verib.

Stivi Uander

Amerikalı soul ifaçısı, bəstəkar, pianoçu və təbilçi olan Stivi Uander XX əsr musiqisinin inkişafına özünəməxsus təsir göstərib. O, klassik soulun və ritm-end-blyuzun yaradıcılarından biridir. Bundan başqa, Uander 25 dəfə Qremmi mükafatına layiq görülüb. Stivi vaxtından əvvəl dünyaya gəlib, bu na görə də həkimlər onu inkubatorda

saxlamağa məcbur olublar. Bir dəfə inkubatora oksigen normadan çox verilib, bu da körpədə görmə qabiliyyətinin pozulmasına, son nəticədə isə korluğa səbəb olub. Uander uşaqlıqdan musiqiyə meyil göstərib. Uşaq darıxmasın deyə anası evə müxtəlif musiqi alətləri gətirib. Çox tezliklə oğlan kilsə xorunda oxumağa başlayıb. Və heç də təəccüblü deyil ki, onun ən çox pərəstiş etdiyi adam özü kimi kor olan musiqiçi Rey Carlz olub.

Stivi Uander özünün ilk əsl hitini on üç yaşında ikən yazır. Bir il sonra isə oğlan “Muscle Beach Party” filmində debüt edir, burada o özünü oynayır. Uanderin 21 yaşı olanda onun musiqi müqaviləsi bitir. Stivinin yaradıcılığının qarşısını kəsən bütün maneələr aradan götürülür və o, nəhayət ki, özünün ilk konseptual albomunun yazılışına başlaya bilir.

Stivi Uander yaradıcılıq yolu boyu iyirmidən çox studiya albomu yazdırıb, aldığı Qremmi mükafatlarının sayına görə estrada janrında oxuyanlar arasında ikincidir. Onu bu siyahıda yalnız Kuinsi Cons qabaqlayır. Stivinin adı bəstəkarların və rok-n-rolun şöhrət zallarına düşüb, onun Hollivuddakı Şöhrət xiyabanında öz ulduzu var.

Andrea Boçelli

Klassik və pop musiqilərinin məşhur ifaçısı, opera musiqisini geniş səhnələrdə təmsil və təqdim edən Andrea Boçelli 1958-ci ildə İtaliyada anadan olub. Müğənninin görmə qabiliyyətində uşaqlıqdan problemlər olub, hətta həkimlərin cərrahi müdaxiləsi də oğlana kömək etməyib. On iki yaşında futbol oynayarkən başına dəyən top fəciəli sonluğa gətirib çıxardıb – Andreamın gözləri birdəfəlik tutulub.

Buna baxmayaraq, o, dərslərini yaxşı oxuyur. Universitetin hüquq fakültəsini bitirən Boçelli hüquqsunaslıq doktoru dərəcəsi alır.

Lakin lap gənc yaşlarından arzusu məşhur tenor olmaq idi. O, yeniyetmələrin ən müxtəlif vokal müsabiqələrində iştirak edir, hətta məktəb

xorunun solisti olur. Universiteti bitirdikdən sonra musiqi ilə ciddi məşğul olmayı qərara alan Andrea məşhur italyan opera müğənnisi Franko Korelli ilə tanış olur. Görkəmli tenor istedadlı gəncə vokal sənətinin incəliklərini böyük həvəslə öyrədir. Boçelli eyni zamanda müxtəlif musiqi qruplarında piano çalaraq gündəlik dolanışığını təmin edir.

1992-ci ildə XX əsrin ən görkəmli opera ifaçılarından biri olan Luciano Pavarotti ilə tanışlıq isə böyük tenorun musiqi karyerasında başlıca rol oynayan hadisəyə çevrilir. Pavarotti Boçellidə əsl istedadı görür və onu öz konsert programında çıxış etməyə dəvət edir. Az sonra Andrea Boçelli Roma papası qarşısında çıxış etmək şərəfinə nail olur.

Bu gün o, dünyanın ən məşhur və sevilən ifaçılarından biridir, 15 studiya albomu yazdırıb. Onu Pavarotti, Domingo və Carrerasdan sonra dördüncü tenor hesab edirlər. Hollivuddakı Şöhrət xiyabanında ulduzu olan maestro həm də “İtaliya Respublikası qarşısında xidmətlərinə görə” böyük zabit ordenini daşıyır.

Andrea Boçelli fəal həyat tərzi keçirir: Brayl klaviaturasının köməyi ilə öz avtobiografiyasını yazıb; xizək sürür, at idmanı ilə məşğul olur.

Amadou & Mariam

Malidən olan Amadou & Mariam ailə duetinin tərkibinə vokalçı və gitaraçı Amadou Baqayoko və onun arvadı solist Mariam Dumbiya daxildir. Sözün bütün mənalarında qeyri-adi ailədir. Hər iki artistin görmə qabiliyyətində olan problemlər kor qalmaları ilə nəticələnib, lakin bu onlara peşəkar musiqi ilə məşğul olmağa maneçilik törətmir.

Cütlük 1980-ci ildən bir yerdə çıxış etməyə başlayıb. Onlar beş il ərzində doğma vətənlərində qastrol səfərlərində olublar, 1985-ci ildə isə ilk dəfə olaraq öz ölkələrindən kənardı – Burkina-Fasoda konsert veriblər. Duet dünya şöhrətini 2004-cü ildə məşhur fransız musiqiçisi Manu Cao

ilə birgə yazdırdıqları val işıq üzü görəndən sonra tapıb. Bu val Fransa hit-paradında ikinci yeri tutub. Amadou & Mariam duetinin buraxdığı yeddinci albomun yazılışında məşhur “Yeah Yeah Yeahs” amerikan hindu rok-qrupunun gitaraçısı Nik Sinner, Filadelfiyadan olan müğənni və prodüser Santiqold, həmçinin “TV on the Radio” qrupundan Nyu-York hindu rokçuları iştirak ediblər.

* Internet materiallarından istifadə olunmuşdur.

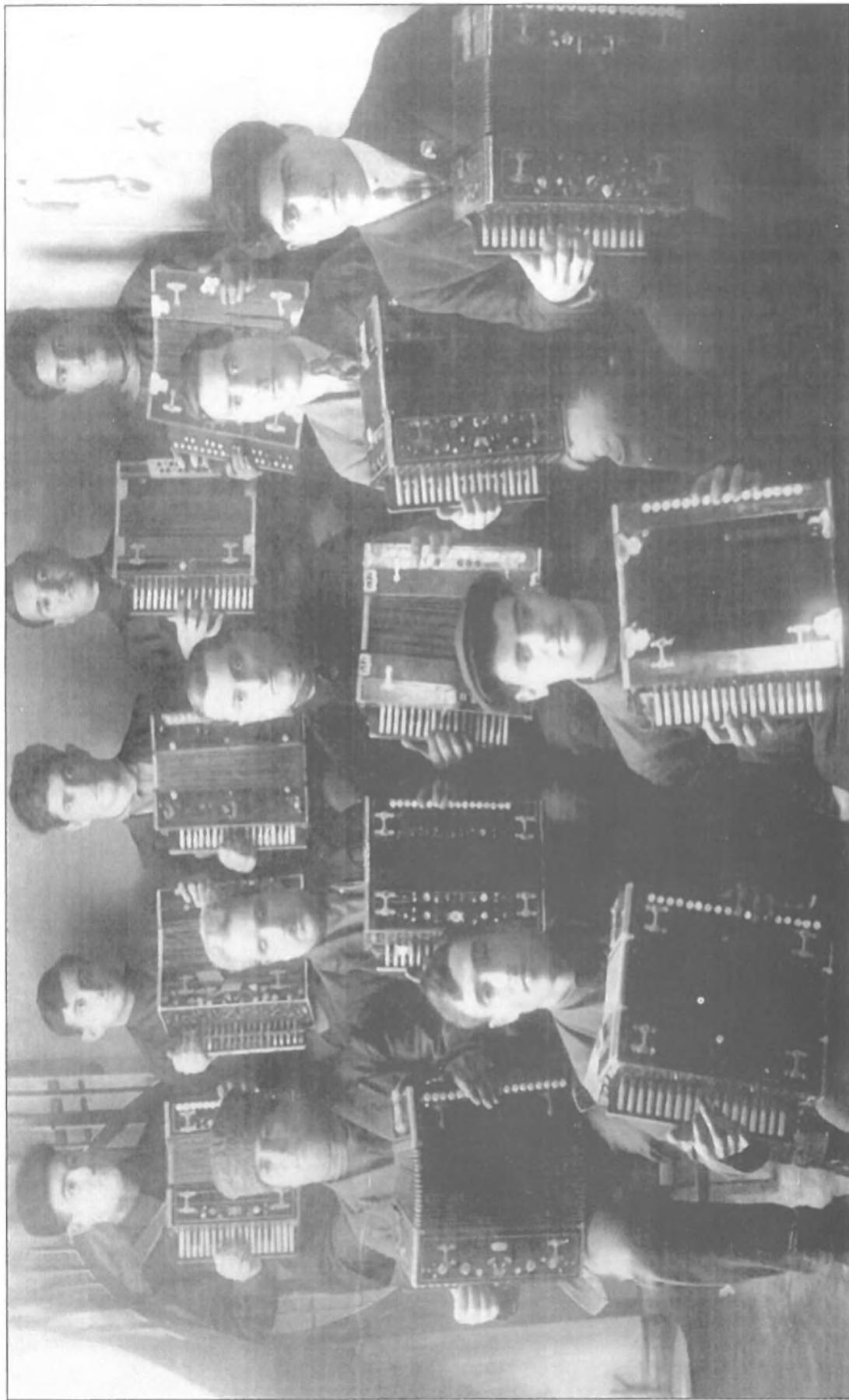

*Həyatın
bir anı*

Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev (Kor Əhəd)

Əhəd Əliyevin rəhbərliyi və təşkilatçılığı ilə yaradılmış ilk «Şərqi qarmonçaların ilk təşkilatçıları» ansamblı. İ. Əbilov adlı klub.
İkinci sıradan soldan ikinci Əhəd Əliyev, sağdan birinci Teyyub Damirov

30-cu illərin ikinci yarısı. Ələkbər Nəzərlinın bağlı. Şəkildə soldan birinci Ə.Nəzərlı, üçüncü tarzən M.Bakixanov, Q.Pirimov, ortada xanəndə C.Qaryagdioglu, sağdan üçüncü T.Dəmirov, dördüncü Kor Əhəd, Baki və Zaqqafqaziya musiqiçilərindən bir qrup

Əhəd Əliyev (soldan birinci) öz toy dəstəsi ilə (Bakı, 1940-ci il)

Əhəd Əliyev (soldan dördüncü) dostları ilə birlikdə

Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev (Kor Əhəd)

(Şəkil ilk dəfə çap olunur)

Əhəd Əliyevin həyat yoldaşı Fatma xanım

Əhəd Əliyevin qızı Leyla xanım Sultan-zadə (Əliyeva)

Əhəd Əliyevin qızı Leyla xanım Sultan-zadə (Əliyeva)

Əhəd Əliyevin ikinci oğlu Ənvər Əliyev

Əliazim qızları Leyla, Sıgıra və oğlu Emir

Əhəd Əliyevin nəticələri Həsən Sultan-zadə və Aida Səmədova

Əhəd Əliyevin nəticələri Tərlan və Aida

Əhəd Əliyevin nəticələri Murad, Aleksandriya-Sevinc, Həsən Sultan-zadələr

Əhəd Əliyevin nəticələri Yeganə, Aleksandriya-Sevinc, Aida

Əhəd Əliyevin ailə üzvləri: nəvərləri, nəticələri və kötülükçəsi Beynəlxalq Muğam Mərkəzində
Əhəd Əliyevin 125 illiyinə həsr olunmuş yubiley tədbirində

Əhəd Əliyevin nəvələri Rəna və Arifə

Əhəd Əliyevin nəvələri Tərana və Güldanə

**Азәрбајҹан
ГАДЫНЫ** 8
1971

Leyla Sultan-zadə "Azərbaycan qadını" jurnalının üz qabığı

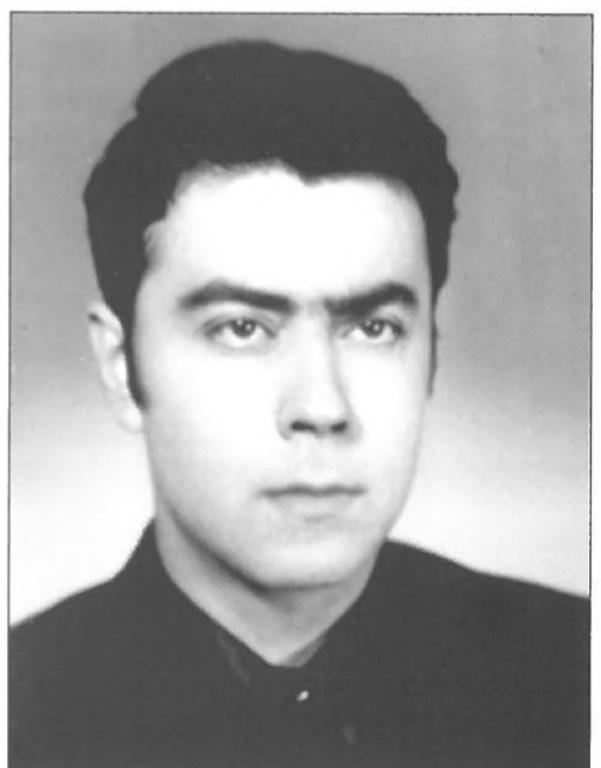

Əhəd Əliyevin qızı Azərbaycan Respublikasının fəxri dəmiryolçusu
Leyla xanım Sultan-zadə

Gülhüseyn Kazımtı, Aleksandriya Sultan-zadə son Brüsseldorf

Əhəd Əliyevin qızı Leyla oğulları Çingiz və Yusiflə

Əhəd Əliyevin nəvərləri Çingiz və Yusif Sultan-zadələr

Leyla xanım həyat yoldaşı Həsən müəllim və uşaqları ilə Pirşağıdakı bağlarında

*Leyla Sultan-zadənin həyat yoldaşı Azərbaycan Respublikasının
Əməkdar energetiki Həsən Yusif oğlu Sultan-zadə*

Leyla xanım Sultan-zadə konfransda

Leyla xanumun həyət vəldisi Həsən Sultan-zadənin anası Fatma xanum və atası Yusif bay. Samaxı, 1915

Leyla xanım Sultan-zadə həyat yoldaşı Həsən Sultan-zadənin qohumları ilə. Pırşağı, 1961

Filarmoniyanın qarşısındaki “Vahid poeziya evi”ndə Əhəd Əliyevin 110 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirdən fotolar

27 dekabr 2003-cü il, şənbə

XALQ QƏZETİ

Yubiley

Ustad sənətkarın xatirəsi yad edildi

*İtfaaq MİRZƏBOYLU,
Rafiq SALMANOV (foto)
"Xalq qəzeti"*

Azərbaycan mədəniyyətinin böyük toossübəsi və məsisiqzayığkeşisi olan Heydər Əliyevin sonot adamları, elm-incoşonat xadimləri barədə söylədiyi aforizmlər eksor möcəlislərin bozoyına çevrilir. Dekabrın 26-də "Vahid" poeziya evində həmin qüdrəti kəlamlar bir neçə dəfə sösləndi. "Xalq qəzeti"nin töşəbbüsü ilə ustad sonotkar, sonot alomindo "Kor Əhəd" kimi tanınmış Əhəd

sam, yazıçı, artist — bunlar fitri istedadı malik olan nadir adamlardır", "Sonotda hər kəsin öz yeri var. Həç kəs kiminə yərini almır" kimi ifadələrini döñə-döñə yada saldılar.

Tədbir iştirakçıları xalqın böyük xilaskarı və dövlətminin qurucusu olan Heydər Əliyevin xatirəsini bir dəqiqilik sükütlə yad etdilər. Poetiya evinin direktoru Şahin Verdiyev qeyd etdi ki, "Xalq qəzeti"nin görkəmli sonotkarların xatirəsinin yad edilməsi məqsədiylə keçirdiyi tədbirlərin ononuya çevriləməsi ölkənin

Əliyevin 110 illiyinə həsr olunmuş xatirə gecəsi keçirildi. Tədbirin təşkilatçıları və çıxış edənlər böyük öndərimizin "Cəmiyyətdə ziyahıları, mədəniyyət xadimlərinin, elm xadimlərinin hörmətini qaldırmaq lazmıdır", "Alim, şair, bəstəkar, rə-

mədəniyyət xadimləri torosından çox yüksək qiymətləndirilir. Bu gün möşhur "Segah"ının sodaları altında xatirəsini yad etdiyimiz Əhəd Əliyev Azərbaycan qarmonçalanlarının kiçik bir hissəsinə bilavasitə müəllimlik etərəfən, ölkənin bütün qar-

monçalanları onu özünə ustad, müəllim hesab edir. Oduր ki, belə sonotkarların unudulmaması üçün bu qibildən olan tədbirlərə böyük ehtiyac vardır.

İş adamı Fuad Nəbiyevin sponsorluğu ilə əvvələ golon xatirə gecəsində Əhəd Əliyevin tolobosu olmuş, uzun illor "Sazçı qızlar" ansamblının solisti kimi şöhrət qazanmış Rəhilo Həsunova, qarmonçalar — xalq artisti Avtandil İsfailov, Gövhər Rzayeva, "Xalq qəzeti"nin omokdaşı İlham Abbasov, dünyə şöhrəti kamancı ustası Həbil Əliyev, Azərbaycan qarmonunun atalarından sayılan Teyyub Domirovun oğlu Teyyub Teyyuboglu, xanəndələr Tolot Qasımov, Teymur Mustafayev, Novruz Feyzullayev, şair həkim Qoni və Əbilev adına mədəniyyət mərkəzinin direktoru Mirohim Əsgərov "Kor Əhəd"

kimi şöhrət qazanmış ustad sonotkarın ifaçılığından, müəllimliyindən və insani keyfiyyətlərindən söz açıldı. Yubileyin qızı Leyla xanım atasıyla bağlı kövrək xatirələr danışdı, tədbirin təşkilatçılara minnotdarlıq etdi, Heydər Əliyevin xalq sonotuna, mədəniyyətə, incəsənətə böyük diqqətə yanaşdığını yada salaraq Böyük öndərə rəhmətlər dilədi. Leyla xanım omının olduğunu bildirdi ki, Heydər Əliyevin Azərbaycan mədəniyyətinə göstərdiyi diqqət və qayğı ononalarını bundan sonra da davam edəcəkdir.

Sonda tədbir iştirakçılarına müsəqi sonetimizə yaxından bolod olan jurnalist Rafiq Salmanovun Əhəd Əliyevə həsr olunmuş "Sonot yoluna nərə olmayırdı" adlı tədqiqat xarakterli məqaləsi dərc edilmiş "Xalq qəzeti" toqdim olundu.

Leyla xanım Əhəd Əliyevin 110 illik yubiley tədbirinin iştirakçıları arasında

Əhəd Əliyevin doğmaları Xalq artisti Aftandil İsrafilov ilə

Teyyub Dəmirovun oğlu Teyyub Teyyuboğlu ilə

"Xalq qəzeti" nin əməkdaşı İttifaq Mirzəbəyli

Həkim Qəni Əhəd Əliyevə həsr etdiyi şeiri oxuyur.

Leyla xanum Əməkdar artist Zakir Mirzəyevlə

Leyla xanum Xalq artisti Tofiq Bakıxanov və
Əməkdar artist Zakir Mirzəyevlə

*Qarmonçalan Kor
Əhəd haqqında
düşüncələr*

Tofiq Bakıxanov,
*Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti,
“Şöhrət” ordenli bəstəkar, professor*

Yaxşı yadımdadır, 30-cu illərin ortalarında atamın evində ansambl yığışardı. Bu ansamblın bünövrəsini Müslüm Maqomayev qoymuşdu. 1929-ci ildən atam ansamblın solisti idi. Atamın razılığını alandan sonra ansambla bir sıra görkəmli ifaçılar dəvət olunmuşdu – qarmon ustası Əhəd Əliyev, tarzən Məmmədverdi, kaman ustası Hafız Əliyev, tarzən Ağası Məşədibəyov və digərləri. Bizim evimizdə keçirilən məşqlərə Əhəd Əliyevi də gətirərdilər. Əhəd Əliyevin gözəl solo çalmağı var idi. Muğamları elə ürəyə yatan çalırdı ki, onlar indiyə qədər qulağımdadır. Onun hələ sağlığında qarmonda, sazda çaldığı ifalar vallara yazılmışdı.

Əhəd Əliyevin ifasına diqqətlə qulaq asardım, çünkü mən musiqiyə altı yaşından Üzeyir Hacıbəyovun təşəbbüsü ilə bağlanmışam.

Xüsusi istedadlı uşaqlar üçün musiqi məktəbi var idi – indiki Bülbül adına məktəb, orada ən mahir ifaçılar toplaşardı. Mən onların ifasını eşidəndə özüm-özümə fikirləşirdim ki, bu böyük sənətkarlara eşq olsun ki, onlar böyük istedad sahibidirlər.

Əhəd Əliyev ayrı-ayrı janrlarda elə həzin çalırdı ki, ürəyə yağ kimi yayılırdı. Şux çalırdı, texniki barmaqlarla çalırdı. O, böyük, dahi sənətkar idi. Azərbaycanda demək olar ki, ilk professional qarmon ifaçısı Əhəd Əliyev olub, sonra isə onun tələbələri onun yolunu davam etdiriblər.

Hələ Əhəd Əliyevin sağlığında 1938-ci ildə Moskvada ədəbiyyat və incəsənət ongünlüyü keçiriləndə programı hazırlayan Üzeyir Hacıbəyov Əhəd Əliyevi dəvət edir: “Əhəd, sən bizə lazımsan, bu ongünlükdə”. Əhəd Əliyev deyir: “Mənim ongünlükdə nə işim ola bilər?” Üzeyir bəy israr edir: “Orada “Arşın mal alan”da toy məclisində “Tərəkəmə” çalmałisan”.

Doğrudan da, onun “Tərəkəmə” ifası başqa bir aləm idi. Mən o ifaya hələ Əhədin özünün sağlığında çox qulaq asmışam. Əhəd Əliyevin çox tələbələri olub. Onlardan ən parlağı Teyyub Dəmirov idi. Teyyub Dəmirovun çalğısında Əhəd Əliyevin təsiri açıq-aydın duyulur.

Qarmon çalan çoxdur, əksəriyyəti də onun davamçılarıdır. Onların ən parlaq nümayəndələrindən biri əməkdar artist Zakir Mirzəyevdir. Yəni, demək istəyirəm ki, onun məktəbi hələ də davam edir və ona da deyirlər “Əhəd məktəbi”.

Əhədin söhbəti atamlı çox yaxşı tuturdu. Onlar, demək olar ki, yaşıd idilər.

Bu il həm Əhməd Bakıxanovun, həm də, Əhəd Əliyevin anadan olmasının yüz iyirmi beş illiyidir. Onların dostluğunu, mehriban söhbətlərini mən heç vaxt unutmaram. Əhəd Əliyev dünya işığından məhrum sənətçi idi. Bu da bəzən onun fəaliyyətinə mane olurdu. Məsələn, onu başqa respublikalara dəvət edirdilər, getmirdi. Dağıstandan, Gürcüstan-dan, Özbəkistandan dəvət edirdilər, amma o etiraz edirdi. razılaşmırıldı.

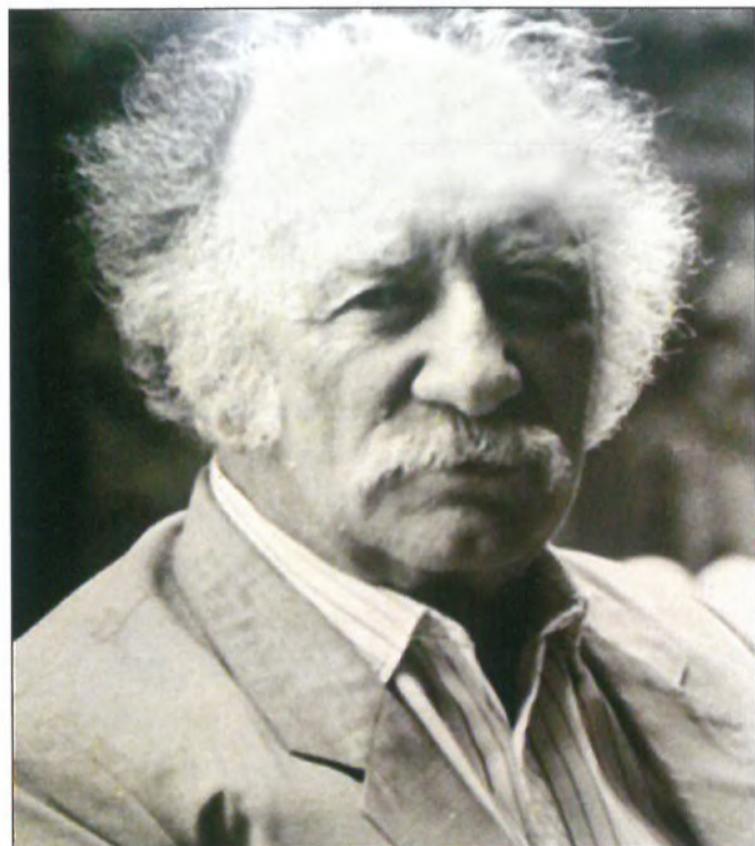
Onun çalğısı vallarda yazılıb. Mən tez-tez Yaqub müəllimin rəhbərlik etdiyi arxivdə oluram, sazda, qarmonda Əhədin çalğılarına qulaq asıram. Əfsuslar olsun ki, o vaxtı televiziya yox idi, Kor Əhədin yalnız vallarda səs yazıları qalıb. Onun çalğısı adı çalğı deyildi, bir başqa aləm idi. O, “Tərəkəmə”ni elə şux çalardı ki, hətta hərdən yanında nağaraçalan geri qalırdı, Əhəd Əliyev bunu ona xatırladır və onunla bir tempdə getməsini tələb edirdi.

Əhəd Əliyevin böyük xidməti ondadır ki, o, qarmon məktəbini yaradıb və qarmonu azərbaycanlaşdırıb.

Mən hər halda xoşbəxtəm ki, Əhəd Əliyevi görmüşəm, onun çalğısının, ifasının şahidi olmuşam, baxmayaraq ki, o vaxtı mənim səkkiz yaşım var idi. İndiyə qədər yadımdadır, o elə çalırdı, elə bil ki, xanəndə oxuyur. “Segah”ı Əhəd Əliyev kimi çalan olmayıb. Bu sənətdə çox insanlar olub, hərə öz, necə deyərlər, improvizasiyasında ifa edib, amma Əhədin ifasında bir ilahi sehr var idi.

Onun ansamblda calmağı, doğrudan da, tarixi bir hadisə oldu, çünkü o vaxta qədər Azərbaycan xalq çalğı alətləri sırasında qarmon yox idi. Qarmonu milli musiqi aləti hesab etmirdilər, deyirdilər ki, bu, Rusiyadan gə-lən alətdir. Qarmonu azərbaycanlaşdırmaq Əhəd Əliyevin xüsusi və danılmaz xidmətidir.

Onun barəsində davamçısı olan Zakir Mirzəyev də elmi iş yazıb. Onun elmi işi Azərbaycan Musiqi Akademiyasında müzakirə olundu. Bu monoqrafiyada Azərbaycanın ilk professional qarmon ifaçısı Əhəd Əliyevlə bağlı dəyərli və fundamental araştırma aparılıb.

Firudin Şuşinski,
*Əməkdar incəsənət xadimi,
musiqişünas*

KOR ƏHƏD

QARMONÇALAN Kor Əhədin adı Azərbaycanın çalğı musiqisi tarixində hörmət və milli iftixar hissilə çəkilir. O, öz dövrünün istedadlı sənətkarlarından biri idi.

Əhəd Fərzəli oğlu 1893-cü ildə Bakı şəhərində yoxsul bir ailədə dün-yaya gəlmişdir. Əhədin nə ailəsində, nə də qohum-əqrabasında musiqi aləmi ilə bağlı adam olmuşdur. Onun musiqi aləminə gəlişi təsadüfən, özü də faciəli bir hadisə ilə əlaqədardır. Balaca Əhəd hələ iki yaşında olarkən göz xəstəliyinə tutulur. Həkimlərin səyi, ciddi müalicələr bir nəticə vermir. Üç yaşlı Əhədin gözləri tamam tutulur. Bu, ailədə böyük fəlakətə çevrilir. Əhədin altı yaşı tamam olanda anası ona 7 dilli balaca bir qarmon alır. Anasının bu hədiyyəsi balaca Əhədin hədsiz sevincinə səbəb olur. Şikəst uşaq gecə-gündüz kiçik barmaqlarını qarmonun dillərinə toxundurduqca, hədsiz dərəcədə sevinərdi. Çünkü qarmon onun üçün yeganə təsəlli, həmsöhbət idi.

Balaca Əhədin musiqi müəllimi olmamış, heç kəs ona “Bu barmağı belə vur”, – deyib kömək etməmişdi... Onun yeganə “məktəbi” məhəllə toyları, bir də qrammofon valları idi. Qonum-qonşuda toy olanda anası Əhədi də özü ilə qadın toylarına aparardı. O dövrdə Bakıda qadın toylarında musiqiçi dəstələri əsasən qarmonçalandan və zurna-balabançıdan ibarət olardı. Qadınların əksəriyyəti qarmonla çalınan havalara oynamaya daha çox meyil edərdilər. Qarmonda daha şirin və rəvan səslənən “Mirzəyi”, “Tərəkəmə”, “Vağzalı”, “Qızılıgül”, “İnnabı”, “Uzundərə” kimi oyun havaları daha çox dəbdə idi. Balaca Əhəd də qarmonçalana yaxın yerdə oturar, sonsuz həvəs və məhəbbət hissilə çalınan havaları dinləməkdən doymazdı. Gözlərini itirmiş uşaqda ətraf mühiti duymaq hissi güclü idi. Bu, ona dərin musiqi yaddaşı, çalınib-oxunan mahnı və havaları qavramaq imkanı verirdi. O, toydan evə qayıdan kimi qarmonu əlinə alıb eşitdiyi, həm də xoşladığı yeni havanı çalıb öyrənərdi. Şübhəsiz ki, Əhədin tədricən qarmonçu olmağında məşhur qarmon ustası Kərbəlayı Lətifin qrammofon vallarının da az-çox təsiri olmuşdur. Əhəd saatlarla qrammofonda Lətifin çalğısına qulaq asar, onun sənətinin sırrını öyrənməyə çalışardı.

Əhəd 13-15 yaşlarında 14 dilli qarmonda çalmağa başlayır. Onu tez-tez qonum-qonşu yiğincaqlarına, ailə şənliklərinə dəvət edirlər. Əhədin oyun havalarını sərbəst, özünəməxsus məharətlə, həm də təsirli çalması onu dinləyənləri valeh edirdi.

Bakı toylarında Cabbar Qaryağdioğlunu, Seyid Mirbabayevi, Keçəçi oğlu Məhəmmədi, İslam Abdullayevi sonsuz həvəs və maraqla dinləyən gənc qarmonçu bu klassik xanəndələrin guşə və xallarını qarmonda yerli-yerində vurmaqla dinləyicidə belə bir duyu oyadırdı ki, sanırdın onun sehrlili barmaqları altında qarmon dil açıb oxuyur. Əhəd 16 yaşından məhir bir çalğıçı kimi qadın toylarına dəvət edilir. Bu toylardada Əhədin gözəl çalğısını Zeynəb adlı bir qadın dəfdə müşayiət edərdi. Əhəd bir neçə il dəfçi Zeynəb ilə Bakı-Abşeron toylarında çıxış etdikdən sonra artıq 20 yaşında kişi toylarına dəvət olunur. Az bir vaxt içərisində Əhəd elə şöhrət qazanır ki, onu hətta Şirvan-Muğan möclislərinə belə dəvət edirlər. Əhəd başqa bir şəhərə və ya kəndə dəvət olunduqda çox çətinliklə Bakıya qayıdardı. Çünkü onun çalğıından doymazdılar. Hami onun qeyri-adi, şirin, duzlu çalğıından vəcdə gələrdi. Onu dinləyən bir də dinləmək istəyərdi. Çünkü Əhəd qarmonun ecazkar, məlahətli səsi ilə dinləyiciləri məftun edər, sehrləyib kədər, sevinc və anlaşılmaz duyğular aləminə çəkib aparardı.

Əhəd təkcə qarmonçalan deyildi. O, eyni zamanda saz, piano, tar və tütək alətlərində el havalarını məharətlə çalırdı. Əhəd bir saz ustası kimi bütün Azərbaycanda məşhur idi. Bir çox xanəndələr toy möclislərinə dəvət olunarkən mütləq Əhəd ilə əlçəm-çağırmacı münasib bilirdilər. Çünkü Əhəd həm xanəndəni tarda müşayiət edər, həm də qarmonda oyun havalarını çalardı. Təsadüfi deyildir ki, Əhədin istər qarmonda, istərsə də tarda və sazda virtuozi böyük müğənni Cabbar Qaryağdioğlunun diqqətini belə cəlb etmişdi. O, Əhədi də özü ilə toylara aparırdı. Əhədin “Segah” müğəmini qeyri-adi zövq və hünərlə, özünəməxsus incəliklə çalması Cabbar Qaryağdioğlunu valeh edərdi.

Məşhur sənətkarlar kimi Əhədin də öz dəstəsi vardı: tar, qarmon, dəf və qoşanağara alətlərində çalan musiqiçilər bu dəstəyə daxil idilər. Əhədin şagirdi məşhur qarmonçu Teyyub Dəmirov əvvəllər onun dəstəsində uzun illər dəfçəalan olmuşdu.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduğdan sonra Əhədin qarşısında geniş inkişaf perspektivləri açıldı. İstedadlı qarmonçu fəhlə klublarının-

da, mədəniyyət evlərində, geniş konsert salonlarında öz gözəl çalğısı ilə xalqın mənəvi-estetik zövqünün inkişafına xidmət göstərməyə başladı.

Görkəmli bəstəkar Müslüm Maqomayev onu radioda çalmaq üçün dəvət etdi. 1927-1933-cü illərdə Əhədin sehrlı qarmonunun xoş səsi efirlə bütün Azərbaycana yayılır, kənd və şəhərlərdə minlərlə dinləyicini məftun etdi... Əhədin Azərbaycan rayonlarına qastrol səfəri musiqi həvəskarlarının hədsiz sevincinə səbəb olardı. Hamı təkrarolunmaz sənətkarın ecazkar çalğısını dinləməyə can atırdı. Əhədin konsertləri olduqca təmtəraqlı keçirdi. Hətta bəzi rayonlarda yerli radio qovşağı vasitəsilə onun konsertlərini təşkil edərdilər.

Əhədin gözəl qarmon, tar, saz çalmağını və istedadlı bir musiqiçi olduğunu nəzərə alan Üzeyir bəy Hacıbəyli onu 1931-ci ildə Azərbaycan radiosunun Notlu Şərqi Orkestrinə dəvət edir. O zaman Qurban Pirimov, Lazar Qabrielya, Tutu Kərimova, Xosrov Məlikov, Səid Rüstəmov, Qılmən Salahov, Xalıq Babayev kimi məşhur musiqiçilər bu orkestrə cəlb olunmuşdular. Ü.Hacıbəyli Əhədin sənətkarlıq qabiliyyətini yüksək qiymətləndirirdi. Təsadüfi deyildir ki, belə bir orkestrdə “Şur” muğamının “Bayati-Qacar” şöbəsi, “Rast”ın “Şikəsteyi-fars”, “Çahargah”ın “Bəstənigar” şöbələrinin ifası zamanı solo çalmaq Əhədə həvalə edilərdi. Əhəd bütün muğamları özünəməxsus fərdi xüsusiyyətlə çalardı. Lakin “Bayati-Qacar”ı son dərəcə şirin, oynaq və təsirli çalardı... Muğamlar içərisində “Bayati-Qacar”ın xüsusi yeri var. Bu muğamda incə nəvaziş, ürək çırıntıları, kədər və qüssə motivləri daha çoxdur. Təsadüfi deyildir ki, böyük müğənnimiz Seyid Şuşinski deyərdi ki, “Bayati-Qacar” sonsuz dərd aləmini ifadə edən muğamdır. Xanəndə onu həzin ifa etməlidir.

“Bayati-Qacar” insanın ruhi aləminin həyəcan və iztirabları ilə yanaşı, onun sevincini də ifadə və tərənnüm edir. Bu muğamda incə notlar, lirik ahənglər, titrək tellər, bir sözlə, dinləyicinin qəlbini oxşayan psixoloji duyğular daha çoxdur.

“Bayati-Qacar” muğamında improvizə elementləri daha çox olduğuna görə ifaçıya geniş meydan açır. “Bayati-Qacar”ı istər oxuyan, istərsə də çalan musiqiçinin son dərəcə həm texniki ustalığı, həm də bədii ifaçılıq məharəti olmalıdır. Gözəl ifaçılıq üslubuna, həm də çalğı texnikasına tam yiyələnmiş Kor Əhəd bu muğamin xarakterik xüsusiyyətlərini mükəmməl duyaraq öz təkrarolunmaz çalğısı ilə rəngarəng melodik bəzəklər, dinamik naxışlar vurur, onun daha gözəl, şirin və duzlu səslənməsinə nail olurdu.

Musiqi alətlərində, xüsusilə qarmonda çalınan muğam o zaman dolğun səslənə bilər ki, orada xanəndə nəfəsi, guşə və xalları hiss olunsun. Bu əlamətlər olmadıqda çalğı öz şirinliyini itirir. Buna görə də çalğıçı texniki üstünlüyü unutmamaqla, həm də havanın melodikliyini, bədiiliyini də nəzərə almalıdır. Məhz Əhədin çalğısında bu iki keyfiyyət həmişə özünü göstərmişdir.

Əhədin çalğısı bir də ona görə seçilirdi ki, onun çalğı texnikası bədii ifaçılıqla məharətlə birləşərək çalınan havanın melodik imkanlarını artırırırdı. Buna görə də onun çalğısı təsirli olurdu. Cəsarətlə demək olar ki, Əhəd Bakının musiqi tarixində ilk sanballı qarmonçudur. Doğrudur, Bakıda az-çox bacarıqlı qarmonçalanlar olmuşdur. Lakin heç kəs Əhəd qədər Azərbaycan musiqisini dərindən bilməmiş və onu geniş xalq kütlələri arasında təbliğ etməmişdir. Əhəd bütün hissi, varlığı ilə Azərbaycan xalq musiqisinin vurğunu idi. Onun xəmiri, necə deyərlər, musiqi ilə yoğrulmuşdu. Əhəd məsum uşaqqən gözlərini itirdisə də, musiqi ona yeni bir “göz” bəxş etmişdi. O, ətraf mühiti, həyatı, insan münasibətlərini musiqi duyğusu ilə dərk edir, görürdü. Məhz Əhədin fikir və düşüncələrini, ürək çırıntılarını qarmonu ifa edirdi. Onu dinlədikcə adamlar həyəcanlanır, özünü unudur, eyni zamanda gah kədərlənir, gah da sevinirdi. Beləliklə, Əhəd öz məftunedici çalğısı ilə onu dinləyənlərin iztirablarını yüngülləşdirərək qəmdən, qüssədən xilas etməyə çalışardı.

Əhəddə təşkilatçılıq bacarığı da var idi. O, 1934-1935-ci illərdə Əbilov adına klubda ansambl təşkil etmişdi. Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında “Sazçı qızlar” ansamblının əsas təşkilatçılarından biri də Əhəd olmuşdu. O, həm qızlara saz çalmağı öyrədir, həm də ansamblın solisti kimi fəaliyyət göstərirdi.

1938-ci ildə Azərbaycan musiqiçilərindən bir qrup ifaçının, o cümlədən Əhədin qarmonda “Segah”ı, sazda “Çahargah”ı qrammofon vallarına yazıldı. Təəssüf ki, bu cür kamil və son dərəcə virtuoz qarmonçunun təkcə “Segah”ı vala köçürülmüşdür. Bu gün bizə yeganə təsəlli olan bu val musiqi xəzinəmizin ən nadir incilərindən biridir. Öz şirin, təsirli və həzin çalğısı ilə qəlbləri əsir edən Əhəd “Segah”ı ilə Azərbaycan çalğı sənətini bir daha yüksəklərə qaldırmışdır. Əhədin “Segah”ının üstünlüyü bir də onunla izah olunur ki, onun çalğısı başdan-ayağa xanəndə guşə və nəfəsləri ilə doludur. Bu “segah”da bir neçə görkəmli xanəndənin səs xüsusiyyətləri – Ələsgər şirinliyi, İslam həzinliyi, Zülfü kədəri və Xan nik-

binliyi var. Son dərəcə improvisizə elementlərinə malik olan qarmonçu, texniki üstünlük'lərə uymayaraq, bədii çalğı formalarını daha üstün tutaraq “Segah” in bütün sirlərini açıb dinləyiciyə çatdırı bilmışdır, Məhz bu-na görə də dinləyici Əhədin çalğısından doymur, onu dönə-dönə dinləmək istəyir. Əhədin “Segah” i insanı həm düşündürür, həm də yaşamaq, yaşı- maq meyillərini gücləndirir. Bir sözlə, Əhədin sehrlə barmaqları dinləyi- cini ovsunlayıb onun qəlbini titrədir, ürəyində qəribə həyəcanlı hislər oyadırı...

Əhədin saz çalmağı da məşhur idi. O, saz havalarını elə məharətlə çalardı ki, virtouz saz aşıqları belə onun saz çalmağına həsəd aparardılar. Əhəd sazda bütün aşiq havalarını, həm də muğamları özünəməxsus ustalıqla ifa edərdi. Xüsusilə, onun sazda çaldığı “Yanıq Kərəmi” dillərdə dastan idi.

“Yanıq Kərəmi” böyük bir əsərdir. Cəsarətlə demək olar ki, “Yanıq Kərəmi” də xalq musiqisinin, aşiq yaradıcılığının ən incə, dolğun, zəngin keyfiyyətləri toplanmışdır. “Yanıq Kərəmi” havasının xarakterik xüsusiyyətlərini bütün incəliyinə qədər duyan Əhəd bu qədim el havasını sazda elə məharətlə çalardı, ona elə melodik bəzəklər vurardı ki, dinləyicilər heyrətə gələrdilər.

Böyük konsertlərə və musiqi məclislərinə tez-tez dəvət olunan Əhəd özü ilə sazını da aparardı. Çünkü o, yaxşı bilirdi ki, dinləyicilər qarmonda onun “Segah” ina qulaq asdıqdan sonra sazda da “Yanıq Kərəmi” çalmağı tələb edəcəklər.

Əhəd qarmonda klassik muğamları nə qədər gözəl və məharətlə çalardısa, oyun havalarını da bir o qədər sənətkarlıqla ifa edərdi. Onun özü-nəməxsus əda ilə çaldığı “Tərəkəmə” havası daha məşhur idi. Əgər muğamlar içərisində “Segah” bizim üçün nə qədər yaxın və əzizdirse, oyun havaları içərisində də “Tərəkəmə” bir o qədər əzizdir. Əhədin virtuoz çalğısını, xalq musiqisini gözəl bilməsini nəzərə alan Ü.Hacıbəyli onu opera teatrına işləməyə dəvət etmişdi. Əhədin qızı Leyla xanım bu hadisəni belə nəql edir:

“Atamın xətrini Üzeyir bəy çox istəyirdi. Bizim evə Cabbar Qaryağ- dioğlu, Müslüm Maqomayev, Qurban Pirimov, Zülfü Adığözəlov tez-tez gələrdilər. Rəhmətlik Cabbar əmi atamın “Bayati-Qacar” çalmasını çox xoşlardı. Zülfü üçün isə o, həmişə “Segah” çalardı. Maraqlı burasıdır ki, atam “Segah” i çalarkən qarmonda vurduğu barmaqları sonra tarda vur-

dı, bu da Qurban əmini çox təəccübləndirirdi. Qurban əmi çox mehriban, həm də zarafatçı kişi idi. Atam “Segah”ı çalıb qurtaran kimi tarı atama uzadıb deyərdi:

– Əşı, sən mənim canım o barmaqları tarda da vur.

– Sonra atamı qucaqlayıb zarafatyana deyərdi, – Əşı, bu ərəbi-qiblə haqqı, sən məndən yaxşı çalırsan.

Bir gün Teyyub gəlib atama dedi ki, ustad, bəs Üzeyir bəy sizi evinə dəvət edir.

Axşam mən atamın qolundan tutub Üzeyir bəygilə apardım. Üzeyir bəy bizi çox mehribanlıqla qəbul etdi. Süfrəyə çay gəldi.

Üzeyir bəy bir qurtum çay içib sağ əli ilə bığını tumarlayıb atama dedi:

– Oğlan, dünən radioda “Tərəkəmə” çalırdın, çox xoşuma gəldin. Sənin “Tərəkəmə”n başqalarinkına bənzəmir. Ona görə belə qərara gəldim ki, səni Opera Teatrına dəvət edim. Hə, qoçaq, razisanmı?

Atam bir qədər tərəddüd etdikdən sonra dilləndi:

– Ay Üzeyir bəy, mən qarmon ilə operada nə edəcəm? Üzeyir bəy bir də bığını tumarlayıb dilləndi:

– Heç nə. “Arşın mal alan”ın axırıncı toy pərdəsində oyun havalarını, daha doğrusu, “Tərəkəmə”ni sən calmalısan. Bir bunun xatırınə səni operaşa dəvət edirəm. Sonra Üzeyir bəy ayağa durub sağ əlini atamın ciyninə qoydu və sözünə davam etdi, – Hə, qoçaq, razisanmı?

Atam Üzeyir bəyə öz təşəkkürünü bildirib, axırda zarafatla dedi:

– Neynək, bəyin sözündən çıxməq olmaz.

Sabahı maşın gəldi, atamı apardılar operaya”.

1930-1940-ci illər Əhədin yaradıcılığı üçün ən məhsuldar dövr olmuşdur. İstedadlı sənətkar son on il ərzində Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında, Opera Teatrında, radioda və digər musiqi müəssisələrində yorulmadan fəaliyyət göstərmiş, Azərbaycan çalğı musiqisinin inkişafına var qüvvə ilə kömək etmişdi. Əhəd onlarca bacarıqlı qarmonçu yetirmişdi. Onun şagirdlərindən Teyyub Dəmirov, Fatma, Səfərəli Vəzirov, Məmmədağa Ağayev və başqaları sonralar bir qarmonçu kimi məşhur oldular. Onlar Əhəd sənətinin ləyaqətli davamçıları idilər.

İstedadlı musiqiçi Əhəd Fərzəli oğlu 1942-ci ildə Bakıda 49 yaşında vəfat etmişdir.

Leyla Əhəd qızı Sultan-zadə (Əliyeva),
Kor Əhədin qızı.
Azərbaycan Respublikasının
fəxri dəmiryolçusu

ATAMLA BAĞLI XATİRƏLƏRİM

1994-cü il, aprelin 19-da İncəsənət Muzeyində atamın 100 illik yubileyi keçirildi. İştirakçılar məraqlı xatırələrini söylədikcə gözlərim dolurdu, kövrəlib bir anlıq atalı günlərimə qayıdırırdım. Taleyin zərbəsini uşaq vaxtından alsada, ası olmayan, özündə iradə tapıb mənalı ömür yaşayan, dərdini qəzəbə yox, mənəvi qidaya çevirib insanlara fayda verən atam!

Tanınmış insanlar – Vasif Adıgözəlov, Maarif Teymurov, Qılman İlkin, Aftandil İsrafilov, Rəhilə Həsənova, Teyyub Dəmirovun oğlu Teyyub, Soltan Nəzərovun oğlu çıxış etdikcə, həm qürur duyur, həm də düşünürdüm ki, övlad kimi mənim mənəvi borcumdur ki, atam haqqında təəssüratlamımı qələmə alım. Düzdür, hörmətli tədqiqatçımız Firudin Şuşinskiinin “Azərbaycan xalq musiqiçiləri” adlı çox zəngin faktlarla dolu, məzmunlu kitabında atam haqqında kifayət qədər məlumat verilib, amma mənim də xatırələrim bu məlumatı zənginləşdirə bilər, – deyə düşünüb, – yazmağı qərara aldım.

Atam Əliyev Əhəd Fərzəli oğlu 1893-cü ildə Bakıda yoxsul ailədə doğulub. Ailədə 3 qardaş olublar: Ələkbər, Ələsgər, Əhəd.

Ələkbər 26 yaşında dünyadan köcüb. Heç bir nişanəsi qalmayıb. Ələsgər əmim ticarətlə məşğul olub, bir neçə dükanı vardı. İki oğlu Böyük Vətən Müharibəsində döyüşmişdə. Zeynalabdin adlı oğlu müharibədə bir ayağını itirmişdi.

Fəxrlə söyləyə bilərəm ki, Azərbaycanın musiqi tarixində atamın da özünəməxsus yeri var. Atamın müəllimi olmayıb. Özü-özünə müəllimlik edib. Uşaqlıqda görmə qabiliyyətindən məhrum olan istənilən adam iztirablı günlər keçirər, bu, şəksizdir. Atam da bunu öz həyatında yaşamışdı. Amma onun xoşbəxtliyi ondaydı ki, qismətinə düşən faciəyə imkan verməmişdi ki, içini gəmirsin. Özünü bütünlükə sənətə bağlayıb ən yüksək səviyyədə, peşəkarlıqla ifa etdiyi mahnı və oyun havaları ilə sanki dərdini ələ salmış, ona gülmüşdü. Mən fəxr edirəm ki, atam Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev qarmonu təkmilləşdirmişdir. Uşaq olanda anamdan tez-tez sorusurdum ki, niyə atam bizi görə-görə həmişə əllərini irəli uzadıb yeriyir.

Heç yerə də tək getmir, həmişə onu gəzdirirlər. Anam bir az fikrə gedər, sonra dərindən ah çəkib söhbəti dəyişərdi.

Atam 27 yaşında evlənmişdi. Anam Fatma kasıb ailədə doğulub, 4 qardaşın bir bacısı idи. Təhsil almamışdı. Bütün günü kuklası ilə oynayırmış. Toy günü dalınca kareta gələndə anlamayıb ki, onu ər evinə aparırlar. İndi nə qədər gülməli çıxsa da, böyük qardaşından xahiş edib ki, sən də gəl karetaya min, kukla almağa gedirik. Əlqərəz, bunu aparıb qoyurlar bəzənmiş gəlin otağında. Qadınlar otaqdan çıxar-çıxmaz anam yenə başlayır kuklası ilə oynamaya. Birdən qapı açılır, içəri səliqəli geyinmiş, uca boylu bir oğlan girir və əli ilə nəsə axtarır. Nəhayət, atam yaxınlaşır. Anama deyir ki, bəs, səni mənə ərə veriblər, mən də koram. Anama isə taleyi ilə barışmaqdan başqa bir şey qalmır. Bax, atamın evlənmək tarixi belə olub. Ailədə 5 uşaq idik: 2 oğlan, 3 qız. Anam uzun hörüklü, mələk simalı, ailəsini sevən gözəl bir qadın idи. Heç vaxt uşaqlara səsini qaldırmazdı. Atamı da çox sevirdi. Deyim ki, atam da sevilməli kişiyidi ha. Çünkü qayğıkeş, xeyirxah, diqqətli, yumşaq qəlbli, mehriban kişi idи, ailəcanlıydı. Ondan ötrü ailə hər şey demək idи. 5 övladından heç birinin üzünü görməsə də, səsimizdən, yeris tərzimizdən, saçlarımızdan hər birimizi tanıyırıdı. Əllərini üzümüzdə-gözümüzdə gəzdirib deyərdi ki, mən sizi biri-birinizdən seçə bilir və tanıyıram.

Bunu demək bəlkə də doğru deyil, ancaq atamın ruhuna ehtiram əlaməti olaraq həqiqəti söyləyəcəyəm. Atam, qeyd etdiyim kimi, həyat yoldaşını və balalarını çox sevirdi, ancaq mənə olan istəyi bir ayrı aləm idи. Ona görə də bir yerə getmək lazım gələndə mənə müraciət edərdi. Hərçənd, onu radioya, Filarmoniyaya, el şənliklərinə mənimlə bərabər Teyyub Dəmirov da aparardı. Sonralar Teyyub Dəmirov da məşhur qarmonçalan oldu. Teyyubdan sonra atamı Xalıq Babayev, İsa, Qəmbər və başqaları aparardı. Amma çox vaxt mən də yanlarında olardım. Xüsusi silə, qız toylarına mütləq mənimlə gedərdi. Teyyub Dəmirov, Məmmədağa Muradov, Hacıbala Dadaşov, Hüseynbala, Qismət və başqaları atamın şagirdləri olmuşdular.

Bir kədərli xatirəni heç cür unuda bilmirəm. Bir gün oturub çay içirdik. Ordan-burdan danışdı, birdən qayıtdı ki, Leyla, qızım, sən dünyaya gələndə düz bir ay ananla küsülü qaldım. Çünkü mən oğul arzusundaydım. Düşünürdüm ki, oğlum olar, böyükər, mənim qolumdan tutub gəzdirər. Anan ki səni dünyaya gətirdi, qanım qaraldı. İndi isə sənin qarşında

özümü günahkar sayıram, Leyla. Gərək məni bağışlayasan, çox səhv fi-kirləşmişəm. Sən mənə həm qız oldun, həm oğul!

1-ci sinfə gedəndə atam Moskvadan mənə təmiz dəridən olan böyük çanta gətirdirmişdi. Çanta o qədər böyük idi ki, daşıya bilmirdim. Özümüzdən ağır idi. Hamı mənim bu halıma gülürdü. Mən də fəxrlə bunun Moskvadan gətirildiyini söyləyib gülənlərə əhəmiyyət verdim.

Gözləri görməsə də, atamın əlləri qızıl idi. Bütün ev işlərində anama kömək edirdi. Ətçəkən maşında ət çəkməyə yardımçı olurdu. O vaxt ev-lərdə qaz yox idi. Hamı pilətədən, keroqazdan, primusdan istifadə edirdi. Bir dəfə primus xarab olmuşdu. Atam 5 dəqiqənin içində düzəltdi. Bir gün də işıqlarımız sönmüşdü, qaranlıqda oturmuşduq. Atam dedi ki, heç vaxt sizi işıqsız qoymaram. Ayağının altına stul qoyub çıxdı. Əlini sayğacın içərisinə saldı, neylədisə, işıqlar dərhal yandı.

Atamın eyni zamanda oxumağı da var idi. Hərdənbir evdə oxuyurdu. Düzdür, elə də güclü səsi yox idi. Amma, bilmirəm, nədənsə, hər dəfə o oxuyanda mən göz yaşlarını saxlaya bilmirdim. Boş vaxtlarında saz da çalırdı. Atam gözəl saz çaldığına görə Azərbaycanın bütün bölgələrinə dəvət olunurdu. Atam Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında “Sazçı qızlar ansamblı”nın əsas təşkilatçılarından biri idi. O, sazçı qızlara həm calmağı öyrədir, həm də, onlarla birlikdə solist kimi çıxış edirdi. Atam kor olsada təşkilatlılıq fəaliyyəti ilə müntəzəm məşğul olurdu. O, 1932-ci ildə ilk dəfə Şərq aləmində qarmonçalanlar ansamblı təşkil etmişdir. Burada o dövrün çox məşhur qarmonçalanları toplılmışdır. Atam ansamblın həm rəhbəri, həm də solisti idi. Atamın çox gözəl humor hissi var idi. Zarafatından qalmazdı, maraqlı əhvalatlar danışardı. Gözləri görmədiyindən onu tez-tez qadın toylarına aparırdılar. Bu toylarda atamı qavalçalanlar Zeynəb və Dünya müşayiət edərdilər. Çox vaxt məni də özü ilə məclislərə aparardı. Toyların birində gənc bir xanım atamdan “Qaytağı” oyun havasını calmağı xahiş etdi, özü də başladı şidirgi oynamaya. Ona elə gəlirdi ki, atam əldən düşüb qarmonu yerə qoyacaq, amma əksi baş verdi. Xanım tab gətirə bilməyib yerə sərildi.

Atamı görkəmli bəstəkarımız Müslüm Maqomayev radioda calmaq üçün dəvət edirdi. O vaxtlar Radio Mərkəzi Poçtun binasında yerləşirdi. Söhbət 1927-1934-cü illərdən gedir. Radio verilişləri birbaşa, canlı yayılmıştı. Mən də atamın qolundan tutub radioda çıxışa aparırdım. Məşhur tarzənlər Qurban Pirimovu, Bəhram Mansurovu, kaman ustası Qılmən

Salahovu orada gördüm. Atam məni bu böyük sənətkarlarla tanış etdi. Evinizə də tez-tez görkəmli şəxsiyyətlər gələrdilər. Cabbar Qaryağdıoglunu, Müslüm Maqomayevi, Qurban Pirimovu, Zülfü Adığözəlovu, Mütəllim Mütəllimovu, Əhməd Bakıxanovu, Qılman Salahovu, Teyyub Dəmirovu, Məmmədağa Ağayevi və başqalarını evimizdə tez-tez görərdim.

Əvvəllər babamdan qalma ikimərtəbəli evdə yaşayırıdıq. Füzuli küçəsindəki həmin evimiz həmişə qonaq-qaralı olurdu. Bir də görürdün həyətdən anamı səsləyir:

— Qız, yemək hazırla, süfrə aç, qonaqlarım var.

Anam da hər zaman qonaqları gülərzələ qarşılıyardı.

1933-1935-ci illərdə iki dəfə atamı dahi bəstəkar Üzeyir bəy Hacıbəylinin evinə aparmışam. Birinci dəfə atamı “Arşın mal alan”ın toy səhnəsində oyun havası çalmaq üçün dəvət etmişdi. O, görüşdə dedi: “Əhəd, sənin çalğın çox xoşuma gəlir. Razılıq versən, səni Opera və Balet Teatrına işə götürərəm. Fikirləş, növbəti görüşdə səndən konkret cavab gözləyirəm”.

Bir neçə gündən sonra təkrar Üzeyir bəyin qonağı olduq. Üzeyir bəy Məleykə xanıma nəsə demək üçün qonşu otağa keçdi. Atam pianoda bir oyun havası ifa etdi. Otağa daxil olan dahi sənətkar heyrətini gizlətmədi:

— Əhəd, mən səni mahir bir qarmonçalan kimi tanımışam. Ancaq pianoda bu cür ifanla doğrudan da, məni təəccübləndirdin. Ona görə də sabahdan səni Opera və Balet Teatrına solist təyin edirəm.

Elə o vaxtdan atam “Arşın mal alan” operettasının toy möclisində “Tərəkəmə” çalırdı. Rəhmətlik Əhməd Bakıxanov tez-tez bize gəlirdi. İyirminci illərdə Konservatoriya keçmiş Maksim Qorki küçəsində yerləşirdi. Bir gün atamı Konservatoriyyaya, Əhməd Bakıxanovun yanına apardım. Əhməd müəllim dedi: “Əhəd, gəl, Leyla balamızın “slux”unu yoxlayaqq”. Yoxlamadan yaxşı çıxdım. Bakıxanov dedi ki, bu qızın istedadı var, böyük sənətkar ola bilər, amma, açığı, nəyə görəsə atam razılıq vermədi. Əhməd Bakıxanov da bir daha o söhbətin üstünə qayıtmadı.

Atamın baməzə hərəkətləri çoxdu. Radionun solisti işlədiyi illərdə həmişə diktor onun adını çəkib qurtarmamış dərhal atam çalmağa başlardı. Hamı da bunu bilirdi və xeyli güldürdü. Növbəti dəfə eyni şey təkrar olundı. İndi düşünürəm ki, bu, atamın məsuliyyət hissindən irəli gəlmiş.

Heç zaman özümüz olmadı. Maşağada atamın yaxın dostları vardı. Hər yayda o dostlar bizim ailə üçün ev kirayə götürürdülər. Bir yay

axşamı da Maştağadaydıq. Xalıq əmigilə yiğişmişdiq. Birdən atam dedi: "Xalıq, Leyla ilə gedin elektrik qatarı stansiyasında dayanın. On dəqiqədən sonra mən qarmonda çalmağa başlayacağam. Yoxlamaq isteyirəm, görüm mənim qarmonumun səsi haracan gedir?" Biz onun dediyinə əməl etdik. Elektrik qatarı stansiyasında qarmonun səsi aydın şəkildə eşidildi. Hər kəs ayaq saxlayıb ürəyi yerindən oynadan, sümüyə düşən bu müsiqiyə qulaq asırdı. Qayıdanda gördük ki, atam stolun üstünə bir stul qoyub, çıxıb oturub orada çalır.

İkinci Dünya müharibəsi başlayanda mənim 20, qardaşım Ağakərimin 18 yaşı vardi. İki qardaşımla bacımsa hələ balacaydılar.

1942-ci ilin mart ayında Ağakərimi müharibəyə yola saldıq. Elə həmin ildə də itkin düşdü. Yolunu çox gözlədik. Xəbər çıxmadı.

1942-ci ilin sentyabrında filarmoniyadan bir qrup mədəniyyət işçiləri və müsiqiçilər atamlı birgə filarmoniyanın solisti kimi hökumət tərəfindən Lənkərana konsert verməyə göndərilmişdilər. Müəssisələrdə konsert verməli idilər. Orada xəstələndi. Qızdırması 40-41-dən aşağı düşmürdü. Ürəyində də qüsür vardi. Bir az Lənkəranda xəstəxanada yatdı. Sonra Bakıya qayıtdı.

Ölümündən 2 gün qabaq Xalıq əmi gəldi. İçəri girmədi, dedi: "Leyla, atanın "Bayatı Qacar"ı keçir ürəyimdən". Atam da heç vaxt mənim sözümüz yerə salmırıdı.

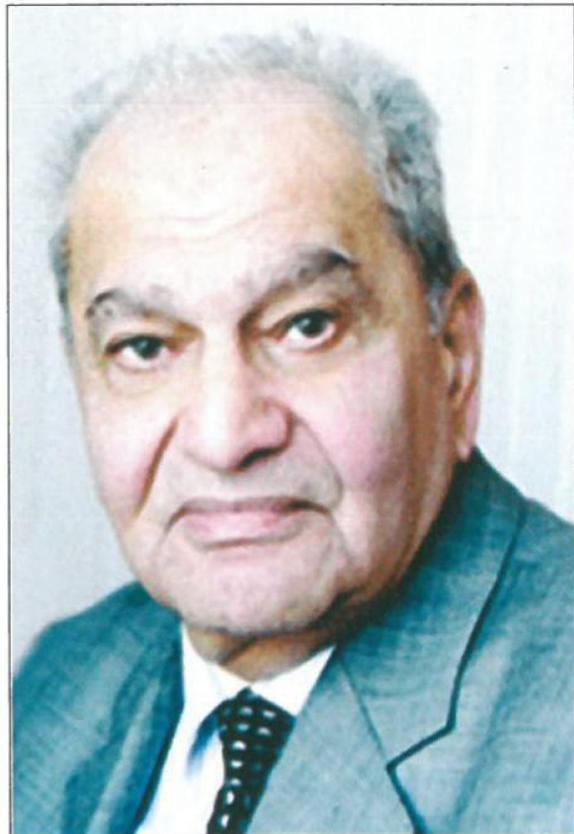
40 dərəcə hərarətin içində qarmonu götürdü, "Bayatı Qacar" ifa etdi. O, çalışdı, astanada dayanmış Xalıq əmi için-için ağlayırdı. Nə biləydik ki, bu, atamın son çalğısıymış.

1942-ci il oktyabrın 6-da 49 yaşlı atam dünyasını dəyişdi. Dəfn mərasimində Qurban Pirimov, Əhməd Bakıxanov, Zülfü Adıgözəlov, Əlövsət Sadiqov, Qılman Salahov, Mütəllim Mütəllimov, Teyyub Dəmirov və bir çox dəyərli sənətkarlar qardaş, dost qayğısı ilə iştirak etdilər, dərdimizə şərık oldular.

Qeyd edim ki, atam ömrünün sonuna kimi Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında solist kimi çalışmışdır.

Atamın ölümündən sonra ailənin bütün yükü və məsuliyyəti mənim ciyinlərimə düşdü. Bir neçə dükana, kifayət qədər imkanlara malik olan əmim, nədənsə, bizimlə maraqlanmındı. Mən Azərbaycan Dövlət Nəzərəti Nazirliyində işə düzəldim. İdarəmiz Lermontov küçəsində, Mərkəzi Komitənin binasında yerləşirdi. O vaxt Mərkəzi Komitənin işçilərinə hər

ay əlavə un, qənd, xurma verirdilər. Bizim təşkilat da bu binada yerləşdiyindən hərdən bizə də pay düşürdü. Nazirlikdə bir yaşılı kişi işləyirdi. Hər-dansa əlil arabasında balonlarla kisel gətirib paylayırdı. Bəzi günlərdə mənə 2 balon kisel verirdi. Mən də tez macal tapıb kiseli evə çatdırırdım. Onu da qeyd edim ki, eyni zamanda Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin axşam şöbəsində təhsil alırdım. Sübh tezdən evdən çıxırdım, bir də gecə saat 12-yə arğın-yorğun qayıdırdım. Kişilərin 70 faizi cəbhə-dəydi. Nazirlikdə gecə növbəsində də qadınlar qalırdı. Mən də tez-tez növbəyə düşürdüm. 1944-cü ildə iş yoldaşım Sultan-zadə Həsən Yusif oğlu ilə ailə həyatı qurdum. Baş müfəttiş işləyirdi. Savadlı, ciddi, yüksək mədəniyyətə malik Həsən ixitisasca mühəndis-energetik idi. 8 ilə qədər nazirlikdə işlədim. İkinci oğlum dünyaya gələndə bir müddət işdəmədim. Ailə həyatında bəxtim gətirmişdi. Qayınanam Fatma xanım qeyri-adi insandı. Müləyim təbiətli, qayğıkes, ağıllı, gözü-könlü tox Fatma xanım mənim anamın, bacı-qardaşlarımın çətin durumunu anlayırdı. Mənim məvacibimi və ərzaq talonunu götürmürdü, bizdə vəziyyət pis deyil, bunları anangılə ver, – deyirdi. Elə-belə söz üçün demirdi, oğluna tapşırıq verirdi. Həsən də məni götürüb aparırdı anamgilə. Beləliklə, anamgil tanınmış sənətkar Əhəd Əliyevin ailəsi Fatma xanımın insanpərvərliyi sa-yəsində o illərin bəxş etdiyi çətinliyi adlaya bildi.

Vasim Məmmədəliyev,
akademik

Azərbaycanda qarmonun ən mahir ifaçılarından biri də Teyyub Dəmirovdur. 1908-ci ildə Bakıda gəmi ticarəti ilə məşğul olan Hacı Məhəmmədin ailəsinədə dünyaya gəlmiş Teyyub Dəmirovun uşaqlığı dini mühitdə keçmişdir. Ata tərəfdən Abşeronun qədim Nardaran kəndindən, ana tərəfdən isə İçərişəhərdən olan Teyyub kiçik yaşlarından mollaxana-da təhsil almağa başlamış, Quran oxumağı öyrənmişdir. Lakin bütün bunlar onun musiqiyə həvəsinə mane olmamış, gənc Teyyub bütün ömrünü bu əsrarəngiz sənətə həst etməyi qərara almışdır. Bir müddət əfsanəvi qarmon ustası Kor Əhədin dəstəsində dəf çalan Teyyub Dəmirov saatlarla, günlərlə onun ifasına qulaq asmış, gözlərini onun barmaqlarına zillə-yib onların altında çıxan sehrli melodiyalar, muğam şöbələrini və guşələrini, rəqs havalarını öyrənməyə, onları olduğu kimi ifa etməyə səy göstərmiş və təcrübədə qarmonda özünəməxsus ifa tərzi yaradıb məşhurlaşmışdır.

Siyavuş Kərimi,
*Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, professor,
Azərbaycan Milli Konservatoriyasının rektoru*

Siyavuş Kərimi: Çox sağ olun!

Diqqətlə dinlədim, yaxşı bir mövzudur, burada iki əsas məsələyə fikir verdim. Bir göz problemi olan musiqiçilər, bir də qarmon ifaçılığı. Və sonda gəldiyim nəticə belə oldu: «Allah bir yandan alanda, bir yandan verir».

Bilirsiniz, deyirlər ki, insanın beş-altı hissiyyatı var, gözündə problem olan insanlarda yeddinci, bəlkə də səkkizinci, bəlkə də onuncu hissiyyat var, bu elə bir hissiyyatdır ki, bizdə o yoxdur. Dünyada, bayaq deyildi, bu cür xeyli musiqiçi var: Andrey Paşşin, Stefan. Hamı onlara qulaq asır. Mənim evimdə Stefanın və digərlərinin, böyük bir kolleksiyası var, hansılar ki, mənim pərəstiş etdiyim musiqiçilərdir. Kor Əhəd haqqında danışanda, ilk növbədə, qarmon yada düşür. Ümumiyyətlə, istedadlı adam, lap taburetkada belə, nə istəyirsən, çalsın. Bilirsiniz, demək istədiyim odur ki, istedadlı adamın əlində hər şey səslənir. Və əgər bu insanın gözündə, əlində, qolunda, ümumiyyətlə, istənilən bir qüsuru varsa, o, bu qüsura görə insanlardan qismən təcrid olunubsa o, ikiqat, üçqat, beşqat bağlanır ona. Ona görə, də fiziki qüsurlu insanlar daha istedadlı və yaradıcı olur, onlar xüsusi insandırlar və haradasa, yəqin ki, Allah onları daha çox sevib, belə hissiyyatı bəxş edib və onlar belə bir şəraitdə özlərini normal insan kimi hiss edirlər və bu da çox təqdirəlayıqdır, belə olmalıdır və sairə.

O ki, qaldı qarmon ifaçılığı, qarmon aləti mən deyərdim ki, bu gün artıq əsl Azərbaycan alətidir, heç bir toy məclisimizi qarmonsuz, klarnetsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. Və indi məsələnin kökünə baxsaq, bu alətlər milli alətləri olmasa da, artıq əsl Azərbaycan milli alətləri statusunu qazanıblar, onlar bu gün var və övladının toyunu etmək istəyən hər kəs ən əvvəl deyir ki, birinci qarmon olsun.

"Tərəkəmə"ni hansı alətdə çalışsan-çal, qarmonun ləzzətini heç cürə duya bilməzsən. Elədir, elə deyil?

Bax, əlbəttə ki, bu alətin tədris məsələsi gəlib ortaya çıxır, bu gün müsiqinin ali məktəbi konservatoriyadır. Amma Konservatoriyyada bu alət tədris olunmur. Milli konservatoriyyada klarnet aləti tədris olunmur, Bakı Musiqi Akademiyasında Avropa aləti kimi tədris olunur. Amma bu gün klarnet alətində, qarmon alətində Azərbaycan muğamları çalınır, özü də görün necə çalınır və əlbəttə ki, onların tədrisi məsələsi bu gün bizim qarşımızda durur.

İndi klarnet aləti ilə problem yoxdur, burada, məsələn, Avropa məktəbi var, onlar əlavə olaraq, milli fənləri bu alətə daxil etməklə, sərf milli şəkildə təqdim etmək imkanı var, amma qarmon alətində, alətin disitura, diapazon məsələsi qarşıya çıxır. Artıq diapazonu aktava yarım, sonra aktava, iki aktava, üç aktavaya yaxınlaşış. Tofiq müəllim qarmonla simfonik orkestr üçün konsert yazıb. Ümumiyyətlə, bu gün o problem də var ki, bizim bəstəkarlar milli alətlər üçün əsərlər yazmırlar. Onlar skripka üçün yazır, amma milli alətlər üçün yazmaq lazımdır. Qarmon aləti üçün əsərlər yazılmalıdır. Mən belə düşünürəm ki, artıq milli alət statusu qazanmış qarmon və klarnet alətlərinin ali məktəbdə tədrisi məsələsi uzaqda deyil. Bu yaxın illərdə məsələ yəqin ki, öz müsbət həllini tapacaq. Əhəd Fərzəli oğlu Əliyevə həsr olunmuş bu elmi-praktik konfrans isə musiqimizin, musiqi alətlərimizin, muğam ustadlarımızın təbliği işində çox önəmli bir hadisədir.

(Azərbaycan Milli Konservatoriyasında Əhəd Fərzəli oğlu Əliyevə
(Kor Əhəd) həsr olunmuş
31 may 2018-ci ildə keçirilən elmi-praktik konfransdakı çıxışından)

Sənubər Bağırova,
*UNESCO-nun eksperti, Əməkdar
incəsənət xadimi,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru*

TALEYİNƏ QALİB GƏLƏN İNSAN

Əhəd Əliyev müxtəlif alətlərdə çalırdı. Özü də hansı alət-də ifa edirdisə, professional səviyyədə alınırdı. Əhəd Əliyevdən əvvəl də Azərbaycanda instrumental ifaçılıq sənətin-də görkəmli sənətkarlar fəaliyyət göstərib: Kərbəlayı Lətif, Abutalib, Məşədi Zeynal, Qurban Pirimov, Mirzə Fərəc, Mirzə Mansur, Əhməd Bakıxanov və başqaları.

Bəs Əhəd Əliyevi onlardan nə fərqləndirirdi? Əhəd Əliyev qarmonun səs tonunu dəyişdi, onu məişət səviyyəli alətdən böyük səhnəyə gətirdi. Şübhəsiz ki, burda böyük Üzeyir Hacıbəylinin də rolü var idi. Ancaq Əhəd Əliyev özü böyük sənətkar olmasayı, Üzeyir Hacıbəyli də onu böyük səhnələrə apara bilməzdi. Əhəd Əliyev qarmona ictimai rezonans verdi, onu ictimai musiqi həyatına daxil etdi, musiqi ifaçılığı tariximizə bir qarmon nəfəsi, bir qarmon ab-havası gətirdi.

O, görmə qabiliyyətini itirsə də, ruhdan düşmədi. Demək olar ki, Əhəd Əliyev öz taleyinə qalib gəldi.

Əhəd Əliyev çox böyük musiqiçi olub. Nə üçün böyük? Biz böyük musiqiçi deyəndə nəyi nəzərdə tuturuq, nədədir onların böyüklüyü?! Hər kəs bu sualı özünə verə bilər: “musiqicini böyük edən nədir?” Ən birinci musiqi duyumu, musiqi istedadı və əlbəttə ki, musiqi mədəniyyətinə xidməti, bu ikisi şərtidir. Əhəd Əliyev haqqında danışanda mən istəyərdim bu iki şərt üstündə dayanım.

Bir musiqiçi kimi Əhəd Əliyevin böyük musiqi duyumu nədən ibarət idi?

Ən əvvəli biz bilirik ki, o, artıq daha çox Kor Əhəd kimi tanınır, cünki bu insan üç yaşında görmə qabiliyyətini itirib və anası ona haradasa 6-7 yaşında bir qarmon alıb, o da çox sevinib ki, bu alət, nə isə, bir məşğuliyyətdir.

Bir də təbiəti, yaradılışı nizamlayan bir qanuna uyğunluq var: insanlar hansısa bir təbii fiziki qabiliyyətini itirəndə başqa sahədə daha həssas olurlar.

Onun haqqında çox yazılar oxumuşam. İnsan kimi də çox mülayim təbiətli, insaflı bir insan idi, o da artıq onun şəxsiyyətinin gözəl bir cizgisi idi.

Mən çox şadam ki, Əhəd Əliyev haqqında hansısa yeni yazılar, yeni axtarışlar aparılır. Belə musiqiçiləri unutmağa mənəvi haqqımız yoxdur. Biz onları yenidən yaddaşlara qaytarmalıyıq. Biz qorunmalıyıq bu adları. Xalqımız musiqi baxımından çox varlıdır, bizim o qədər gözəl musiqiçilərimiz, o qədər gözəl musiqimiz var ki, belə musiqiçilərə dəyər veməmək olmaz, çünkü onlar bizim mədəniyyət tariximizdir.

Musiqidə də məişət səviyyəsi ilə yüksək səhnə səviyyəsində ifa etmək arasında, şübhəsiz ki, böyük fərq var. Orada bu çalğıya tələblər başqadır, ifa tərzi başqadır, daha ciddidir, daha professional olmalıdır. Bu baxımdan Əhəd Əliyevin əhəmiyyəti ondadır ki, o, məişətdə istifadə olunan aləti professional səhnəyə gətirdi və professional ifaçılıq sənəti səviyyəsinə qaldıra bildi. Azərbaycan musiqi mədəniyyətində onun xidmətləri budur və təbiidir ki, o zamanlar o, böyük bir məktəbin bünövrəsini qoya bildi və ümumiyyətlə, onun ifaçılıq sənəti bir meyar idi.

Əhəd Əliyevin qarmon ifası Azərbaycan musiqi ifaçılığı sahəsində məktəb rolunu oynayıb. Təbiidir ki, Əhəd Əliyev də qarmon çalmağı kimdənsə öyrənib. Bəzi yazınlarda yazılır ki, Kərbəlayı Lətifdən öyrənib, amma Kərbəlayı Lətifin çalğısı Əhəd Əliyevə vallar vasitəsilə çatıb. Sonralar onun bir neçə tələbələri olub. Ən parlaq tələbəsi Teyyub Dəmirov idi. İndiki qarmonçaların, əsasən, Teyyub Dəmirovun məktəbini davam edirlər, amma Teyyub Dəmirov elə Əhəd Əliyevin ən sevimli tələbələrindən biri olub. Ümumiyyətlə, Əhəd Əliyevin xidməti həmin o qarmon ifasını məişətdən yüksək sənət səviyyəsinə qaldırmaq və qarmon ifaçılıq məktəbi yaratmaq olub. XX əsrin əvvəllərində, ilk operalarda, musiqi komediyalarında qarmonu artıq opera və operetta sənətinə qədər ucalda bilib.

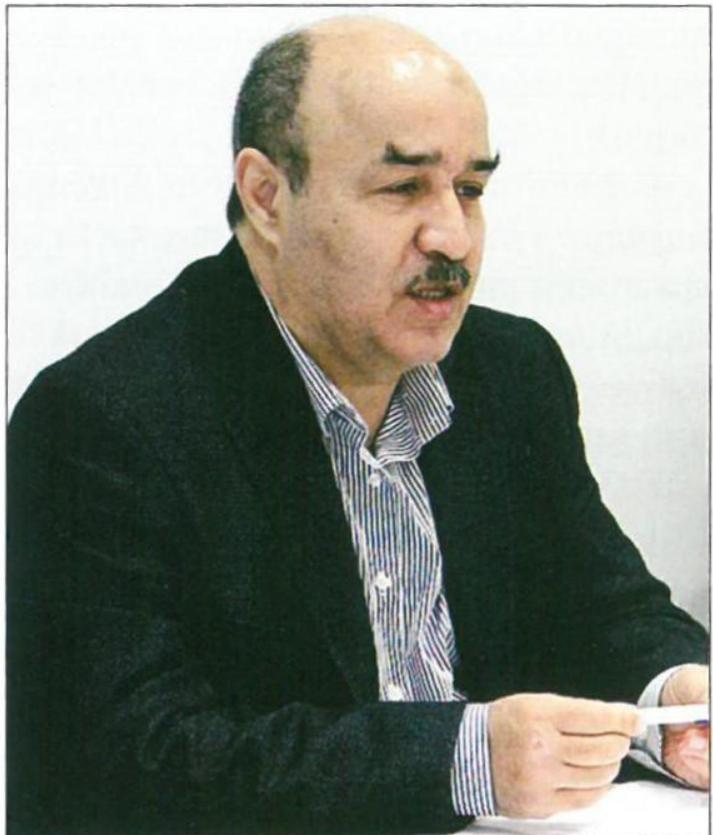
Əhəd Əliyev baxmayaraq ki, əsasən tar və saz çalıb, tütək çalıb, pianoda da ifa edib, Azərbaycan milli musiqi tarixinə əsasən qarmon ifaçısı kimi daxil olub.

Əhəd uşaqlıqdan görmə qabiliyyətini itirib və onda hissiyyatlar olduqca güclü olub, musiqinin də əsası hissiyyatdır, musiqi hissiyyata bağlıdır. Musiqi odur ki, o hissiyyatı ifaçı özündə duyub onu insanlara, dinləyicilərə verir və dinləyicilər də heç vaxt onu unutmurlar, çünkü o hissiyyat ən dəyərli bir duyğudur.

Əhəd Əliyev tarda da çox gözəl ifa edib, lakin onun saz çalmağı isə ayrı bir aləm idi. Hətta bəzi aşiq havaları var idi ki, onun ifasında unudulmazdır. Misal üçün, “Yanıq Kərəmi”. Hamı bilir ki, “Yanıq Kərəmi” aşiq havasını Əhəd Əliyev kimi az adam çalıb. O, həm də çox gözəl müğam çalırdı, onun müğam ifaçılığı duyumu güclü idi.

Mən istərdim ki, bir həqiqəti anlayaqq ki, biz Əhəd Əliyevi Azərbaycan ifaçılıq, müğam ifaçılığı sənətinin klassiklərindən biri kimi qəbul etməliyik. Zaman dəyişir, çalğı üslublarında da yeniliklər üzə çıxır. Təəssüf ki, bəzən keyfiyyətsiz əlavələr qoşulur bizim indiki müğam ifaçılıq sənətinə. Çox vaxtı müğamı bir etüd kimi çalırlar, duymurlar ki, onun hər cümləsində bir məna var və o mənanı, o pauzaları, o nəfəsi, onu göstərmək lazımdır. Ona görə də mən təklif edirəm ki, klassik ifa üslubundan danışaq və elə Əhəd Əliyev kimi ifaçıları Azərbaycan klassikləri kimi qoruyaq, təbliğ edək, onların yaradıcılıq ənənələrini gələcək nəsillərə ötürək.

Əhəd Əliyev 1893-cü ildə anadan olub, yəni, XIX əsrin lap son illərində və o, XIX əsrin sonu XX əsrin birinci yarısında parlaq musiqiçilər-dən biri idi. Biz indi Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin tarixindən və onun parlaq səhifəsindən danışanda mütləq Əhəd Əliyevin adını da çəkməliyik. Əfsuslar olsun ki, onun haqqında yazılı materiallar azdır və musiqi, lent yazıları, materiallar çox az olduğuna görə bir qədər Əhəd Əliyevin adı silinir, yaddan çıxır. Musiqişünaslar, musiqiçilər bilirlər ki, bu böyük bir addır, amma daha geniş kütlə onun bəlkə də o qədər də tanımır.

Abbasqulu NƏCƏFZADƏ,
*sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru,
professor*

KORLUQ HEÇ DƏ KOR OLMAQ DEYİL

Xalqımızın görkəmli sənətkarı, virtuoz qarmon ifaçısı Əhəd Əliyev haqqında bir çox əsərlərimdə bilgi vermişəm.

Böyük sənətkarın soyadı rəsmi sənədlərdə Əhəd Əliyev kimi qeydə alınsa da, el arasında daha çox Kor Əhəd kimi tanınıb. Bilindiyi kimi, balaça Əhədin iki yaşı olarkən gözləri tutulub və o dövrdə müalicəsi mümkün olmayıb. Valideynləri uşağın dərdini unutdurmaq və başını qarışdırmaq üçün ona oyuncaq əvəzi diatonik səs düzümlü qarmon alırlar. Beləcə, illər ötür, Əliyevlər ailəsində virtuoz qarmon ifaçısı yetişir və o, Azərbaycan instrumental ifaçılıq sənətində yeni məktəbin, üsulun təməlini qoyur, Kor Əhəd adı dillər əzbəri olur.

Kor sözünü bəziləri təhqir kimi, alçaldıcı söz kimi qəbul edir. Əslində, hər kəs bilir ki, gözdən əlil olanlar fiziki baxımdan əlil olsalar da, onların bəsirət gözü açıqdır, bizim görmədiyimizi onlar 6-cı hissiyyatla daha gözəl duyur və görülərlər. Xalqın işlətdiyi kor ifadəsində bir hikmət də gizlənir. Niyə xalq qəhrəmanı Rövşəni Koroğlu adlandırılarda əsəbləşmir, əksinə bundan qürur hissi keçirirdi. Məncə Əhəd də qarmon ifaçılığının Koroğlusu idi. Dəli sözünün də bu mənada müsbət çalarları var. Xızının Dəlilər adlı bir kəndi olub, indi həmin rayonun bir çox kəndləri kimi burada da yaşayış yoxdur. 50-ci illərdə kənd əhalisini heç bir kompensasiya vermədən başqa ərazilərə köçməyə məcbur etdirilər. Səbəbini də dedilər ki, “dağlıq əraziyə kommunikasiya xərcləri çox baha başa gəlir”. Amma bu, bir bəhanə idi. Onda gərək bütün digər dağlıq rayonlarının da əhalisi köçürülməydi, bu da baş vermədi. Həmin Dəlilər kəndinin sakinləri döyüşkən, haqsızlıqla barışmayan igid insanlardır. Çox zaman kiminləsə aralarında mübahisə düşəndə onlara demişlər: kəndinizin adına yaxşı edib “Dəlilər” qoyublar. Əslində, kəndin adında dəli sözü “igid”, “mərd”, “qəhrəman” mənalarında işlədir. Dilimizdə çox işlədir “dəliqanlı” sözü də şizofreniya mənasını deyil, müsbət obrazı ifadə edir.

Əhəd Əliyev təkcə qarmonda deyil, bir sıra çalğı alətlərində – tarda, sazda, pianoda və tütəkdə eyni məharətlə muğamları, xalq mahnlarını, aşiq havalarını, rəqs, rəng və b. musiqi nömrələrini eyni məharətlə ifa edirmiş. Bu kitabda Əhəd Əliyev sənətinin məziyyətlərindən çox danışı-

lib. İstərdim Əhədin sevə-sevə ifa etdiyi Azərbaycan qarmonu adlanan çalğı aləti haqqında oxuculara bilgi verim.

Azərbaycan qarmonu

Başqa xalqlar tərəfindən yaradılan bir sıra alətlər Azərbaycanda özü-nəməxsus inkişaf yolu keçmişdir. Belə alətlərdən biri də ölkədən-ölkəyə keçərək Azərbaycana gətirilən qarmon alətidir. Qarmon klavişli, körükə səsləndirilən nəfəs çalğı alətləri (aerofonlu) qrupuna aid edilir.

Yaranma tarixi. Qarmon tipli alələrin vətəni qədim Çin sayılır. Metal dilçəkli alətlərdən orta əsrlərdə Çində istifadə edildiyi elmə məlumdur. Müasir dövrdə də istifadə edilən Çin xalq çalğı aləti şen (və ya şenq, rezonator borulu) dodaq qarmonunun bir növüdür. Maraqlıdır ki, orta əsrlərdə Azərbaycanda cibçiç adlanan, demək olar ki, şenqə bənzəyən nəfəslə çalınan alətdən istifadə ediblər.

Qədimdə Azərbaycan ərazisində özündə qarmonun elementlərini əks etdirən müxtəlif alətlərdən istifadə olunub. Yuxarıda adını çəkdiyimiz cibçiqdən başqa ərğan və tulum alətlərini də nümunə göstərə bilərik. Hər iki alət qarmonda olduğu kimi, hava ilə dolu olan körüyü sıxmaqla səsləndirilib. Bu alətlərdən tulum dövrümüzə gəlib çıxsa da, çox təəssüf ki, ərğan unudulub. Maraqlıdır ki, ərğan alətində də kiçik dairəvi düymələr (qarmonun gövdəsinin sağ tərəfində olduğu kimi) yerləşdirilirdi. Bu düymələri aşağı basdırıqda borulara körük vasitəsilə havavuran xüsusi pnevmatik konstruksiya işə düşüb, ərğanı səsləndirirdi. Deməli, qarmon alətinin xalqımız tərəfindən bu qədər sevilməsi heç də təsadüfi deyildir.

İki cür qarmon mövcuddur: dodaq və əl qarmonu. Öncə dodaq qarmonları yaradılıb, sonralar bu qarmonlara istinadən əl qarmonları icad edilib. Maraqlıdır ki, orta əsrlərdə Azərbaycanda geniş istifadə edilən musiqar (çinciq) alətinin də dodaq qarmonunun yaranmasında rolu olub.

Müasir formalı əl qarmonunu 1821-1822-ci illərdə saat ustası, alman K.F.L.Buşman Berlində icad edib. Belə qarmonlar diatonik səs düzümlü, yalnız ağ dillərdən ibarət idi.

Fridrix Kristian Buşmanın Almaniyada ixtira etdiyi birsəralı, primitiv əl qarmonu Rusiyada özünün böyük inkişaf mərhələsini keçib. 1830-cu ildə Rusyanın Tula şəhərində silah ustası İvan Sizov tərəfindən sağ tərəfdə 7 dil və sol tərəfdə 2 bəm düyməsi olan diatonik səs düzümlü qarmonlar (qarmonika, qarmoşka) istehsal olunub. Bu qarmonlarda çox sadə və bəsит mahnıları ifa edirdilər. Sonralar 8-10 dilli (sağda) və 4 düyməli

(solda) qarmonlar hazırlamağa başladılar. Lakin bu qarmonlar da peşəkar ifaçıların tələbini ödəməyib, onun təkmilləşməsinə böyük ehtiyac duyulub. Belə bir yeniliyi 1870-ci ildə tulalı qarmonçu, müəllim və dirijor Nikolay İvanoviç Beloborodov etmişdir. O, ilk dəfə xromatik səs düzümlü qarmonlar düzəldib. Bundan sonra qarmonun bədii-texniki imkanları xeyli artıb və mükəmməl alətə çevrilib. N.İ.Beloborodov həm də XIX əsrin 70-ci illərində ilk qarmonçalanlar orkestrini yaratmışdır. Elə bu illərdə Rusiyada N.M.Kulikov və K.Xvantalov qarmon üçün ilk tədris vəsaitini hazırlayıblar. Sonralar İ.Teletyov və L.Doroşkeviç tərəfindən də qarmon dərsliyi tərtib edilib.

XIX əsrin I yarısında Rusiyadan Azərbaycana diatonik səs düzümlü, yalnız ağ dillərdən ibarət qarmonlar gətirilib. Ə.Dağlı olduqca qiymətli “Ozan Qaravəli” əsərində yazır: “Qarmonu el bəyənib, “elnən gələn toydur, bayramdır” – deyiblər. Qarmonun səsini hələ Azərbaycana dəmir yolu çəkilməmişdən qabaq eşidənlər olubdur (Azərbaycanda ilk dəmir yolu xətti 1880-ci ildə istifadəyə verilib – A.N.). Onu Volqaboyu ilə Xəzərdə işləyən gəmiçilər Rusiyadan Bakıya gətiriblər. Sonralar tacirlər Nijninov-qorod yarmarkasında bu qarmonların kiçik həcmilərindən cumaxadan sandıqlarına qablayıb, üstünə də yazmışlar: “in male-məkarime, Badikubə” (farscadan tərcüməsi: bu mal ləyaqətli filankəsindir, Bakı - A.N.).

Çox maraqlıdır ki, qarmon “Moltanı karvansara”sında, sandıq bazarda satılmış. Əvvəllər qarmonu alan olub, amma çalan olmayıb. Satıb-alan vaxt yoxlamada qarmondan “qid-qid-qidıl-qid” səsləri çıxıb. Ona görə də yarışəbədə, yarigerçək qarmon satana “qid-qılıdıcı” – deyiblər. Birinci qarmon calmaq məşğulliyət kimi evlərdə qadınlar arasında yayılıb (o dövrdə qız toylarında yalnız qadın çalğıçılar iştirak etdiyindən qarmon onlar üçün əvəzsiz alət sayılırdı - A.N.). Lakin bu da məlumudur ki, XIX əsrin axırlarında Bakıda, İçərişəhərli Seyid Həsən mükəmməl qarmon çalırdı. Ətrafında həvəskar şagirdləri olub, ondan qarmon ifaçılığının sirlərini öyrəniblər”.

Əsərdə Azərbaycanda qarmonun qadınlar arasında daha çox yayıldığı aydınlaşır, həm də “Qıt-qılıdı” rəqsinin necə yarandığı bildirilir və o dövrün daha bir qarmonçalanı – içərişəhərli Seyid Həsən təqdim edilir. Mənbədə Seyid Həsənin şagirdlərinin olduğu da söylənilir. Bəlkə də Seyid Həsən Azərbaycanda ilk qarmon müəllimi olub. Bu məlumat tədqiqatçılar üçün olduqca qiymətlidir.

Tarzən, Xalq artisti Bəhram Mənsurovun babası Məşədi Məlikməmməd Ağasalah oğlu ölkəmizdə qarmonun ilk ifaçısı olub. O, hələ yeniyetmə yaşlarından yeddiilli qarmonda ifa etmişdir. Təəssüf ki, onun ifaları bizə gəlib çatmayıb. Bu da təbiidir, 1850-ci illərdə hələ qrammofon vallar istehsal edən cihaz ixtira olunmamışdı.

Haşıyə. Azərbaycan ifaçılarından ilk qrammofon valı 1902-ci ildə xanəndə Qədirbala Cabbarovun ifasında Riqada qrammofon valları istehsal edən “Qrammofon-Rekord” firması tərəfindən hazırlanılıb. Xanəndə “Heyratı” zərbi müğəminin oxuyub və həmin qrammofon valı birüzlüdür. Xronometrajı 3.00 dəqiqədir. Xatırladaq ki, 1908-ci ildən etibarən ikiüzlü valların istehsalına başlanılıb.

Bu val haqqında musiqi incilərimizin qoruyucusu, Azərbaycan Dövlət Səs Arxivinin direktoru, “Şərəf” ordenli, Əməkdar incəsənət xadimi Yaqub Mədətov bizə bilgi verib. O, Qədirbala Cabbarovun ifasında 1902-ci ildə ləntə alınmış və onların fondunda saxlanılan qrammofon valının lənt yazısını bizə hədiyyə etmişdir. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda ilk qarmon ifaçısı Məşədi Məlik ömrünün son illərini yaşadı. Bu baxımdan onun ifaları ləntə alınmayıb. Şuşalı çəkməçi Hüseyn də Azərbaycanda qarmonun ilk ifaçılarından biri sayılır. Sonralar çəkməçi Hüseynin oğlu Kərbəlayı Lətif nəinki Qarabağda, bütün Qafqazda, o cümlədən İranda ustad qarmonçalan kimi məşhurlaşdı.

Xatırladaq ki, 1910-cu ildə İngiltərənin “Qrammofon” cəmiyyəti bir qrup Azərbaycan musiqicisini Rıqa şəhərinə dəvət etmiş, onların ifalarını qrammofon valına köçürmüştür. Kiçik heyətli ansamblın tərkibində tanınmış musiqicilərlə yanaşı, qarmonçalan Kərbəlayı Lətif Əliyev də iştirak edirdi. 1914-cü ildə isə qarmonla ayrıca ilk qrammofon valı Kərbəlayı Lətifin ifasında Kiyev şəhərində “Ekstrafon” aksioner cəmiyyəti tərəfindən hazırlanmışdır.

Etimologiyası. Qarmon sözünün kökündə əslı yunanca olan harmoniya (harmonia) sözü durur. Harmon dilimizdə səslərdə həməhənglik, əlaqə, nizam və s. kimi mənaları bildirir. Bir neçə səsin eyni vaxtda harmonik şəkildə ifa edilməsinin mümkünüyünə görə aləti qarmon adlandırıblar. Təsadüfi deyil ki, bir sıra Şərqi ölkələrində (Əfqanistan, Pakistan, Hindistan və s.) harmon adlı körüklü, dilli (klavişli) nəfəs çalğı aləti mövcuddur.

Harmon alətinin qədimdə Azərbaycan ərazisində də istifadə edildiyi istisna olunmur.

Beləliklə, harmon sözü Azərbaycana Rusiyadan gətirildiyindən dili-mizdə də rusca olduğu kimi – qarmon adlandırılıb. Yaxın keçmişdə Azərbaycanın bəzi bölgələrində (xüsusilə Şirvan və Şəkidə) qarmon alətinə “nay” da deyiblər. Burada bir məntiq də vardır. Bilindiyi kimi, qarmon tipli alətlər (akkardeon, bandeonon, bayan) aerofonlu (nəfəs) çalğı alətləri qrupuna aid edilir. Nay (ney) sözü də dilimizdə nəfəs alətlərinə verilən ümumi addır. Mənası “oxuyan qamış” olan bu söz şumerlərdə də işlədilib. Qardaş Qazaxistanda qarmona “sırnay” deyirlər. Maraqlıdır ki, bu sözün də kökündə “nay” durur.

Ədəbi qaynaqlar. Azərbaycan qarmonu işlək çalğı alətləri sırasında (klarnet istisna olmaqla) ölkəmizdə ən “gənc” alətlərdən biridir. Təbii ki, onun adına klassik şairlərin əsərlərində rast gəlmək mümkün deyil. Lakin qarmonun prototipi sayılan ərğanı Azərbaycanın orta əsr klassik şairləri – Əfzələddin Xaqani, Məhəmməd Füzuli şeirlərində vəsf etmişlər. Xatırladaq ki, ərğan Azərbaycan ərazisində istifadə edilən ilk düyməli (klavişli), körüklü çalğı aləti olub.

Dahi qəzəlxan şair Əliağa Vahid “Bizim yerdədir” adlı şeirində saz, kamança və tar ilə yanaşı, qarmonun da adını çəkir:

*Sazın, kamançanın, qarmonun, tarın,
Oxuyub-çalanın, gülün, baharın,
Ədibin, şairin, hər sənətkarın,
Ən böyük qiyməti bizim yerdədir.*

Virtuoz qarmonçuların ifasından ilhamlanan Azərbaycanın digər tənmiş şairləri – Həkim Qəni, Məmmədəli Sail, Bəxtiyar Vahabzadə, Cabir Novruz, Tofiq Bayram və başqaları gözəl sənət əsərləri yaratmışlar. Qarmon ifaçısı, alim, şair Əhsən Rəhmanlı da bu gün adını sadaladığımız şairlərin ənənəsini davam etdirir. Bu şairlər – Əhəd Əliyev, Həmid Haqverdiyev, Kamil Səfərəliyev, Zahid Məmmədzadə, Aftandil İsrafilov, Zəkir Mirzəyev və b. sənətkarları şeirlərində vəsf etmişlər.

Xalq şairi Cabir Novruz Aftandil İsrafilovun ata-baba yurdu Xızı rayonunun Xanəgah kəndini ziyarət edərkən bu kövrək misraları görkəmli sənətkara həsr etmişdir:

*Çal, qarmonun nalə çəksin dilləri,
Çal, Avtandil, çal qardaşım, amandır...
Çal, həsrətin bəlkə gözü ovula,
Bu qəflətdən yurd yerləri oyana...*

Tapmaca. Şifahi xalq ədəbiyyatımızın qollarından biri olan tapmacaların təfəkkürün formallaşmasında böyük rolu vardır. Qədim zamanlardan baba-nənələrimiz nəvə-nəticələrini yalnız fiziki cəhətdən deyil, həm də əqli cəhətdən sağlam və zirək böyütməyə çalışıblar. Bunun üçün övladlarının zehni qabiliyyətini və biliyini yoxlamaq məqsədilə bir sıra tapmacalar düzüb, qoşmuşlar. Sonralar böyüklər də tapmacaya maraq göstərmişlər. Tapmacada əşyanın bəzi əlamətləri gizlədir, amma əsas, ən mühüm və xarakterik işarə təsəvvürdə canlandırılır. Uşaq da öz təfəkkürü, qabiliyyəti və ağılı sayəsində tapmacanın doğru cavabını tapır. Tapmacalar həm nəzmlə (yəni şeirlə), həm də nəsrlə deyilə bilər.

Qeyd edək ki, böyük türkoloq Mahmud Kaşgari “Divanü lügat-it-Türk” (“Türk dillərinin qamusu”) əsərində tapmacaların türk qəbilələri arasında ilk oncə “tabzuz” adı ilə ortaya çıxdığını bildirir. Yəqin ki, “tabsus” – “düzgün sözün, cavabın tapılması” mənasındadır. Tapmacaya türk-dilli xalqlar “bulmaca”, “tapişmak”, “matal”, “uşuk (şuk)” və başqa adlar da deyirlər.

Ağlı və şüuru inkişaf etdirmək üçün yaradılan bir tapmacada qarmon çalğı aləti ilə bağlı deyilir:

*Qabırğa var, qanı yox,
Nəfəsi var, canı yox (açması: qarmon).*

Tapmacada alətin “qabırğası var” dedikdə qarmonun bir neçə qatdan ibarət olan körüyünə, “nəfəsi var” dedikdə isə körüyün içində havanın olmasına işarə edilir.

Qarmonla bağlı başqa bir tapmaca da qoşulub:

*Toyda-düyündə gəzər,
Səsi aləmi bəzər.
Qabırğası qatbaqat,
Gah yavaş, gah da bərk dart (açması: qarmon).*

Tapmacada qarmonun toy-düyünün yarasığı, bəzəyi olduğu bildirilir və “qabırğası qatbaqat” deməklə körüyün quruluşu diqqətə çəkilir. Eyni zamanda “gah yavaş, gah da bərk dart” dedikdə qarmonda dinamik işarələrdən (piano, forte və s.) istifadə olunduğu vurgulanır.

Azərbaycan qarmonunun fərqli xüsusiyyətləri. Son illər Azərbaycan musiqisində fortepiano, saksafon, skripka, gitara və s. Qərb alətlərinə geniş yer verilir. Sual olunur, bəs niyə bu alətlərin adında Azərbaycan sözü işlədilmir? Məsələn, Azərbaycan fortepianosu, Azərbaycan saksafonu, Azərbaycan skripkası, Azərbaycan gitarası və s. deyilmir?

Çünki bu alətlər Azərbaycanda Qərbdə olduğu kimi, üzərində heç bir dəyişiklik edilmədən çalınır, yəni “özəlləşdirilmir”, bu səbəbdən adları da dəyişmir. Azərbaycan qarmonunda (eləcə də Azərbaycan klarneti, Azərbaycan qaboyu) müasir və milli səslənməni təmin etmək üçün sənətkarlar uzun müddət axtarışlar aparıblar, ona bir sıra uğurlu yeniliklər tətbiq ediblər.

Müxtəlif ərazilərdə qarmonun fərqli növləri yaradılıb: Tula, Saratov, Vyana, Sibir, Tatar, Kazan, Çerepaşka, Kasimovka, Vyatka, Liven, Yeletsk və s.

Azərbaycan musiqiçiləri öncə Tula növlü qarmonlara üstünlük vermişlər. Sonralar Azərbaycan sənətkarlarının sıfarişi ilə Tula növlü qarmonlarda bir sıra islahatlar aparılmış, nəticədə yeni növ alət – “Azərbaycan qarmonu” yaranmışdır. Bir çox xalqlar – farşlar, ləzgilər, avarlar, çeçenlər, özbəklər, gürcülər, ruslar və başqaları ölkəmizdə istifadə edilən bu növ aləti Azərbaycan qarmonu adlandırırlar.

Artıq çalğı alətləri sırasında Azərbaycan qarmonu da özünəməxsus yer tutub. Bu, heç də təsadüfi olmayıb. 150 ildən artıq bir dövrdə Azərbaycan sənətkarları istər ölkə daxilində, istərsə də xaricdə musiqi mədəniyyətimizi təbliğ edərkən tar, kamança, qaval, qanun, ud, saz, tütək, zurna, balaban, nağara, qosanağara və s. alətlərlə yanaşı, qarmondan da geniş istifadə edirlər.

Azərbaycan qarmonunun müasir səslənməsini təmin etmək üçün sənətkarlar uzun müddət axtarışlar aparıblar, ona bir sıra uğurlu yeniliklər tətbiq ediblər. Məhz bu uğurlu islahatların nəticəsində sənətkarlar Azərbaycan qarmonunu milli üslubda formalaşdırıb bilmiş və aləti “azərbaycanlaşdırılmışlar”. Bu iş fərdi deyil, kütləvi halda görülmüşdür. Müxtəlif dövrlərdə yaşamış ayrı-ayrı sənətkarların hərəsi öz zövqünə görə bir ne-

çə ideya vermiş, sonralar bu ideyalar ümumiləşərək, müasir Azərbaycan qarmonunun yaranmasına səbəb olmuşdur.

Morfologiyası və aparılmış islahatlar. Qarmon dilli (klavişli), körüklü, yəni klavişli-pnevmatik nəfəs alətidir. Onun səslənməsi dil və düymələr basılarkən körüyün yaratdığı hava axınının xüsusi kanallara yönəlməsi və nəticədə metal lövhəciklərin titrəməsindən alınır.

Qarmonun gövdəsi körük, səs hasil edən hissələr və klavişli (dil) mehanizmdən ibarətdir. Körük sağ və sol hissədə yerləşdirilmiş taxta çərçivələrə birləşdirilir və gövdədə digər hissələr də bərkidilərək quraşdırılır. Möhkəm nazik parça ilə yapışdırılmış büzməli kartondan hazırlanmış körük hava rezervuarı (ehtiyat hava) rolunu oynayır.

Azərbaycan qarmonunun əvvəllər korpusu, yəni gövdəsi çox iri, həm də kobud olub. Sənətkarlar çəkisi yüngül olsun deyə gövdəsini çinar ağacından hazırlatmış və onu nisbətən yiğcamlaşdırıblar. Azərbaycan qarmonunun ümumi kökü də digər növlərdən fərqlənir. Alətin ümumi kökü fortepianoya görə yarım ton bəm səslənir, məsələn, “do” çalındıqda fortepianoda “si” səslənir. Bu səbəbdən Azərbaycan qarmonu in H (“si”) köklüdür.

Azərbaycan qarmonunda əsas melodiya sağ əllə çalınır. Gövdənin sağ tərəfində 30 müxtəlif yüksəklikli dil var ki, bunların 18-i ağ, 12-si isə qara rənglidir. Bu dillər plastik materialdan hazırlanır. Qara dillərdən hər əsas səsi yarım ton bəmləşdirib və ya zilləşdirməkdən ötrü istifadə edilir.

1925-ci ildə Fransada (Parisdə) yaşayan akkordeonçu və alətin təmirçisi olan italiyalı Çarles Pequri (Paul Charles Peguri, 1879-1930) gövdənin sağ tərəfindəki dillərə uyğun olaraq solunda da düyməciklər yerləşirdi. Beləliklə, hər iki tərəfində eyni səsi verən xromatik səs düzümlü alət ortaya çıxdı. Bu yeniliyi sonralar digər bölgələrin qarmon ifaçıları qəbul etməsə də, Azərbaycanda bəyənildi və indiyədək bu sistemdən istifadə olunur. Deməli, Azərbaycan qarmonunun özəlliklərindən biri də odur ki, gövdənin sol tərəfində harmonik səsləri ifa etmək üçün sağ tərəfdə olan hər səsə uyğun düymələr düzülüb. Bu düymələr qarmonun digər növlərindən (başqa qarmonlarda sol tərəfdəki hər bir düyməni basdıqda müxtəlif “yiğma” akkord səslənir) fərqli olaraq, hərəsi ayrıca bir səs verir. İfaçılar bu səslər vasitəsilə, bir növ, dəmkeşin funksiyasını yerinə yetirərək özlərinə dəm saxlayırlar. Son illər bir sıra

virtuoz ifaçılar, xüsusən Aftandil İsrafilov, Zakir Mirzəyev, Ənvər Sadıqov, Orxan Mirzəyev və başqaları sol əlin imkanlarını artırıblar, bu əllə melodiyaya uyğun ritmik fiqurasiyalar şəklində, akkordlarla çalışırlar.

Qarmon əvvəllər bir qayda olaraq 6 tırı (plankalı) hazırlanırdısa, son dövrlər ifaçılar 5 tırı qarmonlara üstünlük verirlər. Sənətkarlar həmçinin qara dillərin də gücünü nisbətən azaltmışlar ki, bu səslər incə alınsın. Hər bir qara dildə 3 metal dilçəyin titrəyişindən səs alınır. Bunlardan biri zil, digər ikisi isə bəm səslənir. Hər bir ağ dilin səslənməsi üçün isə 6 metal dilçəkdən istifadə edilir: bunların 2-si zil səs verir və qarmonun qrifinə yatırılmış vəziyyətdə bağlanır. Qalan 4-ü isə bəm səslənərək tırılardır (plankalara) cüt-cüt bağlanır.

Azərbaycan qarmonu üzərində təkmilləşmə işlərini sənətkarlarımız bu gün də davam etdirirlər. Xalq artisti Ənvər Sadıqovun layihəsi əsasında qarmon ustası Zahir Dadaşov “do” (in C) köklü, üç oktavalı qarmon düzəldib.

Əməkdar artist, sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Zakir Mirzəyev isə qarmonun fərqli tərzdə ifa olunmasını təklif edir. Onun fikrincə, əsas melodiya sağ deyil, sol əllə ifa olunmalıdır. Bu məqsədlə Z. Mirzəyev sol tərəfli klaviaturalı qarmon hazırladaraq onu patentləşdirib.

Burada bir məqamı qeyd etmək istərdim ki, istər Hüseyn Həsənovun, istər Zakir Mirzəyevin, istərsə də Ənvər Sadıqovun yenilikləri hələlik kütləvi hal almayıb. Çünkü bu növ qarmonları hər müsikiçi səsləndirə bilmir, ifaçıdan xüsusi hazırlıq və böyük peşəkarlıq tələb olunur.

Diapazonu və not sistemi. Qarmonun notları kaman (“sol”) açısından yazılır. Azərbaycan qarmonunun diapazonu I oktavanın “do” səsindən III oktavanın “fa” səsinə qədərdir. Lakin alət transpozisiyalı olduğundan (fortepianoya görə) səslənməsi kiçik oktavanın “si” səsindən III oktavanın “mi” səsinədəkdir. Ümumilikdə, Azərbaycan qarmonunun diapazonu 2,5 oktava həcmindədir və bu alət in H köklüdür.

Musiqimizdə yeri və tədrisi. M.M.Nəvvab “Vüzuhül-Ərqam” əsərində bir sıra çalğı alətləri ilə yanaşı, qarmonun da adını çəkir.

Qarmonu ilk dəfə dahi Üzeyir Hacıbəyli peşəkar səhnəyə çıxarıb. O, Opera Teatrında “Arşın mal alan”ın axırıncı toy pərdəsində tanınmış qarmonçalan Əhəd Əliyevin ifasında “Tərəkəmə” rəqsindən istifadə etmiş, onu qarmonçalan kimi opera teatrına işə götürmüştür. Ü.Hacıbəyli həm-

çinin notlu xalq çalğı alətləri orkestrinin tərkibinə qarmon alətini (ifaçı Kor Əhəd olub) daxil etmişdi. Alətin not yazısında həmin dövrdə messosoprano açarından istifadə olunub. Lakin sonralar qeyri-müəyyən səbəbdən qarmon orkestrin tərkibindən çıxarılıb.

Kor Əhədin ifasında “Segah” və “Çahargah” müğamları 1938-ci ildə qrammofon valına yazılıb.

Azərbaycanda qarmon üçün ilk dərs vəsaitini tanınmış professorlar – Fərahim Sadıqov və Oqtay Rəcəbov 1985-ci ildə hazırlamışlar. Sonralar Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının baş müəllimi Natiq Rəsulov da qarmon üçün bir neçə əsər tərtib edib. Bəstəkar, dirijor, Xalq artisti Tofiq Quliyev isə qarmonçalan Məmmədağa Ağayevin ifasından 10 rəqsi nota almışdır.

Tanınmış bəstəkar, Xalq artisti, prof. Tofiq Bakıxanovun tar və simfonik orkestr üçün yazdığı “Konsert”ini ilk dəfə Zakir Mirzəyev peşəkarlıqla qarmonda ifa edib və əsər Azərbaycan radiosunun “Qızıl fond”unda saxlanır.

Beləliklə, Əhəd Əliyevə həsr etdiyim bu məqalədə sənətkarın sevimli çalğı alətinin keçdiyi tarixi yola nəzər saldıq, alətin yaranma tarixini, etimologiyasını, morfologiyasını, digər qarmon növlərindən fərqli xüsusiyyətlərini gözdən keçirdik. Alət üzərində aparılmış islahatlardan, diapazonu və not sistemindən, musiqimizdəki yeri, tədrisinə diqqət yetirdik, tanınmış ifaçılarından söz açdıq. Azərbaycan qarmonu haqqında, eləcə də bu alətin ifaçıları haqqında nə qədər tədqiqat işləri aparılsa da, müxtəlif əsərlər yazılsa da, yenə azlıq edir. İnanırıq ki, Əhəd Əliyev haqqında hazırlanmış bu əsər qarmon sahəsində olan müəyyən boşluqları dolduracaqdır.

Zakir Mirzəyev,
*Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru*

ƏHƏD ƏLİYEVİN QARMON İFAÇILIQ SƏNƏTİNİN FORMALAŞMASINDA ROLU

Əhəd Əliyev Azərbaycanda virtuoz qarmon ifaçısı kimi tənmişdir. O, demək olar ki, hazırda milli musiqi alətimizə çevrilən qarmon alətinin təkmilləşdiricisi olmuşdur. Ə.Əliyev yalnız gözəl ifası ilə kifayətlənməmiş, eyni zamanda Azərbaycanda qarmonçular nəslinin yetişməsinin əsasını qoymuşdur.

Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev (Kor Əhəd) 1893-cü ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. Əhədin özündən başqa iki qardaşı da var idi. Böyük qardaşı Ələkbər gənc ikən dünyasını dəyişmişdir. Əhədin musiqi aləminə gəlişinin və onun mahir bir qarmonçu kimi tanınmasının faciəli bir tarixi vardır. O, üç yaşında ikən göz xəstəliyinə tutulur və getdikcə görmə qabiliyyətini itirməyə başlayır. Dörd yaşında Əhəd görmə qabiliyyətini tamamilə itirir. O, altı yaşında olarkən anası oğluna yeddi dilli balaca bir qarmon alır. Anasının bu tədbiri balaca Əhədin hədsiz sevincinə səbəb olur. Gələcəyin mahir sənətkarı, qarmonda olduqca gözəl ifa tərzi ilə çoxlarını valeh edən Əhəd Əliyevin ifaçılıq sənətində ilk addımları buradan başlayır. Məhz bu dövrdə qarmon, zurna-balabanın iştirakı ilə musiqiçi dəstələri xalq şənliklərinin, məclislərin bəzəyi idi. Və Əhədin də bu sahədə, yeni ifaçılıq sahəsində əldə etdiyi ilk təcrübələr, eşitdiyi rəqs havaları belə məclislərdə olmuşdur. Artıq on üç yaşından Əhəd 14 dilli qarmon çalmağa başlayır. On altı yaşından başlayaraq ustاد qarmon çalan kimi Əhəd qadın toylarına, musiqi məclislərinə tez-tez dəvət olunur. Olduqca istedadlı olan Əhəd Əliyev qarmonla yanaşı saz, piano, tar və tüttəkdə də el havalarını ifa etmək qabiliyyətinə malik idi. Dövrünün demək olar ki, əksər musiqi məclislərində, toy şənliklərində iştirak edən Əhəd Əliyev eyni zamanda fəhlə klublarında, mədəniyyət evlərində, konsert salonlarında, Azərbaycan radiosunun Notlu Şərq Orkestrində çıxış edərək xalqın estetik zövqünün inkişafında, qarmon alətinin Azərbaycan instrumental musiqi sənətində xüsusi mövqə tutmasında xidmət göstərmişdir. Əhədin ifasında “Şur” muğamının “Bayatı Qacar” şöbəsi, “Rast”ın “Şi-

kəstəyi-fars”, “Çahargah”ın “Bəstə-nigar” şöbəsi və başqa muğamlar məharətlə səslənərdi. Onun ifa texnikası bədii ifaçılıqla, özünəməxsus ifa üslubu ilə birləşərək çalınan havanın melodik imkanlarını daha da artırardı. Ə.Əliyevin musiqi mədəniyyətimizin inkişafı sahəsində gördüyü digər işlərdən onun 1934-1935-ci illərdə Əbilov adına klubda ansambl təşkil etməsi, Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında “Sazçı qızlar ansamblı”nın təşkili işləridir. Hazırda isə dövrünün mahir ifaçısı, qarmonçu Əhəd Əliyevin ifa üslubundan danışmağa onun qarmonda ifa etdiyi “Segah” muğamının qrammofon valına yazılmış lent yazısı imkan verir.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor G.Abdullazadə qeyd edir ki, segah ali məhəbbət həddini tərənnüm edir və bu muğamda, musiqidə səmimi-liyin əksi özünü göstərir (77, s. 32). Bütün bunlar Əhəd Əliyevin ecazkar ifasında öz əksini tapır.

“Ustad” qarmonçu Ə.Əliyevin ilk yetirmələrindən biri Teyyub Dəmirov olmuşdur. O, öz müəlliminin ifaçılıq üslubunu davam etdirən və muğamatı olduqca məharətlə ifa edən ifaçı idi. Teyyub Dəmirov ustad ifaçılığı ilə qarmon alətini nəinki Azərbaycanda, həmçinin digər ölkələrdə də yayılıb tanınmasında misilsiz xidmətlər göstərmişdir. O mahir ustad qarmonçu kimi özünün rəqsləri, dəramədləri, rəngləri ilə daima yaddaşlarda qalmışdır. T.Dəmirov 1937-ci ilin axırlarından qarmonçulardan ibarət olan ansambl yaratmış və ona rəhbərlik etmişdir.

1938-ci ilin əvvəlindən ansamblda fəaliyyət göstərməyə başlamışdır. Ansambl M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının, Opera və Balet Teatrının səhnəsində və respublikamızın bir çox şəhər və rayonlarında konsert proqramları ilə çıxışlar etmişdir. 1941-ci ildə mühəribənin başlanması ilə əlaqədar olaraq qarmonçular ansambl fəaliyyətini dayandırmalı olmuşdur.

Bir zamanlar bəzi musiqişunaslarımız qarmonun bizim milli musiqi alətimiz adlanı bilmədiyi, milli musiqi alətlərinə uyğun ola bilmədiyi haqqında müəyyən fikirlər irəli sürmüşlər. Əlbəttə, burada müəyyən həqiqət varsa da tədqiqatlar göstərir ki, qarmon Azərbaycanın məişətinə çox sıx tellərlə bağlılığı və milli musiqi aiətləri ailəsinə güclü şəkildə daxil olduğu üçün onu milli instrumental musiqi alətləri ailəsinin əvəzedilməz bir üzvü kimi qəbul etmək olar. Qarmon hələ 20-ci illərin əvvəllərindən Azərbaycan milli musiqi alətlərilə birlikdə xalq məclislərində geniş şəkildə istifadə edilirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, forma, görünüş etibarı ilə

milli qarmonumuz rus qarmonuna oxşasa da, öz mexanizmi etibarı ilə tamamilə başqa alətdir. Cəsarətlə qeyd edə bilərik ki, Azərbaycan qarmonunu məşhur ustad və istedadlı qarmon ifaçısı Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev təkmilləşdirərək yaratmışdır. Əhəd Əliyev ifasına xas olan boyalar, çalarlar, barmaqlar ondan əvvəlki qarmon ifaçılarının heç birinə aid olmamışdır. Ə.Əliyevdən əvvəl Abutalıb Kərbəlayı Muxtar oğlu Yusifovun da qarmon ustası kimi tanınmasını qeyd etməliyik. Lakin Ə.Əliyevin sənətkarlığı daha üstündür desək yanılımırıq. Qarmondakı ifa imkanlarını genişləndirmək məqsədilə Ə.Əliyev yarım pərdələrin zəruriyyətindən başa düşərək onu o dövrdə Bakıda yaşayan yəhudü milliyyətindən olan Karpuşkin vasitəsilə əməli olaraq həyata keçirmişdir. Sənətkar Karpuşkin Ə.Əliyev üçün düzəltdiyi qarmonun ən əvvəl sağ qrif üzərində ağ tək tonlu dillərin aralarında qara rəngli yarım tonlu dilləri yerləşdirir. Bu qarmon 60 səsdən ibarət olmuş, sağ tərəfdə 18 ağ və 12 qara klavişlər yerləşmişdir. Həmin qayda üzrə sol tərəfdə də 30 səs mövcud idi. Sol tərəfdəki klavişlər sağdakı kimi eyni saydan ibarət olub, tək səsli unison köklənmişdir və həmçinin ayrıca qrif üzərində deyil, alətin öz üzərində yerləşdirilmişdir. Bundan əlavə, sol tərəfdə dil-klavişlər əvəzinə düymələr mövcud idi. Ə.Əliyevdən sonra onun işini, yəni qarmon üzərində təkmilləşdirmə işlərini T.Dəmirov davam etdirmişdir.

Lakin Ə.Əliyevin davamçısı təkcə T.Dəmirov deyildi. Qadınlardan ilk tələbəsi Q.Quliyevanın, davamçılarından isə K.Əliyevanın və S.Babayevanın adlarını qeyd etmək olar. Ə.Əliyevin digər davamçıları arasında M.Ağayev, A.Hüseynov, H.Dadaşov, S.Hüseynov, A.Abbasov, M.Həsənovun adlarını qeyd etmək olar. Əgər Ə.Əliyev dövründə qarmon müsiqi alətinin məktəblərdə tədrisinə başlasayırlar, demək olar ki, artıq indi qarmon daha yüksək səviyyəyə qalxaraq böyük əhəmiyyətə malik olardı. Buna baxmayaraq, yenə də qarmon aləti xalq musiqi nümunələrimizin ifasında öz mahiyyətini itirməmiş, əksinə, əsl xalq çalğı aləti kimi öz mövqeyini tutmuşdur.

Aftandil İsrafilov,
*Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti,
qarmon ifaçısı*

USTADIMIZ

Adətən musiqidə hər bir ifaçının bir ustadı, pərəstş etdiyi bir insan olur. Musiqiçi illər keçdikcə, püxtələşdikcə ola bilər ki, o ustadların, insanların sayı da artısın. Ancaq ilk müəllimi, ilk ustadı heç zaman yaddan çıxarmaq olmaz.

Mənim qarmon ifaçılığı yolunda çox ustadlarım olub. Rəhmətlik Tey-yub Dəmirov, Məmmədağa və başqaları. Bunlar hamısı ustad sənətkarlar idi və biz gənc ifaçılar onlardan çox şey öyrənmişik. Lakin tam məsuliyyətlə deyə bilərəm ki, heç vaxt üzünü görmədiyim, tək “Segah”ı ilə qəlbimi, varlığımı fəth etmiş Əhəd Əliyev onların hamisindən fərqlənir. Adətən ustadın sözünü canlılara aid etsələr də, mən cəsarətlə deyə bilərəm ki, qarmon ifaçılığı sahəsində ustadım Əhədin qarmonda virtuoza-sına çaldığı “Segah” olub. Bu çalğıda kədər, qəm, nisgil olsa da, çox güclü bir işıq da var.

Hələ Əhədin sazda ifa etdiyi “Cahargah”ı demirəm. Gör, insan kör ola-ola müxtəlif alətlərdə necə gözəl əsərlər yaradıb. Musiqiçilər yaxşı bilir ki, saz və qarmon alətləri tamamilə fərqli intonasiyaları olan alətlərdir. Lakin musiqicidə fəhmə bax ki, hər iki alətdə fenomenal əsərlər ifa edib.

Bildiyniz kimi, Üzeyir Hacıbəyli onun saz ifaçılığındaki uğurlarını əsas götürərək, filarmoniyanın nəzdində yaradılan “Sazçı qızlar” ansamblının təşkil olunmasını, istedadlı qızların seçilib bu ansambla cəlb edilməsini gözəl bəstəkarımız Qənbər Hüseynli ilə bərabər Kor Əhədə də həvalə etmişdi.

Mən Kor Əhədin qızı Leyla xanımla çox görüşmüşəm. Olduqca sadlı, mehriban, qədirbilən və fədakar insan olan Leyla xanım atasının xatırəsini yaşatmaq, onun ırsini təbliğ etmək yolunda çox işlər görüb. Onu da qeyd edim ki, musiqi ilə məşğul olmasa da, onun çox gözəl musiqi duymu olduğundan, söhbətlərimiz alınırdı. Yaxşı ki, Leyla xanımın bu sahədəki işlərini onun nəvəsi, Aleksandriya Sultan-zadə davam etdirir. Bu gün Azərbaycan musiqisi dünyanın ən məşhur musiqi salonlarını fəth edibsə, musiqimizin sorağı dünyanın ən uzaq qitələrindən gəlirsə və özünə yüzlərlə pərəstişkar toplayırsa, bu işdə Əhəd Əliyev kimi (Kor Əhəd) heç zaman unudulmayacaq musiqi fədailərimizin də payı var.

Teyyub Teyyuboğlu,
Teyyub Dəmirovun oğlu, qarmon ifaçısı

ƏHƏD SEGAHI

Mən Əhəd Əliyevi (Kor Əhəd) görməmişəm. Onun nəvəsi Cingiz Sultan-zadə ilə uşaqlıq yoldaşı olmuşam. Qonşu idik, Füzuli küçəsindəki evdə üçüncü mərtəbədə biz, birinci mərtəbədə Əhəd Əliyevin qızı Leyla xanımın ailəsi yaşayırırdı. Atam Teyyub Dəmirov isə Əhəd Əliyev ilə uzun illər bir yerdə işləyiblər, dost olublar. Atam əvvəllər Əhəd Əliyevin dəfçalanı olub.

Bu illər ərzində Əhəddən qarmon ifaçılığının sırlarını öyrənib. Evdə həmişə Əhəd Əliyevdən, onun parlaq istedadından, mahir ifaçı olmasından danışardı.

Bir də deyərdi ki, elə gözəl insana “kor” demək düzgün deyil. O, görməsə də, musiqini qəlbi, ürəyi ilə görürdü. Onun gözü də, gözünün nuru da qəlbində idi.

Atam danışardı ki, bir dəfə Çəmbərəkənddə qadın toyunda idik. O zamanlar qadın toyuna kişiləri aparmırdılar. Lakin Əhəd müəllim (atam onun adını məhz belə çəkərdi) görmədiyi üçün, mən isə 10- 15 yaşında uşaq olduğuma görə toya bizi də dəvət etmişdilər.

Bakı toyları o zamanlar qarmonsuz ötüşməzdi. Toyun bir məqamında Əhəd müəllim harasa çıxmışdı.

Qonşuluğumuzda Rəfiqə xanım adlı bir qadın yaşayırırdı. O, mənim qarmonda calmağımı bildiyindən dedi ki, Teyyub Əhəd gələnə kimi bir şey çal qız-gəlin darıxmasın. Mən dedim ki, Rəfiqə xala, nə danışırsınız, müəllim gəlib görər hirslənər. Rəfiqə xanım dedi ki, narahat olma, mən deyəcəm ki, səni mən məcbur etmişəm.

Qeyd edim ki, Rəfiqə xanım dəfçalan idi. Atam sonralar “Rəfiqə” adlı rəqsi həmin xanıma həsr etmişdi.

Mən qorxa-qorxa Əhəd əminin qarmonunu götürüb bir hava çaldım. Bu vaxt Əhəd müəllim qayıdır gəldi və həyəcanla soruşdu ki, mənim qarmonumda kim çalırdı? Rəfiqə xanım ona dedi: “Əhəd, hirslənmə, qarmonda Teyyub çalırdı. Özü də mənim xahişimlə”.

Əhəd müəllim soruşdu:

– Hansı Teyyub, bizim Teyyub?

– Bəli. Sizin Teyyub.

Bu zaman Əhəd Əliyev təəccübləndi və dedi:

– Teyyub, sən belə qarmon çalırsansa, niyə dəf çalırsan? Bundan sonra qarmon çal.

Və elə həmin gün də mənim xeyir-duami verdi.

Əhəd müəllim qarmonu sadəcə olaraq çalmırıldı. O, qarmonu müğənni səsi ilə, xanəndə səsi ilə oxudurdu. İllər keçəcək, bu sənətə yeni-yeni ifaçılar gələcək və atamın da dediyi kimi, Əhəd Əliyevin qarmonda ifa etdiyi segahı heç kim bir də çala bilməyəcək.

Atam deyirdi: “Bax, Teyyub, “Mirzə Hüseyn Segahi”, “Haşım Segahı”, “Orta Segah” var. Əhəd müəllimin qarmonda ifa etdiyi segah isə “Əhəd segahı”dır”.

Möhlət Müslümov,
*Azərbaycan Respublikasının Xalq
artisti, tarzən, professor, Azərbaycan
Televiziyasının və Radiosunun Əhməd
Bakıxanov adına Xalq Çalğı Alətləri
Ansamblinin rəhbəri*

BÖYÜK KORİFEYLƏRİN ANSAMBLI

2018-ci il Azərbaycanda bu xalq çalğı alətlərinin ansamblı yaradıcısı, böyük müəllim, tarzən, xalq artisti Əhmədxan Bakıxanovun və bu ansamblın ilk üzvlərindən biri, əfsanəvi qarmon ifaçısı Əhəd Əliyevin (Kor Əhəd) yubileyi idir.

Əhəd Əliyevi ilk yaranan xalq çalğı alətləri ansamblına dəvət etməklə, həm dahi Üzeyir Hacıbəyli, həm də Əhməd Bakıxanov musiqimizdə çox tarixi bir yeniliyə imza atıblar. Qarmon o vaxta qədər toy şənliklərində, nişanlıarda istifadə olunurdusa, bu zamandan bu alət böyük səhnələrə çıxmaq hüquq qazanır. Bilirsınız ki, qarmon bizim musiqiyə gəlmə alət sayılır.

Lakin bu alətin musiqimizə təbii-evolyusiya yolu ilə daxil olmasını, xalq tərəfindən sevilməsini görən musiqi təşkilatçılarımız alətin musiqimizin səs düzümü sıralarına asanlıqla daxil olduğunu, ansamblın səslənməsində xüsusi bir ahəng yaratdığını, musiqi palitrasının zənginləşdirilməsindəki rolunu görərək onu doğmalaşdırmağa qərar verdilər.

Çox alətlər xalq çalğı alətləri ansamblına cəlb olunsa da, sonralar ancaq klarnet və qarmon instrumental musiqi alətləri öz layiqli yerini tutdu. Görünür, hər “qaba girən su” içməli olmur. Yarandığı vaxtdan Əhəd Əliyev də bu ansamblın ən fəal üzvlərindən olub. Müğamları dərindən biliyindən ansambılda bəzi muğam parçalarının solosunu çalmağı ona həvalə edərdilər. Əhəd Əliyevlə Əhmədxan Bakıxanov bir ildə doğulublar, həm qonşu, həm də dost olublar.

Bu illər ərzində ansamblda musiqiçi nəsilləri dəyişib, ancaq Üzeyir bəyin, Əhmədxan müəllimin yadigarı olan, Azərbaycan Televiziyası və Radiosunun Əhməd Bakıxanov adına Xalq Çalğı Alətləri Ansamblı yaşayır və xalqımızı öz gözəl ifaları ilə sevindirir.

Bu ansamblın müşayiəti ilə Cabbar Qaryagdılıoğlu, Seyid Şuşinski, Xan Şuşinski, Bülbül, Zülfü Adıgözəlov kimi korifeylər möcüzələr yaradıblar. Onların ruhu bu ansamblda daim yaşayır və bizi ancaq gözəl ifalar üçün ruhlandırır.

Əhəd Əliyev, Məmmədağa Bakıxanov, Qılman Salahov kimi musiqiçilərin adları bizim bugünkü gənc ifaçılar tərəfindən hər zaman hörmət və məhəbbətlə anılır.

Ənvər Sadiqov,
*Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti,
qarmon ifaçısı, “Qaytağı” instrumental ansamblinin
bədii rəhbəri*

QARMONUN ƏFSANƏSİ

Valideynlərim müsiqiçi olmağımı istəmirdilər. Ciddi elmərdən biri ilə məşğul olmağımı tövsiyə edirdilər. Biz əvvəl Bakının Çəmbərəkənd adlanan məhəlləsində yaşayırıq. Sonra anamın iş yerinin (o məktəb direktoru idi) dəyişməsi ilə əlaqədar Tağıyev adına kombinatın (köhnə Əhmədli) yanına köçdük. O zaman mənim 4 yaşı var idi.

Evdə fortepiano var idi. Bacılarım məndən böyük idilər və müsiqi məktəbinə gedirdilər. Evdə bacılarım ifa edib qurtarandan sonra mən fortepiano arxasına keçib, onların çalğısını təkrar etməyə çalışırdım. Əvvəl ailəmizdə heç kim buna fikir vermirdi. Bir müddətdən sonra mənim bu məşğuliyyətimə diqqət yetirdilər və dedilər “Əş, bu əməlli-başlı müsiqiçidir ki!”

Sovetski və Çəmbərəkənd adlanan məhəllələrdə həmişə dava olurdu. Dava edən məhəllə uşaqlarını bir-birindən ayrı salmaq üçün onları başqa-başqa yerlərə köçürtdülər.

Biz də Əhmədliyə, Tağıyev adına, (o vaxtki Lenin adına) kombinat adlanan yerə köçdük. Valideyinlərim məktəbə işə düzəldilər (O ərazidə iki məktəb var idi, 63 №-li gündüz məktəbi və 54 №-li axşam məktəbi). Köçəndə mənim 4 yaşı var idi. Məhlədə gizlənpaç oynamamışım, topun əlimdən düşüb Mehdi Hüseyn küçəsindən düz hamama qədər dığırlanmağı tor dalınca düşüb, itməyim, bir rus qadının əlimdən tutub aparmağı və təsadüfən atamın dostlarından birinin məni tanımağı, qadının əlindən alıb evə gətirməyi indiki kimi yadımdadır.

Orta məktəbə və müsiqi məktəbinə Əhmədli qəsəbəsində getmişəm. Yaşadığımız binanın ikinci mərtəbəsində bir oğlan var idi. O, müsiqi məktəbinin qarmon sinfinə gedirdi və evdə bütün günü çalır, dərslərini təkrarlayırdı. Kazan qarmonunda züy tuturdu və səsini (Kazan qarmonunun sol tərəfinin səsi bəzən daha bərk çıxırı) həmişə eşidirdim və həvəsə düşüb qarmon çalmaq istəyirdim. 4 il bu vəziyyət davam elədi. 63 №-li məktəbdə oxuyurdum 2-ci sinifdə (anam o məktəbdə işləyir, bacılarım və mən orada oxuyurduq). Məktəbimizdə buraxılış gecəsi keçirilirdi. Gecədə Seyran

adlı bir oğlan qarmon çalırdı. Qarmonun səsi məni valeh eləmişdi. Heç yadimdən çıxmırıldı. Evdə bütün günü valideynlərimdən qarmon istəyirdim. Axırda əl çəkmədiyimi, pianoda yaxşı çaldığımı görüb atam razılaşdı. Atam-la getdik mağazaya qarmon almağa. Futlyarla 77, futlyarsız 70 manat idi. Aldıq və gəldik evə. Qarmonu əlimə alan kimi başladım “Şur”, “Zabul”a oxşar bir musiqi çaldım. Qulaq asdlar və dedilər: “Uşaq bacarır da!” Sonra atam məni apardı “Bakı fəhləsinə” – Əhmədli Mədəniyyət evinə. Müəllimim Tağı Tağıyev oldu. Tağı Tağıyev də Səttar Hüseynovun tələbəsi olub. İmtahan vermək üçün evdə hazırlaşırdım. “Qazağı” öyrənmişdim. İmtahana gəldim, əvvəl ritmimi yoxladılar. Təkrar elədim. Sonra sual verdilər, nə çala bilərsən, dedim nə çalı? Dedilər nə bacarırsansa, buyur. Yenə dedim siz deyin, nə ifa edim? Təəccübə mənə baxdılar. Dedilər desək “Şalaxo” çal, çala bilərsən? Dedim yox. Onda nə bilirsən çal da. Sentyabrın axırı qəbul oldum. Gecikmişdim. Dekabrin axırında isə Yeni il tədbirində çalırdım. Tez bir zamanda məktəbdə məşhurlaşdım. Artıq 1-ci sinfin ortalarında 3, 4, 5-ci siniflərin proqramlarını keçirdik. Müəllimin işi olanda gedirdi, məni sinifdə qoyurdu. Özumdən böyük sinif uşaqlarına dərs keçirdim. Həm də çalğını praktik göstərirdim. Anam direktor olan məktəbdə bir hadisə oldu. Müəllimlər dedilər ki, Ənvər də o uşaqların yanında olub. Anam direktor olduğuna görə məcbur olub məni məktəbdən çıxartdı. Sonra 116 №-li məktəbə getdim Kaspara. Xalat və keta daşımaqdan yoruldum. 6-ci sinfi oxudum. Ordan da qaçdım, 7-ci sinifdə 254 №-li məktəbə yollandım və o məktəbi bitirdim. Qarmon sinfini də bitirmişdim. Yaxşı ifa edirdim. Gözlərimdə problem olduğuna görə çox oxuya bilmirdim. 8-ci sinfə qədər əlaçı olmuşam. Gözümə güc düşməsinə həkim icazə vermirdi. Atam da birinci növbədə “Oğlumun gözü lazımdı bizə, o biriləri oxuyub, bu oxumasa da olar” – dedi. Mənə də elə bu lazım idi. Birdən-birə əlaçılıqdan düşdüm. Əlaçı olduğuma, yaxşı oxuduğuma görə indi müəllimlər mənə “3” vermək istəmirdilər, “4” və “5” yazırdılar. İnstituta girə bilmədim. Kombinatin klubuna işə düzəldim. Qarmon dərnəyində dərs deyirdim. Sonra (1984-1986-cı illərdə) əsgərliyə getdim. Əsgərlikdən qayıtdandan sonra da köhnə iş yerimdə işləməyə başladım. Yenə də instituta girə bilmədim. Ancaq qarmonu əlimdən yerə qoymadım. Öz üzərimdə işlədim. Nəhayət, 2006-cı ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin musiqi fakültəsinə qəbul oldum (40 yaşımda). 2010-cu ildə oranı bitirdim. 2014-cü ildə isə Milli Konservatoriyanın magistrantı oldum.

Uşaq vaxtı əlbəttə ki, Kor Əhədin “Segahı”nı mən də eşitmışdım. Al-lah qəni-qəni rəhmət eləsin. Ancaq sazda çalmağını eşitməmişdim, son-ralar eşitdim. Əfsuslar olsun ki, onun haqqında az məlumat var. O “Segah”ı eşitmışdım,ancaq cavan olduğumdan yeni üslublara fikir verirdim. Dəyərini bilmirdim hələ (uşaq duza gedən misalı). Amma çətin olduğunu hiss etmişdim. Onda da öyrənmək istəmişdim. Səbrim çatmamışdı. Təkrar eləmək istəyirdim. Özüm-özümlə danışirdım, deyirdim yəqin mən başqa yolu gedirəm. Məndə Kor Əhədin səs yazısı var idi. Ara-sıra qulaq asırdım. Val deyildi, kimsə köçürüb vermişdi. İllər ötdükcə təxminən 7-8 il sonra bir də qulaq asdım. Fikirləşdim ki, bunu necə çalıb? Belə hissiyyat olarmı? Bu tamam başqa çalğıdır. Biz daha çox texniki xırdalıqları edirik, ancaq onun verdiyi hissiyyatı, təsiri verə bilmirik. 10-15 il bundan qabaq axtardım, yenidən o səs yazısını tapdım və bir də qulaq asdım. Yaxşı səslənirdi. Nəm çəkməmişdi. Qoruyub saxlaya bilmədim. Sevindim... 35 yaşım olmasına baxmayaraq, uşaq sevinci ilə səs yazısını dinlədim. Qulaq asıb çalmaq istədim, alınmadı. Hər bir musiqini rahat çalan biri olsam da, burda çətinlik çəkdir. Eşitdiyi musiqini həmin an birin-birə təkrar edən şəxs kimi deyirəm. Hər hansı çətin bir musiqiyə qulaq asanda adam qorxur ki, bunu necə öyrənəcəm. Əvvəlcə öyrənmək üçün qulaq asıram, sonra hissələrə bölürləm. Məşq edirik. Daha sonra mü-kəmməl öyrənənə qədər çalışırıq və görürük ki, ən çətin, mürəkkəb əsəri ifa edə bildik. Bu “Segah”a da qulaq asıb, beynimdə hissələrə böldüm, dəfələrlə qulaq asdım. Məşq etməyə başladım, 4-cü cəhddən sonra ya-xınlaşdım. Çətin idi klassik stilə yeni stil əlavə edəndə hər şey qarışındı. Sonra öz çalğında dəyişiklik baş verirdi. Magistraturada diplom işimdə Azərbaycan musiqi mədəniyyətində qarmonun yeri və rolundan danışanda, əlbəttə Kor Əhəddən, onun musiqi sənətimizdə böyük xidmətindən danışmamaq olmazdı. Mən də diplom işimdə bir bölməmdə 4 ifaçının “Segah” muğamını təhlil etdim. Əhəd Əliyevlə Teyyub Dəmirov “Xaric” segahı yəni si segahı, Məmmədağa Ağayev və Zakir Mirzəyev mi segahı çalıblar. Əhəd Əliyev “Segahı” daha geniş çala bilərdi. Ancaq nəzərə alsaq ki, plastinka 3-4 dəqiqəyə yaxın olduğuna görə çatdırıa bilməmiş, amma bununla yanaşı “Segah”的 sonunda dəramət çalmağı unutmamışdı. Əhəd Əliyev ayaq eləməyi özünəməxsus idi. Saat yox, vaxtı bilmir. Yəqin ki, öz aralarında vaxtı belə nizamlayıblar: dəf çalan axırda 3 dəfə vurur dəfə (musiqi dilində S-deyilir buna) və Əhəd çalğısını bitirir. O “Segah”

çalarkən nə hislər keçirib (3 dəqiqə 40 saniyənin içində). Bu haqda tədqiqatçılar, sənətkarlar da danışıblar. Mən magistr işimdə bundan istifadə eləmişəm. Biz ölüñə kimi öyrənirik, ancaq çoxdan nəyisə oxutdurub, qu-laq asıb çalmamışdım. Kor Əhədin ifası isə virtuoz ifa idi. Nə qədər öyrənməyə çalışsam da, məndə alınmırıdı. Bu, o biri çalğılara bənzəmirdi.

Bir gün studiyada məşq zamanı tək qaldım, 2-3 saat dayanmadan qu-laq asıb, təhlil etdim. Bir daha əmin oldum ki, bu ifa təkrarolunmazdır. Yəqin ki, çoxları onun çalğısını təkrar etmək istəyiblər. Lakin bacarmayıblar. Onun çalğısında ah-nalə var, hıçqırıq var, inilti var. Elə calmaq üçün gərək Əhəd olasan, dünya işığından məhrum olasan. Əhəd aləti özünə necə tabe edibsə, elə bil alət inildəyir, hıçqırır, danışır. Çalğının bir yerində elə bil qarmon dil açıb adam kimi danışır. Mən onu təkrar etmək istəsəm də, edə bilmərəm. Sadəcə, oxşatmağa çalışıram.

Əhəd Əliyevin belə çalmağına kor olmağının da təsiri var. Bu duyuğu heç kimdə olmayıb, bu gün də yoxdur.

Olduqca maraqlı aplikatura ilə calır. Sazda çalmağına görədir bəlkə də.

Bir də qarmondan saza və ya sazdan qarmona keçən elementlər var Əhəd Əliyevdə.

Əhəd Əliyev hansı alətdə çalsaydı, ifası məhz belə, yanğılı olacaqdı.

“Segah”, ümumiyyətlə, çox sirli bir muğamdır. Onda səmalardan gələn bir sirri-xuda var. Kor Əhədin “Segah”ında isə təkcə Əhədə məlum olan sirli kod var. Onu dinləmək, xəyalə getmək, həyat eşqi əldə etmək olar. Ancaq onu açmaq olmaz. Dəyər də elə bundadır. Bütün həyatı, insanlığı, istedadı ilə Əhəd Əliyev (Kor Əhəd) qarmon əfsanəsidir.

Əhəd Əliyev doğrudan da, fenomen bir müsiqiçi olub. Bir çox alətlərdə ifa edib, amma məhz qarmonda öz sözünü layiqincə deyə bilib. Əhəd Əliyev Azərbaycan xalq müsiqisinin qiymətli incisi hesab edilən müğamlarımızı bu alətdə mükəmməl, möhtəşəm bir şəkildə ifa edib və bizə qədər gətirib çatdırmışdır.

Doğrudan da, müsiqiçinin böyüklüyü onun istedadının böyüklüyündür, ürəyinin, beyninin, fikirlərinin vəhdət daşmasıdır. Deməli, Kor Əhəd müsiqi ifaçılığına da, doğrudan da, daha böyük rakursdan, daha böyük bir nöqtəyi-nəzərdən yanaşırmış və ona görə də yaradıcılığının bəhrəsidir ki, qarmon aləti diatonikdən xromatikə qədər bu cür inkişaf edib. Belə bir alət ifaçısının davamçısı olmaq qürurvericidir.

Aydın Əliyev,
*sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Milli Konservatoriyasının
dosenti*

BARMAQLARIN QÜDRƏTİ

Azərbaycan musiqi tarixində görkəmli, tanınmış, ustad qarmon ifaçısı Əhəd Əliyev haqqında fikir söyləmək çox məsuliyyətli və şərəflidir. Əhəd Əliyevin uşaqlıq illəri ağır keçsə də, həyat mübarizəsində qalib gəlmış insandır. Uşaqlıq illərində gözləri dünya işığına həsrət qalsa da, o, bütün varlığını, məhəbbətini musiqiyə bağlamışdı.

Qarmon, saz, fortepiano alətlərində mahir ustalıqla ifa edərdi. Xüsusən də qarmon alətində ifası onu bütün Azərbaycana tanıtmışdır. Əhəd Əliyevin mahir ifaçılığı Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdi. Müxtəlif ansambl və orkestrlərdə o, qarmon alətini yüksək səviyyədə təmsil edib. Onun ifası qarmon alətinin inkişafında yeni bir mərhələ idi. Onun qarmon alətində yaratdığı “Segah” muğamı xalq arasında “Əhəd Segahi” kimi tanınmışdır. Əhəd Əliyevin saz (cürə) alətində ifa etdiyi “Cahargah” muğamı onun tar ifaçılıq ənənələrini dərindən mənimseməsindən xəbər verir. Ümumiyyətlə, Əhəd Əliyev sənətinin gücü onun Azərbaycan muğamlarını dərindən bilməsində idi. Onun “Segah” muğamına qulaq asanda dinləyicidə qəm-qüssə, kədər hisləri ilə bərabər, nikbinlik və həyat eşqi də oyanır. “Segah”ı güclü təsirdə ifa etməsinin səbəblərindən biri də, Əhəd Əliyevin saz spesifikasını qarmon alətinə tətbiqi və interpretasiyasıdır. Onun qarmon alətinə gətirdiyi spesifik ifaçılıq xüsusiyyətləri özündən əvvəl gələn ustad sənətkarlardan xeyli fərqli idi. Əhəd Əliyevin özündən sonra gələn tələbəsi ustad, virtuoz qarmon ifaçısı Teyyub Dəmirov müəllimi haqqında deyirdi: “Segah” muğamlarından “Zabul-segah”, “Mirzə Hüseyn segahı”, “Haşim segahı”, “Xalis segahı”, “Yetim segah” olduğu kimi “Əhəd segahı” da var. “Əhəd segahı”nın bədii təsir gücünü o dövrün ustad sənətkarlarından olan Səfərəli Vəzirov, Məmmədağa Ağayev, Abbas Abbasov, Səttar Hüseynov, Bədəl Bədəlov, Qızxanım Dadaşova, Musa Həsənov xüsusilə vurğulayıb, ağızdolusu danışardılar. İndiki dövrümüzün ustad sənətkarları olan Aftandil İsrafilov, Zakir Mirzəyev, Teyyub Teyyuboğlu və digər tanınmış qarmon ifaçıları Əhəd Əliyev sənətinə çox böyük qiymət verirlər”. “Əhəd segahı” öz ak-

tuallığını saxlayır, bugünkü nəslin qarmon ifaçıları “Əhəd segahı”ndan istifadə edirlər. Bu onu göstərir ki, Əhəd Əliyev yaradıcılığı yaşayır və yaşayacaqdır.

Mən qarmon ifaçısı, həmçinin sənətşünas alim olaraq qeyd etməliyəm ki, Əhəd Əliyev Azərbaycan instrumental musiqi tarixinə yeniliklər gətirmiş yenilikçi sənətkarlardandır.

Rafiq Salmanov,
“Xalq qəzeti”nin əməkdaşı,
UNICEF və “Qızıl qələm” mükafatı laureati,
Əməkdar mədəniyyət işçisi

QARMONUN İŞİĞİ

Qəlbi yaradılıq eşqi ilə döyünən, bütün varlığı ilə sənətə bağlı olan insanlar adətən özlərini bu sevgiyə qurban verdiklərindən həyatda çox yaşamırlar. O da istisna olmadı. Cəmi 49 il yaşadı. Lakin ustad sənətkarın bizlərə yadigar qoyub getdiyi muğam və xalq havaları milli musiqi mədəniyyəti tariximizdə silinməz iz qoyaraq sənət salnaməsinə qızıl hərflərlə yazıldı. Belə şəxslər əsrlər, qərinələr ötsə belə, daim yad edilirlər.

Tanrı dünya işığına həsrət qoysa da, yaşayıb-yaratmaq eşqini ondan əsirgəmədi. Qeyri-adi ifaçılıq məziyyətləri, virtuoz sənətkarlığı ilə həyatın əsrarəngiz gözəlliklərini duyub qavramaq qabiliyyəti də bəxş etdi ona, 49 baharı yola verən sənətkar bir qış gecəsi amansız ölümün pəncəsindən yaxa qurtara bilmədi. Bu günlərdə ustadın anadan olmasının 110 ili tamam olur.

O, Azərbaycan qarmon ifaçılığı sənətində öz dəsti-xətti ilə seçilən, sağ ikən adı əfsanəyə dönən, misilsiz ifası ilə təkcə Azərbaycanda deyil, bir çox Şərqi ölkələrində şöhrət tapıb sevilən ilk sənətkardır. O, bizim milletə mənsub olmayan qarmonu bir musiqi aləti kimi Azərbaycan milli musiqi alətləri cərgəsində xüsusi mövqeyə çatdırmışdır. Və bu gün – cismani ölümündən 61 il ötəndən sonra da musiqi ictimaiyyəti və bütün xalq tərəfindən yad edilirsə, demək, ölməzlik haqqı qazanmışdır.

Kimdir o? Adı Əhəd, atasının adı Fərzəli, soyadı Əliyevdir – Kor Əhəd. 1893-cü ildə Bakıda yoxsul bir ailədə doğulub boy-a-başa çatan sənətçinin nə ailəsində, nə də qohum-əqrəbasında musiqi ilə məşğul olan var idi. Əhədin musiqiyə olan rəğbəti isə faciəli bir hadisə ilə bağlı olmuşdu. Balaca Əhəd iki yaşındaykən göz xəstəliyinə tutulur. Maddi imkanı çatmayan Fərzəli kişi bir il oğlunu türkəçarə ilə müalicə etdirirə də, uşağın dərdinə əlac tapılmır. Və bir ildən sonra balaca Əhədin gözləri tamam tutulub kor olur. Övladlarının dünya işığına həsrət qalması valideynlərinə bir “gözdağı” olur. Bütün əzab və məşəqqətlərə baxmayaraq, ümidi hələ də Tanrıdan üzməyən ata-ana bütün mehr-məhəbbətini bu uşağa salır. Öz tay-tuşlarından əqli, zəkası və məntiqi ilə seçilən Əhəd altı

yaşında ikən anası ona 7 dilli balaca bir qarmon alır. Bu, uşağın hədsiz sevincinə səbəb olur. Tale Əhədin görmə qabiliyyətini əlindən alsa da, əvəzində ona güclü yaddaş, eşitdiyi musiqini tez qavramaq istedədi bəxş etmişdi.

Balaca Əhəd saatlarla barmaqlarını qarmonun şirmayı dilləri üzərində gəzdirdikcə eşitdiyi səslərdən hər hansı bir melodiyanı düzüb-qoşmağa çalışır. Və ilk olaraq “İnnabı”, “Uzundərə” havalarını çalmağı öyrənir. Uşağın öyrəndiyi hər bir yeni melodiya valideynlərin hədsiz sevincinə səbəb olur. Qarmon balaca Əhədin yeganə təsəllisinə çevrilir, onu dərsərini unutmağa, taleyin hökmü ilə barışmağa sövq edir.

11-12 yaşında ikən anası ona o dövr üçün tam həcmli sayılan 12 dilli qarmon alır. Bu qarmon Əhədin yaradıcılıq imkanlarını artırır. O illərdə çox dəbdə olan şirin və rəvan ahəngli “Mirzəyi”, “İnnabı”, “Tərəkəmə” və digər oyun havalarını səylə öyrənir. Balaca Əhədin musiqi savadı olmasa da, məhəllə toyları, eləcə də dövrün ən məşhur qarmonçaları sayılan Kərbəlayı Lətifin dönə-dönə dinlədiyi qrammofon valı onun bir sənətkar kimi yetişməyində həllədici rol oynayır. Eyni məharətlə Əhəd tarda, sazda, tütək və pianoda da çalmağı bacarırdı. Çox keçmir ki, Əhəd təkcə Bakıda deyil, onun hüdudlarından uzaqlarda da təkcə mahir qarmonçalan kimi deyil, həm də saz, tar ifaçısı kimi tanınıb məşhurlaşır. Tez-tez məhəllə, rayon, kənd toylarına dəvət olunur. Özünə yeni çalğıçı dəstəsi qurur. Qız toylarına dəvət olunanda Əhədi çox vaxt məşhur dəfçalan, içərişəhərli Zeynəb, kişi toylarında isə Xalıq, İsa və qarmonçu şəyirdi, sonralar ustad qarmonçalan kimi tanınan Teyyub Dəmirov müşayiət edirdi. Çox çəkmir ki, Əhədin bir ifaçı kimi xoş sədası Şəki, Şirvan, Quba, Dərbənd və Gürcüstana gedib çatır. Fəqət qarmonda yarım ton səslərin olmaması üzündən muğam və digər mürəkkəb quruluşlu havaları istədiyi kimi çala bilməməsi ona rahatlıq vermir. Dövrün digər tanınmış qarmon ifaçılarının da bu səbəbdən əziyyət çəkdiklərini yaxşı bilirdi. Və günlərin bir günü yaxın dostu, qarmon ustası, milliyyətcə yəhudü olan Karpuşkindən qarmona yarım tonlar daxil etməklə tam yeni bir qarmon düzəltməsini xahiş edir. Əhədin bu təklifi usta Karpuşkinin xoşuna gəlsə də, belə bir qarmona rast gəlmədiyini və onu düzəltmək mexanizmi ilə tanış olmadığını etiraf edir. Lakin Əhədin izahatlarından və təkidlərindən sonra onun fikri ilə razılaşır və belə bir qarmon düzəltməyə çalışacağını vəd edir.

Əhədin bu fikrinə qısqanlıqla yanaşanlar da tapılır. Kimi qarmona yarım tonlar daxil etdirməklə onun səs tembrinə xələl gətirəcəyini, kimi isə qarmonun daha çox bayan və akkordeon kimi, milli musiqimizə yad səslənəcəyini deyirdi. Düz altı ay gərgin əmək sərf edən usta Karpuşkin, nəhayət ki, belə bir qarmonu düzəldir. Əhədin sənətinə, dostluğa olan hörmət və ehtiramın əlaməti olaraq qarmonu ona hədiyyə edir. Və bununla da qarmon ifaçılığı sahəsində Karpuşkinin və Əhəd Əliyevin adıyla bağlı tam yeni bütöv həcmli qarmon erası musiqi tariximizə daxil olur.

Qarmonun bütün imkanlarından istifadə edən Əhəd Əliyev müğam və oyun havalarını özünəməxsus şirinlik və son dərəcə yüksək peşəkarlıqla ifa edirdi. Heç də təsadüfi deyil ki, dövrün ustad xanəndələri Cabbar Qarayıdı oğlu, Seyid Şuşinski gözəl tar, saz, qarmon çaldığına görə, Əhədi özləri ilə toylara aparırdılar. “Segah” müğamı Əhəd sənətinin, demək olar ki, zirvəsi idi. İstedadlı qarmon ifaçısı kimi ad çıxarmış Əhəd Əliyev, Əbilov adına mədəniyyət evində, fəhlə klublarında keçirilən tədbirlərdə, ümumən şəhərin mədəni həyatında fəal iştirak edirdi. Azərbaycanın görkəmli bəstəkarı M.Maqomayev ustad sənətçini radioya dəvət edir. 1927-33-cü illərdə Əhədin qarmonunun sehrli səsi, qəlbləri riqqətə gətirən “Segah”ı ilk dəfə olaraq efir vasitəsiylə bütün Azərbaycana yayılır. Məhz o illərdə dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli Əhədin qeyri-adi ifaçılıq məharətini görüb bəyənir, 1931-ci ildə onu radionun ilk Notlu Şərq Orkestrinə dəvət edir. Dövrün Qurban Pirimov, Tutu Kərimova, Xosrov Məlikov, Səid Rüstəmov, Qılman Salahov, Xalıq Babayev kimi mahir ifaçıları bu kollektivə cəlb olunmuşdu. Əhədin belə bir mötəbər kollektivdə çıxışlarını, ifaçılıq məharətini yüksək dəyərləndirən Üzeyir bəy orkestrin ifasında səslənən “Şur”da “Bayatı-Qacar”, “Rast”da “Şikəsteyi-fars”, “Çahargah”da “Bəstə-nigar” şöbələrinin solo ifasını məhz ona həvalə edirdi. Əhəd də öz növbəsində bütün müğamları özünəməxsus şirinliklə ifa etməyə çalışırdı. Kimisə təqlid etmək, kiməsə bənzəmək fikrindən uzaq idi. “Sənətdə hərənin öz yolu olmalıdır” deyən ustad sənətkar müğamatın əsrən-əsrə keçərək bu günə gəlib çatmasının əsas səbəbini onun təkrarsızlığında görürdü. “Muğamda hər ifaçının özünəməxsus ifa tərzi olmalıdır. Əks halda, eyni cür səslənən müğam dinləyicini yorar və nə vaxtsa dəbdən düşə bilər”, – deyərdi. Ustad sənətkarın ifasında “Segah” kimi “Bayatı-Qacar”ın da öz xüsusi yeri var. Bu müğamda incə nəvaziş, kədər və qüssə motivləri daha çoxdur. Buna görə də Əhəd bu müğamı

son dərəcə şirin və təsirli çalırdı. Böyük müğənnimiz Seyid Şuşinskiinin fikrincə, “Bayatı-Qacar” sonsuz dərd aləmini ifadə edən muğam olduğu üçün xanəndə və ifaçı onu həzin üslubda ifa etməlidir.

Əhədin çalğı texnikası, ifaçılıq məharəti və improvisə üslubu havanın melodik imkanlarını artıraraq ümumi bir vəhdət təşkil edirdi. Bu səbəbdən də onun ifasında səslənən mügamlar təsirli, rəqs havaları isə şüx və oynaq olurdu. Bakıda neçə-neçə bacarıqlı qarmonçalanlar olsa da, heç kəs Azərbaycan musiqisini Əhəd qədər dərindən bilməmiş və geniş xalq kütłəsi arasında onun qədər uğurla təbliğ etməmişdir. Əhəd bütün varlığı ilə milli musiqimizə bağlı idi. Tanrı uşaqlıq ikən gözünün nurunu aldısa, sənətin ziyası ona göz nuru oldu. O, dünyani, həyatı, insan münasibətlərini musiqi duyğusu ilə dərk edir, görürdü.

Əhəd Əliyevin təşkilatçılıq bacarığını da qeyd etməmək olmaz. 1934-35-ci illərdə əvvəl Əbilov adına klubda, sonra isə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında “Sazçı qızlar” ansamblının əsas təşkilatçılarından biri olur. O, qızlara həm saz çalmağı öyrədir, həm də ansamblın solisti kimi fəaliyyət göstərir. 1938-ci ildə bir qrup ifaçı ilə birlikdə Əhədin qarmonda “Segah”ı, sazda “Çahargah”ı qrammofon valına yazılır. Təəssüf ki, bu cür kamil qarmonçunun təkcə “Segah”ı vala köçürülmüşdür. Bu gün bizə yeganə təsəlli olan bu val musiqi xəzinəmizin ən nadir incilərindən biridir. Öz şirin, təsirli və həzin çalığı ilə qəlbləri oxşayan Əhəd “Segah”ı, Azərbaycan muğamını, musiqisini göylərə qaldırmışdır. Əhəd klassik muğamları nə qədər gözəl və məharətlə çalırdısa, oyun havalarını da bir o qədər sənətkarlıqla ifa edirdi. Onun çaldığı “Tərəkəmə” oyun havası olduqca məşhur idi. Əhədin xalq musiqisini gözəl bilməsini nəzərə alan Üzeyir Hacıbəyov onu Opera Teatrına dəvət edir.

“Atamın xətrini Üzeyir bəy çox istəyirdi. Qurban Pirimov, Cabbar Qaryağdıcıoğlu, Müslüm Maqomayev, Zülfü Adıgözəlov və digər tanınmış musiqiçilər evimizdə tez-tez olur, əlib-oxuyurdular. Rəhmətlik Cabbar əmi atamın ifasında “Bayatı-Qacar”ın, Zülfü bəy isə “Segah”ın vurğunu idi”, – deyə o günləri yada salmağa çalışan Əhədin qızı Leyla xanım bir qədər ara verəndən sonra sözünə davam etdi: “Bir gün Teyyub əmi bizə gəlib atama dedi ki, Üzeyir bəy səni sabah axşam evinə dəvət edir. Üzeyir bəy dediyi vaxtda atamlı birgə onun evində olduq. Bizi çox mehribanlıqla qarşılıdı. Süfrəyə çay gəldi. Xeyli deyib-güləndən sonra Üzeyir bəy məqsədini açıqladı.

“Hə, oğlan, dünən radioda “Tərəkəmə”nə qulaq asdım, çox xoşuma gəldi. Ona görə də belə qərara gəldim ki, səni opera teatrına dəvət edəm. Razısanmı?”

Atam bir qədər tərəddüd etdikdən sonra:

– Ay Üzeyir bəy, mən qarmon ilə operada nə edəcəm?

Üzeyir bəy bığını tumarlayıb: Heç nə, “Arşın mal alan”ın axırıncı toy pərdəsində “Tərəkəmə”ni çalacaqsan, – dedi. Hə, de görünüm, razısanmı?”

Atam Üzeyir bəyə təşəkkürünü bildirib zarafatla dedi: “Neynək, bəyin sözündən çıxməq olmaz”.

Əhəd Əliyev yaradıcılığının ən məhsuldalar dövrü ötən əsrin 30-40-ci illərinə təsadüf edir. İstedadlı sənətkar bu illər ərzində radioda, Dövlət Filarmoniyasında, operada və digər musiqi müəssisələrində yorulmadan çalışmış, Azərbaycan musiqisinin təbliği və tərəqqisi naminə öz qüvvəsinə əsirgəməmişdir. Sonralar ustad qarmonçu kimi tanıdığımız, milli musiqi xəzinəmizi öz ifaları ilə zənginləşdirmiş Teyyub Dəmirov, Səfərəli Vəzirov, Məmmədağa Ağayev, Abbas Abbasov kimi şagirdləri Əhəd sənətinin layiqli davamçıları olublar. Bu gün də bu yolu davam etdirən Aftandil İsrafilov, Zakir Mirzəyev, Aslan İlyasov, Abutalib Sadıqov, Etibar Qasımov və onlarla digər qarmon ifaçıları bu ustad sənətçilərin layiqli ardıcılları olmaqla, artıq özləri ustad zirvəsinə gəlib çatmışlar. Ustad rütbəsi hər sənətçiye nəsib olmayan, xalqın verdiyi ən ali mənsəb, hörmət, fəxri addır. Sağlığında adı əfsanəyə dönmüş Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev – Kor Əhəd 1942-ci ilin bir qış gecəsi Bakıda 49 yaşında doyunca görə bilmədiyi dünyadan köç etdi. Lakin musiqinin ecazkar dili, sənətin qüdrəti ilə bizləri dünyanın gözəlliklərindən zövq almağa, onu duymağa çağırıdı. Ailə qurub beş övlad böyüdü. Öz övladlarının üzünü görməsə də, kövrək “Vağzalı”sıyla neçə səadət karvanlarını yola saldı, sevgililəri qovuşdurmağı, qəlblərində məhəbbət çırığı yandırmağı bacardı. Dünya belə gəlib, belə də gedəcək. Hər əməl sahibi həyatda bir iz qoyub gedir. Kim-sə bu qanunu pozub dəyişə bilməz. Ustad sənətçidən, heyf ki, bizlərə qalan ancaq sazda “Çahargah”ı, bir də yerə-göyə sığmayan “Əhəd segahı” oldu.

Dünya Günəşini, işığını ondan əsirgəsə də, o, ürəyinin işığını dünyadan, insanlardan əsirgəmədi. Qarmonun da işığı var imiş. O işıq, Əhədin gözlərindən əllərinə, daha sonra isə qarmonun dillərinə düşürdü.

Əhsən Rəhmanlı,
*sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
tədqiqatçı*

ƏHƏD ƏLİYEV

Musiqi sənətində Kor Əhəd kimi tanınan mahir qarmonçalan Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev 1893-cü ildə Bakı şəhərində yoxsul bir ailədə dünyaya gəlmişdir.

Onun nə ailəsində, nə də qohumlarında musiqiçi var idi. Musiqiyə gəlişi təsadüfi və bir qədərdə faciəli şəkildə olmuşdur. İki yaşlı Əhəd qəfil-dən göz xəstəliyinə tutulur. Həkimlərin zəhməti bir nəticə vermir. Üç yaşına çatan Əhədin gözləri tamamilə tutulur. Altı yaşa çatanda fikri dağılsın, darixmasın deyə ona 7 dilli balaca qarmon alırlar. Buna hədsiz-hüdudsuz sevinən balaca Əhəd barmaqlarını qarmonun dillərində hərəkət etdirərək, ürəyində səslənənləri orada tapmaq isteyirdi. Qarmon sıkəst uşaq üçün yeganə təsəlli, şirin söhbətli dost-sirdəş, əsl yoldaş idi.

Balaca Əhədin musiqi müəllimi olmamış, qarmon çalmağı sərbəst, təkbaşına, özü öyrənmişdir. Yeganə məktəbi yaşadığı məhəllədə el adətilə keçirilən toyalar və həm də qrammofon valları olmuşdu. Qohum-qonşuda toy olanda anası Əhədin əlindən tutub özü ilə qadın toylarına aparırdı. O dövrdə Bakı toylarının musiqiçi dəstələri qarmon-qaval, zurna-balaban, nağara çalandan ibarət olardı. Qadınların əksəriyyəti qarmonla çalınan havaları oynamağı daha çox xoşlardılar. Qarmonun şirin sədəsi ilə səslənən “Mirzəyi”, “Tərəkəmə”, “Vağzalı”, “İnnabi”, “Qızıl gül”, “Uzundərə” kimi oyun havaları daha çox dəbdə idi. Qəlbində musiqiyə sərhədsiz sevgi bəsləyən balaca Əhəd qarmonçalana daha yaxın bir yerdə əyləşər və çalınan bütün havaları həvəslə dinlərdi. Dünya işığına həsrət qalan sıkəst uşaqda ətraf mühiti duymaq və musiqi qavramaq qabiliyyəti çox güclü, hissiyyatı yüksək idi. Toy məclislərindən evə dənən kimi Əhəd qarmonu götürər, eşitdiyi mahni və rəqs havalarını təkrar-təkrar çalardı. Onun bir qarmonçu kimi yetişməsində Kərbəlayı Lətifin qrammofon vallarında çaldıqlarının da böyük təsiri olmuşdur.

Əhəd 13-14 yaşlarında olanda ona 14 dilli qarmon alırlar. O, bu alətlə bir az da mükəmməl çalmağa başlayır. Onu tez-tez qohum-qonşu yiğin-caqları və şənliklərinə, ailə şadýanalığına dəvət edirlər. Əhədin oyun havalarını olduqca şüx, təsirli, özünəməxsus və sərbəst çalması getdiyi çal-çağır məclislərində onu hamiya sevdirər, tanıtdılar və pərəstişkar toplamasına imkan yaradardı.

Bakı toylarında Seyid Mirbabayevi, Cabbar Qaryağdioğlunu, İslam Abdullayevi, Keçəçi oğlu Məhəmmədi dinləyən Əhəd onların muğam ifalarında işlətdikləri şirin boğazları, guşə və xalları qarmonda tapıb çalırdı. Eşidənlərə elə gəlirdi ki, qarmon dil açıb oxuyur. Artıq 16 yaşına çatan- da Əhəd peşəkar müsiqiçi kimi tanınır və qadın toylarına dəvət olunur.

Bu toylarda onun çalğısını Zeynəb adlı dəfçalan qadın, sonralar isə Teyyub adlı uşaq müşayiət etmişdir. Onların getdikləri məclislər Bakı və Abşeron toyları olardı. 20 yaşından qarmonçu Əhəd kişi toylarına çağırılırdı. Az vaxt içərisində sənəti ilə çox sevilən Əhəd Şirvan və Muğan toylarına da dəvət edilirdi. O, təkcə qarmonçalan yox, eyni zamanda saz, tar, tütək, balaban, zurna və piano ifasını bacaran istedadlı bir müsiqiçi idi.

Müəllimi olmadan müsiqi aləminə gələn Əhəd Əliyev qarmon sənətində mahir ifası ilə tanınmaqla, layiqli peşəsinin təsiri ilə öz ardınca çox qarmonçalanlar götirmişdi. Onun sənəti əsl məktəb idi.

Əhəd sazçalan kimi də bütün Azərbaycanda məşhur idi. Bir çox xanəndələr toyłara dəvət olunanda Əhədlə çalıb-oxumağı üstün tutardılar. Əhəd tarda onları müşayiət edər, sazda bu alətə məxsus havaları, qarmonda isə rəqsləri çalardı. Əhədin bu qabiliyyəti Cabbar Qaryağdioğlunun nəzərindən qaçmamış, o, onu özü ilə toyłara aparmışdır. Əhədin çaldığı “Segah” böyük xanəndəmizi valeh edərmiş.

Bütün məşhur sənətkarlar kimi Əhədin də öz dəstəsi var idi. Onun müsiqiçi heyətində qarmon, tar, qaval, qoşanağaraçalan olardı.

Və nəhayət, görkəmli bəstəkar Müslüm Maqomayev onu radioda çalmaq üçün dəvət edir. Əhədin qarmonunun qəlboxşayan, ecazkar səsi 1927-1933-cü illərdə bütün Azərbaycana yayılır. O, rayonlarımıza konserṭ səfərlərinə gedir, mahir ifaçı kimi hər yerdə seçilir.

Onun istedadlı müsiqiçi olduğunu nəzərə alan dahi bəstəkar Ü.Hacıbəyli onu 1931-ci ildə radioda yaratdığı Notlu Şərq Orkestrinə dəvət edir. Orkestrdə “Şur” muğamının “Bayatı-Qacar” şöbəsi, “Cahargah”ın “Bəstə-nigar”, “Rast”ın “Şikəsteyi-fars” şöbəsi ifa ediləndə solo çalmaq Əhədə həvalə edilərdi. Əhəd bütün muğamları özünəməxsus, zəngin çalarlar və bəzəklərlə çalardı. Əhəd Əliyevin ifasında “Bayatı-Qacar” muğamı dolğun, əzəmətli, təsirli və texniki ustalıqla səslənərdi. Onun bu muğam üçün yaratdığı üslub da sonrakı qarmonçalanlar üçün məqbul olmuşdur.

Ə.Əliyevi müsiqi tarixində, qarmon ifaçılığı meydana gələn dövrdə ilk ən mahir, sanballı, ən peşəkar qarmonçu saymaq olar. Düzdür, onun

dövründə az-çox bacarıqlı qarmonçalanlar var idi. Lakin onların heç biri Əhəd səviyyəsinə gəlib çatmamışdı. Əhəd xalq musiqisinə dərindən bələd olmuş və onu layiqincə təbliğ edə bilmüşdi.

Uşaqkən görmə qabiliyyətini itirib dünya işığından məhrum olsa da, onun daxili aləmində bir qığılçım, işıq yanmışdı. Onun iç dünyasında nurlu, işıqlı aləm var idi. Çalgısı, zəngin sənəti, böyük ifaçılıq qabiliyyəti ilə dinləyicilərin qəlblərini, mənəvi aləmini işığa, nura qərq edirdi. Əhəd Əliyev 1932-ci ildə ilk dəfə “Şərqi qarmonçular ansamblı” yaratmışdı. Onun 1934-1935-ci illərdə Əbilov adına klubda ansamblı olmuşdur. Dövlət Filarmoniyasında təşkil olunan “Sazçı qızlar” ansamblının yaradılmasında da Əhədin böyük rolü olmuşdur. O, qızlara həm saz çalmağı öyrədər və həm də solist kimi çıxış edərdi.

1938-ci ildə Azərbaycan musiqiçilərindən bir qrupunun və Əhədin ifası qrammofon valına yazılır. Valın bir üzündə o, sazda “Cahargah”, digər üzündə isə qarmonda “Segah” yazdırır.

Əfsus ki, belə qüdrətli və istedadlı sənətkarın ifasından bizə yadigar qalan yalnız həmin qrammofon valıdır. Musiqiçilər bilir ki, sazda “Cahargah” çalmaq sənətkardan yüksək ustalıq tələb edir. Əhəd bunun öhdəsin-dən yüksək peşəkarlıqla gəlirdi. Görünür, muğama dərindən bələd olması və tar çalmaq bacarığı ona bu işdə kömək edirdi. Onun vala yazdırıldığı “Segah” muğamı xalqımızın musiqi xəzinəsinin ən nadir, əvəzsiz incilərindəndir. Onun bu ifasının təsirindən qarmon çalmağı öyrənməyə gələnlərin sayı günü-gündən artır, bu alətə maraq yaranardı.

Xalq artisti, xanəndə Baba Mahmudoğlu (1940-2006) ustad tarzən, xalq artisti Bəhram Mansurovdan (1911-1985) eşitdiyini belə söyləyirdi: “Müslüm Maqomayev “Şah İsmayıł” operasını yazarkən Əhədin “Segah”ını dönə-dönə dinləmiş və əsərin bir səhnəsində ondan istifadə etmişdir. Əsərdə Şah İsmayıł ilə Gülgərin görüş səhnəsi var. “Segah” sədaları altında Şah İsmayıł Gülgərin ətrafında dövrə vurur. “Segah”ı simfonik orkestr çalır. Məhz Əhədin təsirli “Segah”ını bayənən Müslüm Maqomayev onu nota almış və simfonik orkestrin ifasına gətirmişdir”.

Əhədin sazda ifasından aşıqlar da vəcdə gəlirdilər. O, əksər saz havalarını, həm də muğamları sazda məharətlə çalardı. “Yaniq Kərəmi” saz havası Əhədin çalğısında böyük, zəngin əsərə çevrilərdi. Getdiyi toy məclislərinə və konsertlərə sənətçi özüylə həmişə sazını apararmış. Bilirdi ki, ondan mütləq saz ifası da istəniləcək.

Muğamlarla bərabər Əhədin ifasında oyun havaları, xüsusilə “Tərəkəmə” rəqsi ecəzkar səslənirdi.

Xalq musiqisini yaxşı bilməsini və virtuoz çalğısını nəzərə alan Üzeyir bəy Əhədi Opera Teatrına dəvət edir. “Arşın mal alan” operettasının toy səhnəsində Əhəd “Tərəkəmə” çalır.

Əvvəllər radioda müntəzəm canlı çıxışlar efirə verilirmiş. Əhəd Əliyev belə çıxışlara tez-tez dəvət olunur, rəqsləri və muğamları çalardı.

Xalq arasında və musiqi aləmində böyük hörmət sahibi olan Əhədin evinə Üzeyir bəy, Cabbar Qaryagdioğlu, Müslüm Maqomayev, Qurban Pirimov, Zülfü Adıgözəlov tez-tez gələrdilər. C.Qaryagdioğlu onun “Batyati-Qacar”ından doymaz, Z.Adıgözəlov “Segah”ından böyük zövq alırdı. Əhəd qarmonda çaldığı “Segah”da vurduğu barmaqları sonra tarda da işlədirdi. Bu tarzən Qurban Pirimovu təəccübləndirirmiş. O, Əhədin həmin barmaqları bir də vurmasını xahiş edirdi. Qəribədir ki, Əhəd xanəndə boğazlarını qarmonda və tarda ustalıqla işlədirdi.

Əhədin müəllimlik fəaliyyətini qeyd etmək xüsusilə yerinə düşər. Öz şəxsi mənzilində dərs keçən ustad sənətkar Məmmədağa Ağayev, Hacıbala Dadaşov, Rza Şıxlarov, Məmmədhüseyn Salamov, Vahab Səmədov, Mirzəağa, Fatma xanım kimi mahir qarmon ustaları yetişdirmişdir. Onun tələbələri də peşəkar sənətə qədəm qoyandan sonra ifaçılıqla bərabər müəllimlik etmişlər. Hacıbala Dadaşovun şagirdi olmuş Səfərəli Vəzirov, Məmmədağa Ağayevin yetirməsi Musa Həsənov sonralar qarmonçalan kimi məşhurlaşmış və musiqi mədəniyyətimizə cəsarətlə danılmaz töhfələr vermişlər.

Qarmon üzərində islahatlar aparılmasında da Əhədin bitkin, əsaslı fikirləri mühüm rol oynamışdır. Qarmon ustaları, o cümlədən Arxip Karpuşkin onun fikirlərini həmişə nəzərə almışdır. A.Karpuşkinin düzəltdiyi üç ədəd qarmon Əhədin əlində olmuş və sənətçi onun hər birindən lazıminca istifadə etmişdir. Qarmonların biri “si-bemol”, biri “do” kökündə, üçüncüüsü isə “cət-verttonlu” qarmon idi.

Sevimli sənətkarımızın yaradıcılığında ən məhsuldar dövr 1930-1940-ci illər olmuşdur. Bu illər ərzində o, Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında, Opera Teatrında, radioda və digər musiqi müəsissələrində ciddi və yorulmaz fəaliyyətilə musiqi dünyamıza böyük töhfələr vermişdir.

Ə.Əliyev 1938-ci ildə Moskva şəhərində keçirilən “Dekada”da iştirak etmiş və virtuoz ifası ilə alqışlar qazanmışdır.

Əhəddən əvvəl bəzi qarmonçalanlar olmuşsa da, qarmon ifaçılıq sənəti onun adı ilə yüksəlmiş, vüsət almışdır. Öz misilsiz sənətilə o, əsl Azərbaycan qarmon məktəbi yaratmışdır.

Ustad tarzən Bəhram Mansurovun xatirələrindən: “Mügənni Yavər xanım Kələntərlinin (1902-1979) çalğı alətləri arasında ən çox sevdiyi qarmon idi, qarmonçalanlar içərisində də Əhəd Əliyev. Düzdür Əhəd Əliyev artıq həyatda yox idi, lakin Yavər xanım hərdən-hərdən 30-cu illəri anırdı, ailə məclislərinə Əhədi dəvət etmələrini söyləyirdi: – Bir axşam o dövrün ziyalılarından Ağaxan Talışinski, Əbülfəz Qarayev, Camo Cəbrayılbəyli süfrə arxasında əyləşmişdilər. Şirin söhbət gedirdi. Əhəd də məclisimizdə qonaqdı. Kimsə qayıtdı ki, ay məşədi Əhəd, sən də bir söhbət elə.

Əhəd qarmonu götürdü: “Mən sözümü qarmonla deyəcəm”. “Segah” çaldı. “Segah” nə “Segah”. Bəlkə də beləsi olmamışdı. Deyirlər ki, müsiki danışır, doğru sözdür. Əhəd qarmonun dilləri ilə məclisdəkilər ilə danışındı”.

“Araz” xalq çalğı alətləri ansamblının tarzəni, Milli Konservatoriya tərkibində İncəsəsənət Gimnaziyasının müəllimi Xalıq Dadaşovun dediklərindən: “Atam Qulammirzə Dadaşov danışardı ki, “Sovetski” məhəlləsindəki evimizə qarmonçu Əhəd Əliyevi dəvət etmişdik. Qonaqlarım var idi. Məsləhət oldu ki, Əhədi də çağırıraq. Dalınca adam göndərdik. Əhəd otağa daxil olan kimi dedi: “Dörd kişi əyləşmisiz burada, biriniz durub divardakı saatın əqrəbini düzəltmirsiniz. Axı əqrəb ilşib, ona görə də saat dayanıb, işləmir”.

O, bunu öz hissiyyatı ilə duymuşdu. Axı gözdən əlil olanların hissiyyatı güclü olur. Çalğıya başlayanda hamını heyran etdi. O qədər təsirli əlavələrində ki, adam kövrəlirdi. Onu həyəcansız dinləmək mümkün deyildi. Qarmonun səsi bizi sehrə salmışdı...”

Xalıqın atası öz məhəllələrində və Bakıda hörmət-izzəti və həm də ləqəbi – “Kaberkod” Qulammirzə kimi tanınırdı. “Kaberkod” onun geyindiyi paltonun materialının adı idi. O dövrdə belə paltolar dəbdə olub və təbii ki, arzu edənlər çox olsa da, almağa hər admanın imkanı olmayıb.

Əhəd Əliyev Bakıda yalnız toyların deyil, imkanlı ailələrin, ziyalılara və hörmətli kişilərin yiğincaqlarının, ev tədbirlərinin də ən sevimli sənətkarı idi.

Əhəd Əliyev 1942-ci ildə qəfil xəstəlik keçirmiş və 49 yaşında dünəyaszını dəyişmişdir.

Məhərrəm Nəcəfzadə,
*İbrahim Əbilov adına Mədəniyyət Mərkəzinin
bədii rəhbəri*

SƏNƏTKARLIQ MƏBƏDİ

Ibrahim Əbilov adına Mədəniyyət Mərkəzi Sovet hakimiyyətinin ilk illərində açılan mədəniyyət ocaqlarından biridir. O vaxtlar hər yerdə kütləvi savadlanma klubları açılır, “savadsızlıqla mübarizə” şüarı altında bu klublarda müxtəlif sənət növlərini öyrədən kurslar təşkil edilir, musiqi mədəniyyətinin, əhalinin musiqi zövqünün formallaşması məqsədi ilə dərnəklər yaradılır, işsizliyin aradan qaldırılması üçün tikiş sexləri, toxuculuq kursları da fəaliyyət göstərirdi.

İbrahim Əbilov adına klub da bu məqsədlə köhnə Bakının xalq arasında Sovetski adlanan məhəlləsindəki iki mərtəbəli binada yerləşirdi. Bu bina 1888-ci ildə inşa edilmişdir. Birinci mərtəbəsindəki böyük zal musiqi gecələri, konsertlər üçün nəzərdə tutulmuşdu. Burada tez-tez məşqlər, konsertlər təşkil olunurdu.

Tar, kamança, nağara, pianino, qarmon, vokal kurslarında o dövrün görkəmli musiqiçiləri gənc nəslə musiqinin sırlarını öyrədirdi. Görkəmli muğam ustaları Xan Şuşinski, Seyid Şuşinski, Cabbar Qaryağdıoğlu bu musiqi ocağında cavanlara muğamlardan dərs verirdi.

Qarmonçalan Kor Əhəd 1932-ci ildə burada “Şərq qarmonçalanları” adlı ansamblı yaratmışdı, eyni zamanda, qarmon musiqi alətində dərs deyirdi. İkinci mərtəbədəki dəhlizdə vaxtı ilə burada təhsil almış, sonralar böyük sənətkarlara çevrilmiş insanlar arasında Kor Əhədin də şəkli asılıb. Bu şəkil bizim mərkəz üçün çox əzizdir, çünkü onu bu mərkəzə Kor Əhədin sevimli qızı Leyla xanım özü təqdim edib.

Əmir Pəhləvan,
yazıçı-dramaturq

SƏN QARMONDA ÜSYAN ETDİN, DAD ETDİN

Azərbaycanın məşhur qarmonçusu Əliyev Əhəd Fərzəli oğlu (Kor Əhəd) 1893-cü ildə Bakıda dünyaya gəlib. İki yaşına çatanda onun gözləri zəifləməyə başlayır. Üç yaşı olanda isə gözləri tamamilə tutulur və o dünya işığından məhrum olur. Valideynləri ona 12 dilli qarmon alırlar və bu qarmon onun üçün bir təsəlli olur. O, qarmonu ifa edəndə hələ qara dillər kəşf olunmamışdı. Kor Əhəd iyirmi yaşına çatana kimi ağ dillərdə ifa edirdi. Hətta Cabbar Qaryağdioğlu belə onun vurğunu olmuşdu.

Azərbaycanın görkəmli musiqi xadimi Aftandil İsrafilov Kor Əhədin istedadından və həyat tarixçəsindən danışarkən vurguladı ki, qarmonda yarım ton səslərin olmaması üzündən muğam və digər mürəkkəb quruşlu havaları istədiyi kimi çala bilməməsi Əhədə rahatlıq vermirdi. Gündərin bir günü o, yaxın dostu, qarmon ustası, yəhudü Karpuşkindən alətə yarım tonlar əlavə etməklə tam yeni bir qarmon düzəltməsini xahiş edir. Təklif ustanyı xoşuna gəlsə də, belə şeyə rast gəlmədiyini və onu düzəltmək mexanizmi ilə tanış olmadığını etiraf edir. Lakin Əhədin izahatlarından və təkidindən sonra razılışib belə bir qarmon düzəltməyə söz verir. Altı aylıq gərgin əməkdən sonra usta, nəhayət ki, Əhədin istədiyi qarmonu düzəldə bilir. Onun sənətinə və dostluğuna hörmət əlaməti olaraq qarmonu Əhədə hədiyyə edir. Və bununla da qarmon ifaçılığı sahəsində Karpuşkinin və Əhəd Əliyevin adıyla bağlı tam yeni, bütöv həcmli qarmon erası musiqi tariximizə daxil olur.

Kor Əhədin ifa etdiyi “Segah” muğamı onun sənət zirvəsi sayılır. Ustalıq, profesionallıq və ürəklə ifa olunan bu əsər musiqi sənətimizin incilərindən hesab olunur. Dövrün ustad xanəndələri Cabbar Qaryağdioğlu, Seyid Şuşinski Kor Əhədlə çox böyük toylarda birlikdə olublar. Görkəmli bəstəkar Müslüm Maqomayev ustad sənətçini radioya dəvət edib. Qarmonunun sehrli səsi 1927-ci ildə ilk olaraq efir vasitəsilə bütün Azərbaycana yayılıb. Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli onu radionun ilk notlu Şərq orkestrinə qəbul edib. Üzeyir bəyin təkidi ilə Kor Əhəd Opera Teatrında “Arşın mal alan”ın axırıncı toy pərdəsində “Tərəkəmə” ifa edib... Kor

Əhəd həm qarmonda, həm sazda, həm də pianoda çox mükəmməl ifa edirdi. Onun ilk tələbələrindən Teyyub Dəmirov, Brilyant Dadaşovanın anaşı Qızxanım, Kübra, Məryəm, Xurma, Gövhər xanım, qarmonu təkmilləşdirmiş və texniki üsullarla çox gözəl zənginləşdirmiş Məmmədağa Ağayev, Hacıbala Dadaşov (Kor Hacıbala), Salyanlı Rza, Adil Hüseynov və başqaları qarmon ifaçılığına öz töhfələrini vermişlər.

*Kor oldu gözlərin barmağı seçdi,
Barmaqla yaxını, uzağı ölçüdü,
Ağrılı günlərin taleyə köçdü,
Sən qarmonda üsyan etdin, dad etdin!*

*Duyğuların çalğıyla görünürdü,
Sinən dağlı yanğıyla görünürdü,
Alışmaq da bağırıla görünürdü,
Sən qarmonda üsyan etdin, dad etdin!*

*Sən dərdlərin gözünü ağlamışan,
Ocaqların közünü ağlamışan,
Ürəklərin sözünü ağlamışan,
Sən qarmonda üsyan etdin, dad etdin!*

*Gördüyünü çılmamışan yaxşı ki,
Ümidinə qalmamışan yaxşı ki,
İkiüzlü olmamışan yaxşı ki,
Sən qarmonda üsyan etdin, dad etdin!*

*Açdın sırlarını sirsiz alətə,
Həyat verdin həp bu simsiz alətə,
Ağı dedin bu lal, dilsiz alətə,
Sən qarmonda üsyan etdin, dad etdin!*

*Gözlər musiqiyimş kor əllərində,
Mərdə tələ quran tor əllərində,
Küllər közə döndü qor əllərində,
Sən qarmonda üsyan etdin, dad etdin!*

*Gözlərin çalğısı yanğılı imiş,
Tanrıının vergisi ağrılı imiş,
Səsin qan yarası sarğılı imiş,
Sən qarmonda üsyan etdin, dad etdin!*

Həkim Qəni,
sair, qəzəlxan

Böyük fitrət sahibi, təkraredilməz sənətkar, qarmonçalan “Kor Əhədin” xatırəsinə ehtiramla

Tarixləri çevirdikcə təqvim kimi vərəq-vərəq,
Heyrətlərə qərq oluruq, xəyallara qapılaraq!
Kimlər gəldi, kimlər getdi bu beşgünlük dünyamızdan?!
Bu həyatın səhnəsində görünərkək zaman-zaman...

İnsan gəlir, az etmədən ədəmkaha qoşar olur,
Torpaqlara qarışaraq, xəyallarda yaşar olur...
Bu xəyal da olmasaydı, xatırə də olmasaydı,
Dahilərin sənətləri tarixlərdə qalmasaydı,
Dirilik belə, həyat belə itirərdi mənasını
İtirərdi ölənlərin, ölməz sənət dünyasını!

Unudulmaz Əhəd hanı, o şagirdi Teyyub hanı?
Tutmuşlardı sənətilə başdan-başa bu dünyani.
Bir də, bir də eşidəydik həyat dolu o sənəti,
O ölməyən ustadların sehrindəki ülviyəti
Çərxi-fələk necə qiydı o sənətə-sənətkara?
Əhəd hara, Teyyub hara, dünyamızdan köçmək hara?

Hanı onlar çaldıqları o “Bayati Qacar” hanı?
O “Humayun”, o “Segah”in apardığı qərar hanı?!
“Solmaz rəqsi” oynadardı sümüyüünü, oynayanın
O sənətdə töhfəsiydi sənətkara bu dünyanın
Dinləyərdik biz onların əfsanələr dünyasında,
Hikmət vardı hər pərdənin o sehrli mənasında.

Əhəd sanki sehrikardı, ovsunlayıb hissi, canı,
Qərq edərdi ecazının dəryasında hər insani.

Gözlülərdən yaxşı görüb qarmondakı hər pərdəni,
Əhəd bihus eyləyərdi ifasılə dinləyəni.

*Kimlər gəldi, kimlər getdi bu beşgünlük dünyamızdan?!
Bu həyatın səhnəsində görünərək zaman-zaman.
İnsan gəlir, av etmədən ədəmgaha qoşar olur,
Torpaqlara qarışaraq, xəyallarda yaşar olur.
Bu xəyalda olmasaydı, xatırə də olmasaydı,
Dahilərin sənətləri tarixlərdə qalmasaydı,
Dirlik belə, həyat belə itirərdi mənasını,
İtirərdi ölənlərin, ölməz sənət dünyasını!*

26 dekabr 2003-cü il,
“Vahid poeziya evi”

Çingiz Həsən oğlu Sultan-zadə,
Əhəd Əliyevin nəvəsi

QÜRUR MƏNBƏYİM

Ağaclar öz kökləri üstə dayanır. İnsanların da kökləri onaların ata-babalarıdır. Hər bir insan kimi mən də atamla, anamla, babamla qürur duyuram. Fəxr edirəm ki, babam Əhəd Əliyev (Kor Əhəd) Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarihində izi olan insanlardandır.

Anam Leyla xanım, babam Kor Əhəd haqqında tez-tez danışardı. Deyərdi ki, o görmə qabiliyyətini erkən itirsə də, həyata, insanlara məhəbbətini heç zaman itirmədi. Bütün həyatını çox sevdiyi musiqiyə və ailəsinə həsr etdi.

Mən vaxtilə Füzuli küçəsində babamın dostu, şagirdi Teyyub Dəmirovla bir həyətdə yaşamışam, onun oğlu gözəl qarmon ifaçısı Teyyub Teyyubovla bu gün də dostluq edirəm. Bizimlə bir binada yaşayanlar hamısı, o cümlədən babamın dəfçaləni olmuş Rəfiqə xala babam haqqında həmişə xoş sözlər danışar, onu təkcə böyük musiqiçi kimi yox, həm də gözəl, qayğıkeş bir insan kimi xatırlayardılar. Babam Kor Əhəd özündən əvvəl yaşamış qarmon ifaçılarının ənənələrinə sadıq qalsa da, özü də daim yeniliklərə can atmış, qarmon ustası Arxip Karpuşkinin vasitəsi ilə qarmonu təkmilləşdirmiş, onu azərbaycanlaşdırmışdır. Babam hələ sağlığında öz bilik və bacarığını bu sənətə gələnlərdən əsirgəməmiş, çoxlu tələbələr yetişdirmişdir.

Ailə vəziyyətblə əlaqədar uzun illər xarici ölkədə yaşasadam da, qohumlarımla, dostlarımla daim əlaqə saxlayır, tez-tez gəlib gedirəm. Çox təəssüf edirəm ki, bizim ailədə babamın qarmon ifaçılığı sənətini davam etdirən olmadı. Anam Leyla xanım bunu çox arzulayırdı. Təkcə onunla təsəlli tapıram ki, qızım Aleksandriya Sultan-zadə musiqiçi olmaq yolunu seçib. Amerika Birləşmiş Ştatlarında vokal təhsili alıb, həm Amerikada, həm də Azərbaycanda musiqi sahəsində orijinal elmi-tədqiqat işi aparır, beynəlxalq tədbirlərdə, simpoziumlarda iştirak edir.

Fevral ayında beynəlxalq muğam mərkəzində babamın 125 illik yubileyinə həsr edilmiş təntənəli gecədə iştirak etdim. İctimai xadimlərin, musiqi ictimaiyyəti nümayəndələrinin, muğamsevərlərin iştirak etdiyi həmin axşam həyatımın ən unudulmaz axşamı oldu desəm, inanın. Dövlətimizə,

onun rəhbəri Prezident İlham Əliyevə, ölkəmizin birinci xanımı, Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyevaya ən xoş, ən səmimi arzularımı bildirirəm ki, həm babam, həm də digər unudulmaq ehtimalı olan, Azərbaycan mədəniyyətində iz qoymuş sənətkarların unudulmaması, gənc nəslə yenidən qaytarılması kimi çox müqəddəs bir missiyani yerinə yetirirlər. Hamı kimi, mən də öz babam – məşhur qarmonçalan Kor Əhədi özümün qürur mənbəyi hesab edirəm.

ƏLLƏRİN BƏSİRƏTİ

*Kor Əhəd 13-15 yaşlarında
14 dilli qarmonda ustalıqla bir-birinə
bənzəməyən musiqilər ifa edib*

Insana Tanrı tərəfindən bəxş edilən ali orqan gözdür. Göz vasitəsilə insan ətraf aləmdəki dəyişiklikləri görür, duyur, həyatını kino lenti kimi ağ və qara rəng çərçivəsindən çıxarıb rəngarəng edir.

Amma bəzi insanlar var ki, gözlərin işığı, nuru onlara qismət olmur. O insanlara seçdiyi peşə, həyatda tutduğu müəyyən mövqe bəzən kömək olur. Bu cür insanlardan biri də ən kiçik yaşılarından görmə qabiliyyətini itirsə də, Tanrı tərəfindən ona bəxş edilən ikinci “göz”ü olan musiqi vasitəsilə ətrafi duyub, qarmondakı bənzərsiz ifaları ilə bizlərə çatdırmış Əhəd Əliyev (Kor Əhəd) idi.

Zəngin musiqi irsimizdə mahir ifaçılıq məharəti ilə seçilmiş Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev (Kor Əhəd) 1893-cü ildə Bakıda yoxsul bir ailədə dünyaya göz açıb. Ə.Əliyevin ailəsində ömrünü musiqiyə bağlayan heç kəs olmayıb. Mahir qarmon ifaçısı, musiqi aləmində Kor Əhəd kimi tanınan sənətkarın musiqi aləminə gəlişi faciəli bir hadisə ilə bağlı olub. Balaca Əhəd iki yaşı olarkən göz xəstəliyinə mübtəla olur. Uzun müddət müalicə olunsa da, bu müalicənin onun gözlərinin açılmasına heç bir müsbət təsiri olmur. Artıq üç yaşı olanda Əhədin gözləri tamam tutulur. Bu da onların ailəsində böyük bir faciə ilə qarşılanır. Ətraf aləmi görməkdən, duymaqdan məhrum olan Əhədin daxilində istedad qığılçımının gizlənməsi heç kəsin ağılna belə gəlməzdi. 6 yaşı tamam olanda, günlərin biri anası balaca Əhədə kiçik bir qarmon hədiyyə edir. Bu hədiyyə onun sevincinə səbəb olur. Balaca Əhəd barmaqlarını gecə-gündüz bu qarmon dillərinə toxundurur və müxtəlif səslər yaranır. Həmin səslər onun yeganə təsəllisi və həmsöhbəti olur. Demək olar ki, elə o zamandan balaca Əhəd meylini bu kiçik qarmona salır, onda ürəyindən keçən, uşaq qəlbinə yaxın olan ifaları səsləndirir.

Onu da qeyd edək ki, Ə.Əliyevin xüsusi olaraq dərs aldığı müəllimi olmayıb. Onun “məktəbi” məhəllə toyları və qrammofon valları olub.

Dünya ışığından məhrum olan oğlunun bu sənətdə yüksəlişini görmək isteyən anası daima oğlunu qonşu toylarına apararmış. Balaca Əhəd həmişə toylarda musiqiçilərin yaxınlığında oturar və çox böyük həvəslə onları dinləmiş. Toyda olan səs-küy, insanların danışığı belə onun diqqətini musiqiçilərdən ayıra bilməzmiş. Ümumiyyətlə, Ə.Əliyevdə ətraf aləmi duymaq hissi güclü olub. Bunu deməyə əsas verən onun qeyri-adi musiqi yaddası, eşitdiklərini qarmonunda məharətlə səsləndirməsi olub. Ə.Əliyevin bir qəribə xüsusiyyəti də o olub ki, həmişə toydan evə qayıdar-qayıtmaz qarmonunu sinəsinə sıxıb, toy şənliklərində eşitdiyi yeni və xoşladığı musiqiləri çalarmış. O, hər eşitdiyi və duyduğu musiqini dəfələrlə calmaqla bu sahədə yavaş-yavaş peşəkarlıq əldə etməyə nail olur.

Eyni zamanda o, daima qrammofon vallarına saatlarla qulaq asardı. Əsasən də Kərbəlayı Lətifin qrammofon vallarını dinlər və ondan sənətin sırlarını öyrənərmış. 13-15 yaşlarında 14 dilli qarmonda ustalıqla bir-birinə bənzəməyən musiqilər calmağa başlayan Ə.Əliyevin ifası qonşuların diqqətini cəlb edir. Hər kəs bu bənzərsiz ifanın onun şənliyində səslənməsini istəyir. Elə bu səbəbdən də balaca Əhədi qonşuları ailə şənliklərinə dəvət edirlər. 16 yaşından isə bir vaxtlar həsrətlə, saatlarla ifalarını dlnlədiyi sənətkarlarla toylarda, eyni səhnədə calmağa başlayır. Qısa bir zaman kəsiyində Ə.Əliyevin ifaçılıq məharəti sərhədləri, Bakının hüdudlarını aşaraq uzaqlara səs salır. Hətta o, əyalət toylarına da dəvət alır. Ə.Əliyevin ifasındaki ecazkarlıq da həm kədər, həm sevinc, həm də qəribə bir nisgil insanların qəlbini riqqətə gətirərək, onları tamam başqa bir dünyaya aparır. Musiqi gücünü, istedadını təkcə qarmonda göstərməklə kifayətlənməyən Ə. Əliyev digər musiqi alətlərində də öz qabiliyyətini sınayıb: tar, pianino, saz, tütək kimi alətlərdə də el havalarını məharətlə ifa edib. O, toylarda bir çox məşhur xanəndələri müşayiət edirmiş. Bu zaman Ə.Əliyev həm tarda xanəndəni müşayiət edib, həm də qarmonda oyun havaları səsləndirib. Onun belə ifaçılıq qabiliyyəti görkəmli sənətkarımız Cabbar Qaryagdiovun diqqətini cəlb edir. O, Ə.Əliyevi özü ilə toylara aparır. Kor Əhədin “Segah” muğamını qeyri-adi və özünəməxsus ifa etməsi C.Qaryagdiovunu hər zaman valeh edərmiş.

Görkəmli bəstəkarımız Müslüm Maqomayev Ə.Əliyevi radioda calmaq üçün dəvət edir. 1927-1933-cü illərdə onun ifasının sehri, xoş sədasi musiqisevərlərin diqqətini cəlb edir. Bundan sonra isə Ə.Əliyev fəhlə klublarında, qəza mədəniyyət evlərində, geniş konsert salonlarında tama-

şəçılara ifası ilə mənəvi zövq bəxş edib. Ə.Əliyevin gözəl tar, saz və ən əsası mahir qarmon ifaçısı olduğunu görən Üzeyir Hacıbəyli onu 1931-ci ildə Notlu Şərqi Orkestrinə dəvət edir. O. bütün müğamları bənzərsiz bir formada ifa edirdi. Lakin deyilənlərə görə, “Bayatı-Qacar”ı özünəməxsus bir formada, təsirli çalarmış.

Ə.Əliyevin təşkilatçılıq bacarığı nəticəsində 1934-35-ci illərdə Əbilov adına klubda ansambl təşkil edir. Eyni zamanda Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında da “Sazlı qızlar” ansamblının yaradıcılarından biri olub. Sənətkarın qızı Leyla Sultan-zadə atasının qəribə, qeyri-adi həyat yolu keçdiyini söyləyir. Onunçün ən dəhşətlisi odur ki, atası beş övladının heç birinin üzünü görməyib: “Elə bu cür nisgillərin nəticəsidir ki, onun barmaqlarında belə əsrarəngiz ifalar yaranıb. O mənə həmişə deyərdi ki, “sən mənim həm oğlum, həm də qızımsan”. Atam əllərini həmişə üzümüzdə gəzdirərək deyərdi: “Əlimi sizə vuranda elə bilirəm ki, sizi görürəm”. Bax, onun yeganə təsəllisi bu idi”.

Qızı onu da söyləyir ki, atası qarmonda mahir ifa etməklə yanaşı, həm də bu aləti təkmilləşdirmişdi: “Atama qədər qarmon alətində yarımlı tonlu qara dillər olmayıb, ancaq ağ tək tonlu dillər olub. İlk dəfə olaraq atam, Bakıda yaşayan, milliyyətcə yəhudi olan sənətkar Karpuşkin vasitəsilə təkmilləşmiş qarmon aləti yaratmışdı. Yəni həmin qarmonda qara rəngli tək tonlu dillər, ağ tək tonlu dillərin arasına yeridilmişdir. Bu yenilik musiqilər tərəfindən də yaxşı qarşılandı”. O bildirdi ki, qarmon kamil alətə çevrildikdən sonra atasının ifasında musiqilər daha düzgün və aydın bir formada səsləndi.

Onun ifası Ü.Hacıbəyovlinin o qədər marağına səbəb olur ki, Ə.Əliyevi opera teatrına dəvət edir. Mahir qarmon ifaçısının qızı Leyla xanım bu hadisəni təfsilati ilə nəql edir: “Onu deyim ki, bizim evə respublikamızın tanınmış, görkəmli sənətkarları tez-tez gələr və atamın ifalarını maraqla dinlərdilər. Günlərin birində Ü.Hacıbəyli atamı evinə dəvət etdi. Mən atamın qolundan tutub görkəmli bəstəkarımızın evinə apardım. Ü.Hacıbəyli bizi çox mehribanlıqla qarşılıdı. Söhbətimiz çay süfrəsi ətrafında davam etdi. Görkəmli bəstəkar atama dedi ki, “oglan, dünən radioda “Tərəkəmə” çalırdın, çox xoşuma gəldi. Sənin ifan başqalarının ifasına bənzəmir”. Və atamı Opera Teatrına dəvət etdi. Atam mütərəddid bir sualla Üzeyir bəyə dedi ki, mən qarmon ilə operada nə edəcəyəm? Bəstəkar bu sualı cavablandıraraq dedi ki, sən “Arşın mal alan”ın axırıncı toy

pərdəsində oyun havasını, daha doğrusu, “Tərəkəmə”ni çalacaqsan. Bax, bir bunun xatırınə səni operaya dəvət edirəm”.

Qızı bildirdi ki, atasının bu sənətdə müəllimi olmamasına baxmaya-raq, özü bir neçə tələbə yetişdirib: Teyyub Dəmirov, Səfərli Vəzirov, Məmmədağa Ağayev və başqalarının adını çəkmək olar.

Ən təəssüfləndirici hal odur ki, bu cür sənətkardan yadigar qalan təkcə qarmonda ifa etdiyi “Segah”ın və sazda çaldığı “Cahargah”ın lent yazılarından ki, onlar da vala köçürülrək nadir musiqi incilərimiz arasında yer alıb.

49 il yaşamasına baxmayaraq, Əhəd Əliyev musiqi aləminə yaradıcılığı ilə bir çox töhfələr bəxş edib. Aylar, illər ötüb keçsə də, tarix hər şəyi öz yaddaşında saxlayır. İnanırıq ki, Əhəd Əliyevin qəlbinin dərinliyindən sözülb gələn ifaları mədəniyyət tariximizin ən dəyərli səhifəsində yer alaraq, nəsillərdən-nəsillərə ötürülləcək.

“Paritet” qəzeti
10-11 iyul 2008-ci il

O, MUSİQİNİN RƏNGLƏRİNİ BELƏ GÖRÜRDÜ...

Məşhur qarmon ifaçısı Kor Əhəd

Azərbaycan musiqisinin inkişafında böyük xidmətlər göstərmiş görkəmli sənətkarlardan biri də qarmonçalan Kor Əhəd olub. Kor Əhəd öz dövrünün istedadlı sənətkarlarından biri idi və onlarca bacarıqlı qarmonçu yetirmişdir. Onlardan Teyyub Dəmirov, Fatma, Səfərəli Vəzirov, Məmmədağa Ağayev və başqalarını göstərmək olar ki, onlar da məşhur qarmonçu kimi bu sənəti ləyaqətlə davam etdirmişlər.

Əhəd Fərzəli oğlu 1893-cü ildə Bakı şəhərində yoxsul bir ailədə ana-dan olmuşdur. Onun nə ailəsində, nə də qohum-əqrəbasında musiqi aləmi ilə bağlı adam vardı. Əhədin musiqi aləminə gəlişi təsadüfən və faciəvi bir hadisə ilə əlaqədar olmuşdur. Hələ iki yaşında ikən o, göz xəstəliyi-nə tutulmuş, həkimlərin səyi nəticə vermədiyindən, üç yaşında dünya işi-ğindən məhrum olmuşdur. Altı yaşı tamam olanda anası Əhədə 7 dilli balaca bir qarmon almış və bu, balaca Əhədin həyatını dəyişmişdir. Beləliklə, qarmon onun yeganə təsəllisinə çevrilmişdir.

Əhədin musiqi müəllimi olmamış, heç kəs ona musiqinin sırlorını öyrətməmişdir. Məhəllə toyları, qrammofon valları onun üçün bir məktəb olmuşdur. Anası Əhədi özü ilə qadın toylarına aparardı. Həmin dövrdə Bakıda qadın toylarında musiqiçi dəstələri əsasən qarmonçalandan və zur-na-balabançıdan ibarət olardı. Qadınların əksəriyyəti qarmonla çalınan havaları oynamaya daha çox meyil edərdilər. "Mirzəyi", "Tərəkəmə", "Vağzalı", "Qızılıgül", "İnnabı", "Uzundərə" kimi oyun havaları həmin vaxt daha çox dəbdə idi. Balaca Əhəd də qarmonçalana yaxın yerdə oturardı, sonsuz həvəs və maraqla çalınan havaları dinləməkdən doymazdı. Toydan evə qayıdan kimi o, qarmonu götürüb eşitdiyi, həm də xoşladığı yeni havanı çalıb öyrənərdi. Əhədin qarmonçu kimi yetişməsində məşhur qarmon ustası Kərbəlayı Lətifin qrammofon vallarının da təsiri olmuşdur. Əhəd saatlarla qrammofonda Lətifin çalğısına qulaq asar, onun sənətinin sırrını öyrənməyə çalışardı.

Artıq 13-15 yaşlarında Əhəd 14 dilli qarmonda çalmağa başlayır və onu tez-tez məclislərə, ailə şənliklərinə dəvət edirlər. Onun çalğısı hamını valeh edirdi.

Əhəd Bakı toylarında Cabbar Qaryağdıoğlu, Seyid Mirbabayevi, Keçəçi oğlu Məhəmmədi, İslam Abdullayevi sonsuz həvəs və maraqla dinləyər, onların guşə və xallarını qarmonda elə məharətlə vurardı ki, sanki qarmon dil-açıb oxuyardı.

Qadın toylarından başlanan şöhrət

Əhəd 16 yaşından mahir bir çalğıçı kimi qadın toylarına dəvət edilir. Həmin toylarda Əhədi Zeynəb adlı bir qadın dəfdə müşayiət edərdi. Əhəd bir neçə il dəfçi Zeynəb ilə Bakı-Abşeron toylarında çıxış etdikdən sonra artıq 20 yaşında kişi toylarına dəvət olunur.

Az vaxt içərisində böyük şöhrət qazanan Əhədi hətta Şirvan-Muğan məclislərinə belə dəvət edirlər. Əhəd tək qarmonda deyil, eyni zamanda saz, piano, tar və tütək alətlərində el havalarını məharətlə çalırdı. Əhəd bir saz ustası kimi bütün Azərbaycanda məşhur idi. Bir çox xanəndələr toy məclislərinə dəvət olunarkən mütləq Əhəd ilə çalıb-çağırmacı münasib bilirdilər. Çünkü Əhəd həm xanəndəni tarda müşayiət edər, həm də qarmonda oyun havalarını çalardı.

Görkəmlı musiqişünas Firudin Şuşinski Əhədin bu istedadı barəsində özünün “Azərbaycan xalq musiqiçiləri” kitabında belə yazırırdı: “Təsadüfi deyildir ki, Əhədin istər qarmonda, istərsə də tarda və sazda virtuoz çalğısı böyük müğənni Cabbar Qaryağdı oğlunun diqqətini belə cəlb etmişdi. O, Əhədi də özü ilə toylara aparırırdı. Əhədin “Segah” muğamını qeyri-adi zövq və hünərlə, özünəməxsus incəliklə çalması Cabbar Qaryağdı oğlunu valeh edərdi. Məşhur sənətkarlar kimi Əhədin də öz dəstəsi vardı: tar, qarmon, dəf və qosanağara alətlərində çalan musiqiçilər bu dəstəyə daxil idilər. Əhədin şagirdi məşhur qarmonçu Teyyub Dəmirov əvvəllər onun dəstəsində uzun illər dəfçələn olmuşdur”.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduğdan sonra Əhəd fəhlə klublarında, mədəniyyət evlərində, geniş konsert salonlarında çıxış etmişdir.

Görkəmlı bəstəkar Müslüm Maqomayev Əhədi radioda çalmaq üçün dəvət etmiş, 1927-1933-cü illərdə Əhədin sehrlili qarmonunun xoş səsi bütün Azərbaycana yayılır. Əhəd Azərbaycan rayonlarına qastrol səfərləri-

nə çıxır, onun bütün konsertləri olduqca təmtəraqlı keçərdi, tamaşaçılar onun çalğısından zövq alardılar.

Dahi bəstəkar Üzeyir bəy Hacıbəyli Əhədin gözəl qarmon, tar, saz çalmagını və istedadlı bir müsiqiçi olduğunu nəzərə alaraq, 1931-ci ildə onu Azərbaycan radiosunun Notlu Şərq Orkestrinə dəvət edir. Firudin Şuşinski bu barədə belə yazırıdı: “Ü.Hacıbəyli Əhədin sənətkarlıq qabiliyyətini yüksək qiymətləndirirdi. Təsadüfi deyildir ki, belə bir orkestrdə “Şur” muğamının “Bayatı-Qacar” şöbəsi, “Rast”ın “Şikəsteyi-fars”, “Çahargah”ın “Bəstə-nigar” şöbələri ifa ediləndə solo çalmaq Əhədə həvalə edildi. Əhəd bütün muğamları özünəməxsus fərdi xüsusiyyətlə çalardı. Lakin “Bayatı-Qacar”ı son dərəcə şirin, oynaq və təsirli çalardı... Muğamlar içərisində “Bayatı-Qacar”ın xüsusi yeri var. Bu muğamda incə nəvazış, ürək çırpıntıları, kədər və qüssə motivləri daha çoxdur... Gözəl ifaçılıq üslubuna, həm də çalğı texnikasına tam yiyələnmiş Kor Əhəd bu muğamın xarakterik xüsusiyyətlərini mükəmməl duyaraq öz təkrarolunmaz çalğısı ilə rəngarəng melodik bəzəklər, dinamik naxışlar vurur, onun daha gözəl, şirin və duzlu səslənməsinə nail olurdu”.

Azərbaycan müsiqisində unudulmaz ad

Əhəd 1934-1935-ci illərdə Əbilov adına klubda ansambl da təşkil etmişdi. Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında “Sazçı qızlar” ansamblının əsas təşkilatçılarından biri də Əhəd olmuşdu. O, həm qızlara saz çalmağı öyrədir, həm də ansamblın solisti kimi fəaliyyət göstərirdi.

1938-ci ildə Əhədin qarmonda “Segah”ı, sazda “Çahargah”ı qrammofon vallarına yazılıdı. Əhəd “Segah”ı ilə Azərbaycan çalğı sənətini bir dəha yüksəklərə qaldırmışdır. O, öz əvəzsiz ifası ilə “Segah”ın bütün sırlarını açıb dinləyiciyə çatdırıbilmüşdür.

Əhəd saz havalarını elə məharətlə çalardı ki, virtuoz saz aşıqları belə onun saz çalmağına həsəd aparardılar. O, sazda həm bütün aşiq havalarını, həm də muğamları özünəməxsus ustalıqla ifa edərdi. Xüsusiylə, onun sazda çaldığı “Yanıq Kərəm”i dillərdə dastan idi.

Tez-tez böyük konsertlərə və müsiqi möclislərinə dəvət olunan Əhəd özü ilə sazını da aparardı. Cünki o, yaxşı bilirdi ki, dinləyicilər qarmonda onun “Segah”ına qulaq asdıqdan sonra sazda da “Yanıq Kərəmi” çalmağı tələb edəcəklər. Əhəd qarmonda həm klassik muğamları, həm də oyun

havalarını da bir o qədər sənətkarlıqla ifa edərdi. Bu oyun havaları içərisində onun “Tərəkəmə”si daha məşhur idi.

Sonralar Əhədin virtuoz çalğısını, xalq musiqisini gözəl bilməsini nəzərə alan Ü.Hacıbəyli onu Opera Teatrına işləməyə dəvət etmişdi. Əhədin qızı Leyla xanım bu hadisəni belə nəql edir: “Atamın xətrini Üzeyir bəy çox istəyirdi. Bizim evə Cabbar Qaryağdioğlu, Müslüm Maqomayev, Qurban Pirimov, Zülfü Adığözəlov tez-tez gələrdilər. Rəhmətlik Cabbar əmi atamın “Bayatı-Qacar” çalmasını çox xoşlardı. Zülfü üçün isə o, həmişə “Segah” çalardı. Maraqlı burasıdır ki, atam “Segah”da vurduğu barmaqları sonra tarda vurardı, bu da Qurban əmini çox təəccübəldirərdi...”.

İstedadlı sənətkar, görkəmli musiqiçi Əhəd Fərzəli oğlu 1942-ci ildə 49 yaşında Bakıda vəfat etmişdir.

“Azadlıq” 8 fevral 2013

DÜNYANI GÖRMƏSƏ DƏ, İFASI QƏLBLƏRƏ İŞIQ SALIRDI

Tanrı onu dünya işığına həsrət qoysa da, yaşayıb-yaratmaq eşqini əlindən almır. Əvəzində qeyri-adi ifaçılıq məziyyətləri, virtuoz sənətkarlıq və həyatın əsrarəngiz gözəlliklərini duyub-qavramaq qabiliyyəti verir. O, ifaçılıq sənətimizdə öz dəstxətilə seçilir, sağlığında əfsanəyə dönür, bənzərsiz ifası ilə təkcə Azərbaycanda deyil, bir çox Şərqi ölkələrində tanınır...

Musiqi mədəniyyəti tariximizdə “Kor Əhəd” adı ilə məşhur olan istedadlı qarmon ifaçısı Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev 1893-cü ildə Bakıda yoxsul bir ailədə dünyaya gəlib. Bir il sonra atası dünyasını dəyişir, köməksiz qalan ailə ağır güzəran yaşıyır. Əhəd isə iki yaşında bərk xəstələnir, göz xəstəliyinə düşçər olur. Həkimlərin səyi nəticə vermir, bir il sonra gözləri tamam tutulur. Onun dünya işığına həsrət qalması anaya hədsiz əzab və qayğı yaşıdır. “Taleyin qismətidir”, deyib səbir edir. Övladının gələcək taleyi üçün çox fikirləşir. Təsadüfən Əhədin qeyri-adi duyumu onda maraq yaradır. Altı yaşı tamam olanda ona balaca bir qarmon alır...

Onu da deyək ki, Əhəd Əliyevin yaxın qohum-əqrəbalarında musiqiçi olmayıb. Ancaq dövrün qrammofon valları onun üçün bir sənət məktəbi olub. Xüsusilə də məşhur qarmon ustası Kərbəlayı Lətifin ifaları onun yetişməsində əhəmiyyətli rol oynayıb. Ana oğlunun musiqiyə hədsiz marağını nəzərə alıb onu özü ilə məhəllənin qadın toylarına aparrı. Həmin dövrdə Bakıda qadın toylarında əsasən qarmon və balaban ifaçıları çıxış edirdi. Qarmonla çalınan “Mirzəyi”, “Tərəkəmə”, “Vağzalı”, “Qızılğül”, “İnnabı”, “Uzundərə” və s. oyun havaları xüsusilə sevilirdi. Balaca Əhəd də toy məclisində qarmonçuya yaxın yerdə əyləşər, sonsuz həvəs və maraqla çalınan havaları dinləyərmiş. Evə qayıdan kimi qarmonu götürüb eşitdiyi, xoşladığı yeni musiqini ifa edərmiş.

Əhəd on beş yaşına çatanda artıq qarmonçu kimi tanınır, məhəllə toylarına, ailə şənliklərinə dəvət olunur. Məclislərdə Cabbar Qaryagdioxide, Seyid Mirbabayev, Keçəcioğlu Məhəmməd və İslam Abdullayev kimi məşhur xanəndələrin guşə və xallarını qarmonda çox məharətlə təkrar edir. On altı yaşından artıq mahir ifaçı kimi qadın toylarına dəvət edilir.

Onu Zeynəb adlı bir xanım dəfdə müşayiət edirdi. Bir neçə il Bakı-Abşeron toylarında çalıb-çağırırlar. Əhədin bənzərsiz ifalarını eşidənlər onu daha böyük şənliklərdə görmək istəyirlər. Beləcə, o, Bakı kəndlərinin kişi toylarına da dəvət olunur.

Az vaxt içərisində şöhrət qazanan Əhədi Şirvan-Muğan məclislərinə də çağırırlar. Fitri istedadı sayəsində o, tək qarmonda deyil, eyni zaman da saz, piano, tar və tütək alətlərində el havalarını məharətlə ifa edib. Bir çox xanəndələr toy məclislərinə dəvət olunarkən mütləq Əhədlə çalıb-çağırmayı münasib biliblər.

Görkəmli müsiqişunas Firudin Şuşinski “Azərbaycan xalq müsiqiçiləri” kitabında yazır: “Əhədin istər qarmonda, istərsə də tarda və sazda virtuoz çalğısı böyük müğənni Cabbar Qaryagdıcıyunun diqqətini belə cəlb etmişdi. O, Əhədi də özü ilə toylara aparırdı. Onun “Segah” muğamını qeyri-adi zövq və hünərlə, özünəməxsus incəliklə çalması Cabbar Qaryagdıcıyunu valeh edərdi. Məşhur sənətkar kimi Əhədin də öz dəstəsi vardı: tar, qarmon, dəf və qoşanağara alətlərində çalan müsiqiçilər bu dəstəyə daxil idilər”.

Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Əhəd şəhərin fəhlə klublarında, mədəniyyət evlərində və geniş konsert salonlarında çıxışlar edir. Görkəmli bəstəkar Müslüm Maqomayev onu radionun solisti olmağa dəvət edir. 1927-1933-cü illərdə sehrlili qarmonunun xoş səsi bütün Azərbaycana yayılır. O, respublikanın rayonlarına qastrola çıxır. Bütün konsertləri təmtəraqlı keçir, tamaşaçılar onun çalğısından zövq alırlar.

Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli Əhədin istedadlı bir müsiqiçi olduğunu nəzərə alaraq onu 1931-ci ildə Azərbaycan radiosunun Notlu Şərq Orkestrinə dəvət edir. F.Şuşinski bu barədə yazır: “Üzeyir Hacıbəyli Əhədin sənətkarlıq qabiliyyətini yüksək qiymətləndirərdi. Təsadüfi deyildir ki, orkestrdə “Şur” muğamının “Bayatı-Qacar” şöbəsi, “Rast”ın “Şikəsteyifars”, “Çahargah”ın “Bəstə-nigar” şöbələri ifa ediləndə solo çalmaq Əhədə həvalə edilir...”.

Əhəd Əliyev 1934-1935-ci illərdə İ.Əbilov adına klubda ansambl təşkil edib. Həmçinin Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında “Sazçı qızlar ansamblı”nın əsas təşkilatçılarından biri olub. O, qızlara saz çalmağı öyrətməklə yanaşı, ansamblın solisti kimi də fəaliyyət göstərib.

1938-ci ildə sənətkarın qarmonda “Segah”, sazda “Çahargah” ifaları qrammofon vallarına yazılır. O, bənzərsiz ifası ilə “Segah”ın bütün sırlə-

rini açıb dinləyiciyə çatdırı bilib. Virtuoz aşıqlar belə Əhədin saz çalmağına həsəd aparıblar. Onun ifasında “Yanıq Kərəm” dillərdə dastan olmuşdu.

Mahir ifaçının virtuoz çalğısını nəzərə alan Üzeyir Hacıbəyli onu Opera Teatrına işləməyə dəvət edir. Əhədin qızı Leyla xanım bu hadisəni bələ xatırlayıb: “Atamın xətrini Üzeyir bəy çox istəyirdi. Bizim evə Cabbar Qaryağdıoğlu, Müslüm Maqomayev, Qurban Pirimov, Zülfü Adığözəlov tez-tez gələrdilər. Rəhmətlik Cabbar əmi atamın “Bayatı-Qacar” çalmasını çox xoşlardı. Zülfü üçün isə o, həmişə “Segah” çalardı. Maraqlı burasıdır ki, atam “Segah”da vurduğu barmaqları sonra tarda vurardı, bu da Qurban əmini çox təəccübləndirərdi...”

Bu gün də qarmon ifaçılığından söz düşəndə sağlığında əfsanələşən Kor Əhəd yada düşür. Onun zəhməti sayəsində onlarla bacarıqlı qarmon ifaçısı yetişib. İstedadlı sənətkar 1942-ci ildə, 49 yaşında Bakıda vəfat edib.

Savalan Fərəcov,
“Mədəniyyət” qəzeti

“ATAM AZƏRBAYCAN QARMONUNU YARATDI”

*Leyla SULTAN-ZADƏ: “Anam kasib qızı idi.
15 yaşında ərə gedəndə bilməyib ki, hara gedir”.*

Qəzetiimizin 21 sentyabr sayında məşhur qarmon ustası Kor Əhədin yaradıcılığına həsr olunmuş yazı dərc olunmuşdu. Yazı oxucular tərəfindən çox bəyənildiyindən böyük sənətkarın qızı Leyla xanımla görüşüb onun ailəsi barədə yazı hazırlamağı qərrara aldıq.

– *Leyla xanım, atanızla bağlı hansı xatırələr yadınızda qalıb?*

– Əvvəla, mən öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm ki, zəhmət çəkib gəlmisiniz, məni yada salmısınız. Atamın 65 ildir dünyasını dəyişməsinə baxmayaraq, yadınızdan çıxmayıb. Onun haqqında yazmısınız, buna görə də çox sağ olun. Atamla bağlı çox xatırələr danışa bilərəm. Amma qısa-ca olaraq deyə bilərəm ki, atam iki yaşında göz xəstəliyinə tutulub. 3-4 yaşında isə görmə qabiliyyətini tamamilə itirib. O vaxtlar tibb zəif inkişaf etdiyi üçün onu müalicə edə bilməyiblər. 27 yaşında atamı evləndi-riblər. Anam kasib qızı olub. 4 qardaşı olub. Ərə gedəndə 15 yaşı olub, bilməyib ki, hara gedir, gəlinciklərini də özü ilə götürüb, deyib ki, qardaşlarım da mənimlə getsinlər. Atam çox mehriban ailə başçısı idi, ailə-sini çox sevirdi. Həmişə bizi başına yiğardı, nəvazış göstərərdi. Əllərini üzümüzə gəzdirərək deyərdi: “Əlimi sizə vuranda elə bilirəm ki, sizi görürəm”. Gözlərinin görməməsinə baxmayaraq evdə nə xarab olsa, hamisini düzəldərdi. Elektrik naqilinə əl vuranda qorxurduq ki, cərəyan vurar, amma o, sözümüzə qulaq asmırıldı.

Müslüm Maqomayev atamı radioda çalmağa dəvət edirdi. Bir neçə dəfə atamı özüm aparmışam. Komitənin cəmi iki otağı vardı. Birində gələnlər otururdu, ikinci otaq isə studiya idi. Onda mikrofon yox idi. Mən orada Bəhram Mansurovu, Qurban Pirimovu dəfələrlə görmüşəm. Onlar evimi-zə də gəlib gediblər. Atam həmişə səhnəyə çıxanda adı elan olunmamış-dan qabaq çalmağa başlayırdı. Diktor elan etmək istəyirdi ki, qarmonda çalışır... O, sözünü qurtarmamış atam çalmağa başlayırdı.

Baxmayaraq ki, onun gözləri görmürdü, Allah ona böyük istedad vermişdi. Atam təkcə güclü qarmonçalan olmayıb, həm də qarmon alətini təkmilləşdirərək Azərbaycan qarmonunun yaradıcılarından olub. Atama qədər qarmonlarda qara rəngli, yarım tonlu dillər olmayıb, ancaq ağ tək tonlu dillər olub. İlk dəfə olaraq o, Bakıda yaşayan milliyətcə yəhudi sənətkar Karpuşkin vasitəsi ilə belə bir qarmon yaratmışdı. Həmin qarmonda qara rəngli yarım tonlu dillər ağ tək tonlu dillərin arasında yerləşdirilmişdir. Beləliklə, atam tərəfindən qarmon kamil bir alətə çevrildi. Atamın bu yeniliyi musiqi ictimaiyyəti tərəfindən danışıqsız qəbul edildi. Ondan sonra bütün qarmonlar bu yeni qayda ilə düzəldildi. Qarmonda çalınan havalar da daha düzgün daha rəngarəng səslənməyə başladı. Bundan başqa atam Azərbaycan radiosunun Notlu Şərq Orkestrində çalışmışdır. Əbilov adına klubda ansambl təşkil etmişdir. Neçə illər Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında işləmişdir. "Sazçı qızlar" ansamblının üzvlərinə dərs demişdir. 49 il qısa ömrü ərzində musiqi mədəniyyətimizin inkişafı sahəsində böyük işlər görmüşdür.

– Ailədə neçə uşaq olmuşunuz?

– Ailədə beş uşaq olmuşuq. İlk uşaq mən olmuşam. 1921-ci ildə doğulmuşam. Mən anadan olanda qəmgin olan atam anama deyib ki, mən oğlan istəyirdim. Amma sonradan məni çox sevib. Qardaşım Kərim 19 yaşında ikən İkinci Dünya Müharibəsində ön cəbhəyə çağırıldı. Bir neçə aydan sonra ondan bir məktub gəldi. Ondan sonra heç bir xəbər almadıq. Hərbi komissarlıqdan itdiyini, heç bir məlumatın olmadığını bildirdilər. Bacım Sugra "Azərnəşr"də korrektor işləyib. Ailə qurandan sonra isə heç bir yerdə işləməyib. O, artıq beş ildir rəhmətə gedib. Qardaşım Ənvər mexanik olub, zavodda işləyirdi. O da keçən ay rəhmətə gedib. Bir qızı, bir oğlu var, nəvələri var. Bu yaxınlarda nəticəsi də dünyaya gəlib. Kiçik qardaşım Azər də texnikumu bitirib sürücü işləyirdi. Onun beş uşağı var, hamısı da oxuyub, savadlı uşaqlardır. Azər iki il yarım bundan qabaq rəhmətə gedib.

– Leyla xanım, özünüz və ailəniz haqqında da məlumat verərdiniz.

– Mən 1941-ci ildən 1948-ci ilə kimi Dövlət Nəzarət Nazirliyində işləmişəm. Yoldaşım Həsən isə 1943-cü ildə oraya işə girib. Orada biz bir-birimizi tanıyıb ailə həyatı qurmuşuq. Yoldaşım Neft Akademiyasını bitirib. Mühəndis-energetik olub. 20 ildən yuxarı Nazirlər Sovetinin nəzdində Dövlət Plan Komitəsində şöbə rəisi işləyib. Mən də orta məktəbi

qurtarandan sonra o vaxtlar Kirov adına Universitetdə oxuyur, eyni zamanda işləyirdim. Gündüz işləyirdim, axşam şöbəsinə dərsə gedirdim. Həmişə dərsə gecikirdim. Ona görə ki, işimiz saat 6-da qurtarırdı, dərslərimiz isə saat 5-in yarısı başlayırıdı. Cox yaxşı ailəyə düşmüştüm, deyirilər ki, sənin pulun bizə lazım deyil, öz bacı-qardaşın üçün xərclə. Ona görə bu qədər çox ömür sürmüşəm ki, həmişə ətrafımda yaxşı insanlar olublar. Oğlanlarım olandan sonra bir il işləyib nazirlikdən çıxdım. Sonradan Dəmir Yolu İdarəsində 35 il işləmişəm. Siyasi şöbədə işlər müdürü, sonra isə rəis müavini olmuşam. 1998-ci ildə yoldaşım rəhmətə gedib. İki oğlum var. Böyük oğlum Neft Akademiyasını, ikinci oğlum İqtisad Universitetini bitirib. Böyük oğlumun bir qızı, bir oğlu var. Qızı 16 ildir Amerikada yaşayır. Orada universitetin musiqi tarixi, musiqi ədəbiyyatı və bir də vokal şöbəsini bitirib. Aspiranturaya daxil olmağa hazırlanır. Adı Sevinçdir, Azərbaycanı Amerikada bir musiqiçi kimi təmsil edir.

– Atanızın qarmonunu saxlamışınız mı?

– Xeyr. Atamın qarmonu xarab oldu. Çünkü o vaxtlar evimiz rütubətli idi. Sazını da hələ öz sağlığında “Sazçı qızlar ansamblı”nın üzvü Rəhilə Həsənovaya bağışlamışdı.

– Ailənizdə atanızın sənətini davam etdirən olmadı?

– Bir az mən qarmon çala bilmışəm. Qardaşlarım, bacım heç biri çala bilməyiblər. Amma mənim nəvəm Sevinc vokal oxuyur, səsi də soprano-dur.

– Atanızın yubileyi nə vaxt keçirildi?

– Atamın 100 illiyi 1994-cü ildə Polad Bülbüloğlunun təşəbbüsü ilə Əhməd Bakıxanov adına muzeydə keçirildi. Yubileyə atamın şagirdi Tey-yub Dəmirovun oğlu, Aftandil İsrafilov, diktör Soltan Nəcəfov, yazıçı Qılman İlkin və sair tanınmış adamlar gəlmişdi. 110 illiyi “Vahid” poeziya evində keçirildi. Ondan da xeyli sənətkarlar gəlmişdi: Habil Əliyev, Aftandil İsrafilov, Həkim Qəni, Gövhər xanım. Həkim Qəni atama şeir həsr etmişdi. Gələn il atamın 115 illiyi tamam olur. Görək göstərəcəklərmi?

– Atanızın tələbələri, onun sənət məktəbindən öyrənənlər siz yoxlayarlarmı?

– Xeyr, məni bircə yada salan Zakir Mirzəyevdir. Sağ olsun, Zakir həmişə mənə zəng edib kefimi soruşur, hərdən gəlib mənə baş çəkir. Zakir müəllim həm də namizədlik dissertasiyası yazır. Qarmon haqqında yazdığı kitabda atamın xidmətləri haqqında da xeyli yazıb.

– Atanızın adını əbədiləşdirmək üçün dövlət tərəfindən hər hansı bir tədbir görünlüb mü?

– Heç bir tədbir görülməyib. Atamın bu vaxta qədər ona görə valları yoxdur ki, o vaxtlar nadir hallarda lentə alırıldılar. Həm də atam cəmi 49 yaşında vəfat edib. Bəlkə də çox, 60-70 il yaşasayıdı, daha çox lent yazıları qalardı. İndi bizim əlimizdə qarmonda çaldığı “Segah”, sazda isə çaldığı “Çahargah”ın lent yazılısı qalıb.

– Atanız hansı dəfçalanlarla işləyib?

– Əvvəllər qadın dəfçalanlardan Zeynəb və Dünya xanımla işləyib. Kişi lərdən isə yadımda qalanı Teyyub Dəmirov, Xalıq Babayev, Qəmbər, İsadır.

– İndiki qarmon çalanlardan kimləri bəyənirsiniz?

– Yaxşı çalanlar var. Zakir Mirzəyev, Aftandil İsrafilov, Gövhər xanım, Gülbahar xanımı bəyənirəm.

– Leyla xanım, atanızın çox az sayda şəkli gözümüzə dəyir.

– Bəli, atamın cəmi 2-3 şəkli qalıb. Onun bütün şəkillərini və vallarını o vaxtlar Firudin Şuşinski aparıb, sonradan heç birini geri qaytarmadı. İndi də oğluna zəng edirik, o da muzeyə vermək bəhanəsiylə geri qaytarır.

Rüfət Civişov,

“İmpuls” qəzeti,

5 oktyabr 2007

USTAD SƏNƏTKARIN XATİRƏSİ YAD EDİLDİ

Azərbaycan mədəniyyətinin böyük təəssübkeşi və misil-siz qayğıkeşi olan Heydər Əliyevin sənət adamları, elm-inceşənət xadimləri barədə söylədiyi aforizmlər əksər məclislərin bəzəyinə çevrilir.

Dekabrın 26-da “Vahid” poeziya evində həmin qüdrətli kəlamlar bir neçə dəfə səsləndi. “Xalq qəzeti”nin təşəbbüsü ilə ustad sənətkar, sənət aləmində “Kor Əhəd” kimi tanınmış Əhəd Əliyevin 110 illiyinə həsr olunmuş xatırə gecəsi keçirildi. Tədbirin təşkilatçıları və çıxış edənlər böyük öndərimizin “Cəmiyyətdə ziyalıların, mədəniyyət xadimlərinin, elm xadimlərinin hörmətini qaldırmaq lazımdır”, “Alim, şair, bəstəkar, rəssam, yazıçı, artist – bunlar fitri istedadada malik olan nadir adamlardır”, “Sənətdə hər kəsin öz yeri var. Heç kəs kiminsə yerini almır” kimi ifadələrini dönə-dönə yada saldılar.

Tədbir iştirakçıları xalqın böyük xilaskarı və dövlətimizin qurucusu olan Heydər Əliyevin xatırəsini bir dəqiqlik sükutla yad etdirər. Poeziyaevinin direktoru Şahin Verdiyev qeyd etdi ki, “Xalq qəzet”inin görkəmli sənətkarların xatırəsinin yad edilməsi məqsədiylə keçirdiyi tədbirlərin ənənəyə çevrilməsi ölkənin mədəniyyət xadimləri tərəfindən çox yüksək qiymətləndirilir. Bu gün məşhur “Segah”ının sədaları altında xatırəsini yad etdiyimiz Əhəd Əliyev Azərbaycan qarmonçularının kiçik bir hissəsinə bilavasitə müəllimlik etsə də, ölkənin bütün qarmonçalanları onu özünə ustad, müəllim hesab edir. Odur ki, belə sənətkarların unudulmaması üçün bu qəbildən olan tədbirlərə böyük ehtiyac vardır.

İş adamı Fuad Nəbiyevin sponsorluğu ilə ərsəyə gələn xatırə gecəsində Əhəd Əliyevin tələbəsi olmuş, uzun illər “Sazçı qızlar” ansamblının solisti kimi şöhrət qazanmış Rəhilə Həsənova, qarmonçalanlar – xalq artisti Aftandil İsrafilov, Gövhər Rzayeva, “Xalq qəzeti”nin əməkdaşı İlham Abbasov, dünya şöhrəti kaman ustası Habil Əliyev, Azərbaycan qarmonunun atalarından sayılan Teyyub Dəmirovun oğlu Teyyub Teyyuboğlu, xanəndələr Tələt Qasımov, Teymur Mustafayev, Novruz Feyzullayev, şair həkim Qəni və Əbilov adına Mədəniyyət Mərkəzinin direktoru

Mirəhməd Əsgərov "Kor Əhəd" kimi şöhrət qazanmış ustad sənətkarın ifaçılığından, müəllimliyindən və insani keyfiyyətlərindən söz açdırılar. Yubilyarın qızı Leyla xanım atasıyla bağlı kövrək xatirələr danişdi, tədbirin təşkilatçılarına minnətdarlıq etdi, Heydər Əliyevin xalq sənətinə, mədəniyyətinə, incəsənətə böyük diqqətlə yanaşdığını yada salaraq böyük öndərə rəhmətlər dilədi. Leyla xanım əmin olduğunu bildirdi ki, Heydər Əliyevin Azərbaycan mədəniyyətinə göstərdiyi diqqət və qayğı ənənələrini bundan sonra da davam edəcəkdir.

Sonda tədbir iştirakçılarına musiqi sənətimizə yaxından bələd olan jurnalist Rafiq Salmanovun Əhəd Əliyevə həsr olunmuş "Sənəti yoluna nur ələyirdi" adlı tədqiqat xarakterli məqalə dərc edilmiş "Xalq qəzeti" təqdim olundu.

İttifaq Mirzəbəyli,
"Xalq qəzeti",
27 dekabr 2003

KOR ƏHƏD

Əhəd Bakının musiqi tarixində ilk sanballı qarmonçudur. Fərzəli oğlu Əhəd 1893-cü ildə Bakı şəhərində kəsib bir ailədə dünyaya göz açmışdır. Onların nəslində heç kəs musiqiçi olmamışdır.

Əhəd faciəli bir hadisə ilə əlaqədar təsadüfən musiqi sənətinə qədəm qoymuşdur. Bu hadisə belə baş verir: iki yaşında olarkən onda göz xəstəliyi əmələ gəlir. Nə qədər müalicə olunsa da, xeyri olmur. Artıq üç yaşında Əhədin gözləri tamamilə tutulur. Uşağın kor olması ailədə böyük bədbəxtliyə çevrilir. Bir dəfə anası altı yaşına çatmış Əhədə balaca, yeddiilli qarmon alır. Bu, Əhədin hədsiz dərəcədə sevinməsinə səbəb olur. Dünya işığına həsrət qalan uşaq bütün günü kiçik barmaqlarını qarmona toxundurar və bundan çox sevinərdi. Qarmon onun üçün yeganə təsəlli və həmsöhbət idi.

Balaca Əhədin musiqi müəllimi olmamışdır. Heç kimdən dərs almamışdır. Onun yeganə “məktəbi” məhəllə toyları, bir də qrammofon valları idı. Qohum-qonşu toyları olanda anası Əhədi də özü ilə qadın toylarına aparırdı. Həmin dövrdə Bakıda qadın toylarında musiqiçi dəstələri əsasən qarmonçalandan və zurna-balabançıdan ibarət olardı. Qadınların əksəriyyəti qarmonda çalınan havanı oynamaya daha çox meyil edərdilər. Qarmonda gözəl səslənən “Mirzəyi”, “Tərəkəmə”, “Vağzalı”, “Qızılılgül”, “İnnabı”, “Uzundərə” kimi oyun havaları daha çox dəbdə idi. Balaca Əhəd də qarmonçalana yaxın yerdə oturar, sonsuz həvəs və məhəbbət hissilə çalınan havaları dinləməkdən doymazdı. Gözlərini itirsə də, ətraf mühiti duymaq hissi güclü idi. Bu ona dərin musiqi yaddaşı, çalınib-oxunan mahnı və havaları qavramaq imkanı verirdi. Əhəd toydan evə qayıdan kimi eşitdiyi, həm də xoşladığı yeni havanı çalıb öyrənərdi. Əhədin qarmonçu olmasında məşhur qarmon ifaçısı Kərbəlayı Lətifin qrammofon vallarının da müəyyən qədər təsiri olmuşdur. Əhəd Lətifin çalğısına saatlarla qulaq asar, qarmon sənətinin sırlarını öyrənməyə çalışardı.

Əhəd 13-14 yaşı olarkən, 14 dilli qarmonda ifa etməyə başlayır. Onu tez-tez qohum-qonşu yığıncaqlarına, ailə şənliklərinə dəvət edirdilər.

Əhədin oyun havalarını özünəməxsus məharətlə çalması dinləyicidə xoş təəssürat yaradırdı.

Toylarda Cabbar Qaryağdioğlunu, Seyid Mirbabayevi, Keçəçi oğlu Məhəmmədi, İslam Abdullayevi diqqətlə, maraqla dinləyən Əhəd onların guşə və xallarını qarmonda yerli yerində vururdu. Bu da qulaq asanların çox xoşuna gələrdi. Əhəd 16 yaşından gözəl çalğıçı kimi qadın toylarına dəvət edilir. Onu dəfdə Zeynəb adlı bir qadın müşayiət edərdi. Əhəd bir neçə il dəfçisi Zeynəblə Bakı-Abşeron toylarında çıxış etdikdən sonra artıq 20 yaşında kişi toylarına dəvət edilir. Tez bir zamanda o, bütün şəhər və rayonlarda tanınır. Əhədi Şirvan-Muğan məclislərinə də tez-tez dəvət edirlər. Əhəd başqa bir şəhərə, rayona, kəndə dəvət olunduqda çox çətinliklə geri qayıda bilirdi. Çünkü camaat onu buraxmaq istəmirdi. Onun çalğışından doymurdular. Əhədi dinləyənlər bir də dinləmək isteyirdi.

Əhəd qarmondan başqa bir neçə alətdə də çalmağı bacarırdı. O, piano, tar, tütək və sazda məharətlə çalardı. Əhəd saz çalmaqdə da bütün Azərbaycanda məşhur idi. Bir çox xanəndələr toya dəvət olunarkən Əhədi də mütləq özləri ilə aparardılar. Çünkü həm xanəndəni tarda müşayiət edər, həm də qarmonda oyun havaları çalardı. Əhədin təkcə qarmonda yox, tarda və sazda da gözəl çalğısı böyük xanəndə Cabbar Qaryağdiovun diqqətindən yayınmamışdır. O, Əhədi də özü ilə toyrlara aparırıdı. Əhədin “Segah” muğamını çox böyük ustalıqla çalması Cabbar Qaryağdiovunu məftun edərdi.

Əhədin öz dəstəsi vardı: bu dəstə tar, qarmon, dəf və qoşanağara alətlərində çalan musiqiçilərdən ibarət idi. Məşhur qarmonçu, Əhədin şagirdi olan Teyyub Dəmirov əvvəllər onun dəstəsində bir neçə il dəfçalan olmuşdur.

Görkəmli bəstəkarımız Müslüm Maqomayev onu radioda çalmaq üçün dəvət edir. 1927-1933-cü illərdə Əhədin sehrlili qarmonunun xoş səsi efirlə bütün Azərbaycana yayılır, kənd və şəhərlərdə minlərlə dinləyicini məftun edərdi. Əhədin Azərbaycan rayonlarına qastrol səfəri musiqisevərlərin böyük sevincinə səbəb olardı. Hamı da bu məşhur sənətkarın təkrarolunmaz ifasını dinləməyə çalışardı. Əhədin konsertləri çox təmtəraqlı keçərdi. Hətta bəzi rayonlarda yerli radio qovşağı vasitəsilə onun konsertlərini verərdilər.

Əhədin gözəl qarmon, tar, saz çalmasını və istedadlı bir müsiqiçi olduğunu nəzərə alan Üzeyir Hacıbəyli onu 1931-ci ildə Azərbaycan radiosunun Notlu Şərqi Orkestrinə dəvət edir. O zaman Qurban Pirimov, Tutu Kərimova, Xosrov Məlikov, Səid Rüstəmov, Qılman Salahov, Xalıq Babayev kimi məşhur müsiqicilər bu orkestrə cəlb olunmuşdular. Ü.Hacıbəyov Əhədin sənətkarlıq qabiliyyətini yüksək qiymətləndirirdi. Ona görə də belə bir orkestrdə “Şur” muğamının “Bayatı-Qacar” şöbəsi, “Rast”ın “Şikəstəyi-fars”, “Çahargah”ın “Bəstə-nigar” şöbələri ifa ediləndə solo çalmaq Əhədə tapsırılardı. Əhəd bütün muğamları özünəməxsus üslubda çalardı. Lakin “Bayatı-Qacar”ı son dərəcə şirin, oynaq və təsirli çalardı. Muğamlar içərisində “Bayatı-Qacar”ın xüsusi yeri var. Bu muğamda incə nəvaziş, ürək çırpıntıları, kədər və qüssə motivləri daha çoxdur. Təsədüfi deyildir ki, məşhur sənətkarımız Seyid Şuşinski deyərdi ki, “Bayatı-Qacar” sonsuz dərd aləmini ifa edən muğamdır. Xanəndə onu həzin ifa etməlidir.

“Bayatı-Qacar” insanın ruhi aləminin həyəcan və iztirabları ilə yanışı, onun sevincini də ifadə və tərənnüm edir. Bu muğamda incə notlar, lirik ahənglər, titrək tellər, bir sözlə, dinləyicinin qəlbini oxşayan psixoloji duyğular daha çoxdur.

“Bayatı-Qacar” muğamında improvisə elementləri daha çox olduğu-na görə ifaçıya geniş meydan açır. “Bayatı-Qacar”ı istər oxuyan, istərsə də çalan müsiqiçinin həm texniki ustalığı, həm də bədii ifaçılıq məharəti olmalıdır. Gözəl ifaçılıq üslubuna, həm də çalğı texnikasına tam yiyələnmiş Kor Əhəd bu muğamın xarakterik xüsusiyyətlərini mükəmməl duyarlaq öz təkrarolunmaz çalğısı ilə rəngarəng melodik bəzəklər, dinamik naxışlar vurur, onun daha gözəl, şirin və duzlu səslənməsinə nail olurdu.

Musiqi alətlərində, xüsusilə qarmonda muğam o zaman dolğun səslənə bilər ki, orada xanəndə nəfəsi, guşə və xalları hiss olunsun. Bu əlamətlər olmadıqda çalğı öz şirinliyini itirir. Buna görə də çalğıçı texniki ustalığı unutmamaqda, həm də havanın melodikliyini, bədiiliyini də nəzərə almalıdır. Məhz Əhədin çalğısında bu iki keyfiyyət həmişə özünü göstərmişdir. Əhədin çalğısı bir də ona görə seçilirdi ki, onun çalğı texnikası bədii ifaçılıqla məharətlə birləşərək çalınan havanın melodik imkanlarını artırırdı. Buna görə də onun çalğısı təsirli olurdu. Cəsarətlə demək

olar ki, Əhəd Bakının musiqi tarixində ilk sanballı qarmonçudur. Doğrudur, Bakıda az-çox bacarıqlı qarmonçalar olmuşdur. Lakin heç kəs Əhəd qədər Azərbaycan musiqisini dərindən bilməmiş və onu geniş xalq kütlələri arasında təbliğ etməmişdir. Əhəd bütün hissi, varlığı ilə Azərbaycan xalq musiqisinin vurğunu idi. Onun xəmiri, necə deyərlər, musiqi ilə yoğrulmuşdur. Əhəd körpə ikən gözlərini itirsə də, musiqi ona yeni bir “göz” bəxş etdi. O, ətraf mühiti, həyatı, insan münasibətlərini musiqi duygusu ilə dərk edir, gördü. Əhədin fikir və düşüncələrini, ürək çırpıntılarını qarmonu ilə ifa edirdi. Onu dinlədikcə adamlar həyəcanlanır, özünü unudur, eyni zamanda, gah kədərlənir, gah da sevinirdi. Beləliklə, Əhəd öz məftunedici çalğısı ilə onu dinləyənlərin iztirablarını yüngülləşdirərək, qəmdən, qüssədən xilas etməyə çalışardı.

Əhəddə təşkilatçılıq bacarığı da var idi. O, 1934-1935-ci illərdə Əbilov adına klubda ansambl təşkil etmişdi. Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında “Sazçı qızlar” ansamblının əsas təşkilatçılarından biri də Əhəd olmuşdur. O, həm qızlara saz çalmağı öyrədir, həm də ansamblın solisti kimi fəaliyyət göstərirdi. 1938-ci ildə Azərbaycan musiqiçilərindən bir qrup ifaçının, o cümlədən Əhədin qarmonda “Segah”ı, sazda “Çahargah”ı qrammofon vallarına yazılıdı. Təəssüf ki, bu cür kamil və son dərəcə virtuoz qarmonçunun təkcə “Segah”ı vala köçürülmüşdür. Bu gün yeganə təsəlli olan həmin val musiqi xəzinəmizin ən nadir incilərindən biridir. Əhədin “Segah”ı insanı həm düşündürür, həm də yaşamaq, yaşatmaq meyillərini gücləndirir. Bir sözlə, Əhədin sehrli barmaqları dinləyicini ovsunlayıb, onun qəlbini titrədir, ürəyində qəribə, həyəcanlı hisslər oyadardı.

Kor Əhəd sazda “Yanıq Kərəm”i çalanda dinləyicilər qulaq asmaqdan doymazdır. Büyük konsertlərə və musiqi məclislərinə tez-tez dəvət olunan Əhəd özü ilə sazını da aparardı. Çünkü o, yaxşı bilirdi ki, dinləyicilər qarmonda onun “Segah”ına qulaq asdıqdan sonra, sazda da “Yanıq Kərəm”i çalmağı tələb edəcəklər.

Əhəd qarmonda klassik müğamları nə qədər məharətlə və gözəl çalışısa, oyun havalarını da bir o qədər sənətkarlıqla çalışdı.

Qurban Pirimov həmişə Kor Əhədin evinə gedəndə ondan “Segah” çalmasını xahiş edərdi. Əhəd “Segah”ı tarda da çalıb həmin barmaqları vurarmış. Bu isə Qurban Pirimovu çox təəcübəldəndirmiş. Bir dəfə də

Üzeyir bəy Əhədi evinə çağırtdırır. Üzeyir bəy Əhəddən “Arşın mal alan”ın axırıncı toy pərdəsində “Tərəkəmə”ni çalmağı xahiş edir. Əhəd bir qədər tərəddüddən sonra razılaşır. Əhədin bir çox şagirdləri olmuşdur: Teyyub Dəmirov, Fatma, Səfərəli Vəzirov, Məmmədağa Ağayev və baş-qaları.

Gözəl sənətkarımız Kor Əhəd 1942-ci ildə vəfat etmişdir.

Rüfət Civişov,
“*İmpuls*” qəzeti,
21 sentyabr 2007

Tədqiqat prosesi

Tofiq Bakıxanovdan Əhəd Əliyev ilə əlaqədar dəyərli məsləhətlər aldıq

Azərbaycan Respublikası Dövlət Səsyazılı Arxivinin direktoru Həsənxan Mədətovla

Lənkəranın Cil kəndində qədim valların kolleksiyacısı
Əli Ələkbərov bizə Kor Əhədin yeni bir valını təqdim etdi

*Tofiq Bakıxanov və AzTV-nin redaktoru Kəmalə İsmayılova ilə
Əhəd Əliyev haqqında filmin çəkilişi zamanı*

“Xalq qəzeti”nin baş redaktoru Həsən Həsənovla

İ.Əbilov adına Mədəniyyət Mərkəzinin bədii rəhbəri Məhərrəm Nəcəfzadə ilə

Bakı şəhər 38 nömrəli gözdən əllillər üçün musiqi məktəbinin direktoru Əsab Əliyevlə

Azərbaycan Milli Konservatoriyasında Əhəd Əliyevin 125 illik yubileyi ərəfəsində

*Azərbaycan Dövlət Milli Tarix Muzeyində Azərbaycana gətirilmiş
ilk qarmon nümunələrinin nümayişi zamanı*

Beynəlxalq Muğam Mərkəzində Əhəd Əliyevin
125 illik yubileyi ərəfəsində tədqiqatçı Əhsən Rəhmanlı ilə

Qarmon ustası Vaqif Bağırov bizə Azərbaycanda A.Karpuşkin tərəfindən
yığılmış ilk qarmon nümunələrinindən birini göstərdi

*İctimai Televiziyyada “Yadigarlar” verilişinin növbəti nömrəsi Əhəd Əliyevin 125 illik yubileyinə həsr edilib.
Verilişin redaktoru, Əməkdar jurnalist Flora Xəlilzadə və Bəhruz Niftaliyevlə*

**Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin təşəbbüsü və
təşkilatçılığı ilə 2018-ci il fevralın 15-də
Beynəlxalq Muğam Mərkəzində əfsanəvi qarmon
ifaçısı Əhəd Əliyevin 125 illik yubileyinə həsr olunmuş
təntənəli xatırə gecəsi keçirildi.**

**Xatırə gecəsində Azərbaycan musiqi ictimaiyyətinin
tanınmış nümayəndələri, muğamsevərlər iştirak edirdilər.**

**Əhəd Əliyevin Azərbaycan instrumental
musiqi ifaçılığında xidmətlərindən
geniş söhbət açıldı, tanınmış musiqiçilər
gözəl konsert nömrələri ilə çıxış etdilər.**

**Tədbir Azərbaycan televiziyasının
“Mədəniyyət” kanalı ilə yayılmışdır.**

Beynəlxalq Muğam Mərkəzi
təqdim edir

Məşhur qarmon ifaçısı
Əhəd Əliyevin (Kor Əhəd)

125 illiyinə
həsr olunmuş yubiley gecəsi

İştirak edirlər:

Azərbaycan Televiziyası və Radiosunun
Əhməd Bakixanov adına
Xalq Çalgı Alətləri Ansamblı

Bədii rəhbər: Xalq artisti, professor Möhələt Müslümov

Gecənin aparıcısı: fəlsəfə doktoru Gülihüseyn Kazimov

Xalq artistləri:

Mələkoxanım Eyyubova
Aftandıl İsrafilov
Ənvar Sadıqov

Əməkdar müəllim
Qəzənfər Abbasov

Solistlər:

Teyyub Teyyuboğlu
Aydın Əliyev - Sənatçunaslıq üzrə fəlsəfə doktoru
Əhsan Rəhmanlı - Sənatçunaslıq üzrə fəlsəfə doktoru
«Çəşmə» folklor qrupu - Bədii rəhbər Güllə Azafli, Əməkdar mədəniyyat işçisi
Məhəmməd Abışov - Gördən Əlliñar üçün 380-ci ilin müsicili məktəbinin şagirdi
Aleksandriya Sevinc SULTAN-ZADƏ - Beynəlxalq müsabiqələr laureati, Kor Əhədinin nəticəsi

15 fevral 19:00

Mədəniyyət
AZƏRBAYCAN RADIOSU

Milli AZ
INTERNET PORTALI

Day.AZ

APA NEWS

Lent.az

Mill.az

Chingiz TV

ANTRAK

Alpress.az

İnformasiya dəstəyi
AZƏR 2 LAC

İnformasiya dəstəyi
Beynəlxalq Muğam Mərkəzi

Beynəlxalq Muğam Mərkəzi. Əhəd Əliyevin 125 illiyinə həsr olunmuş yubiley gecəsi

Xalq artisti Tofiq Bakixanov

Yubiley gecəsinde

125 illik yubiley gecəsində qarmon ustaları böyük ustad Əhəd Əliyevin əziz xatirəsinə iħaf etdikləri "Bayati-Qacar" in ifasından sonra

Xalq artisti Aftandil İsrafilov

Əməkdar artist Zakir Mirzəyev

Qarmonçalan Teyyub Teyyuboğlu

Xalq artisti, "Qaytağı" ansamblının bədii rəhbəri Ənvər Sadıqov

*Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Milli
Konservatoriyasının dosenti, qarmon ustası Aydin Əliyev*

Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, tədqiqatçı, qarmon ustası Əhsən Rəhmanlı

Yubiley gecəsinin aparıcısı Gülhüseyn Kazimlı

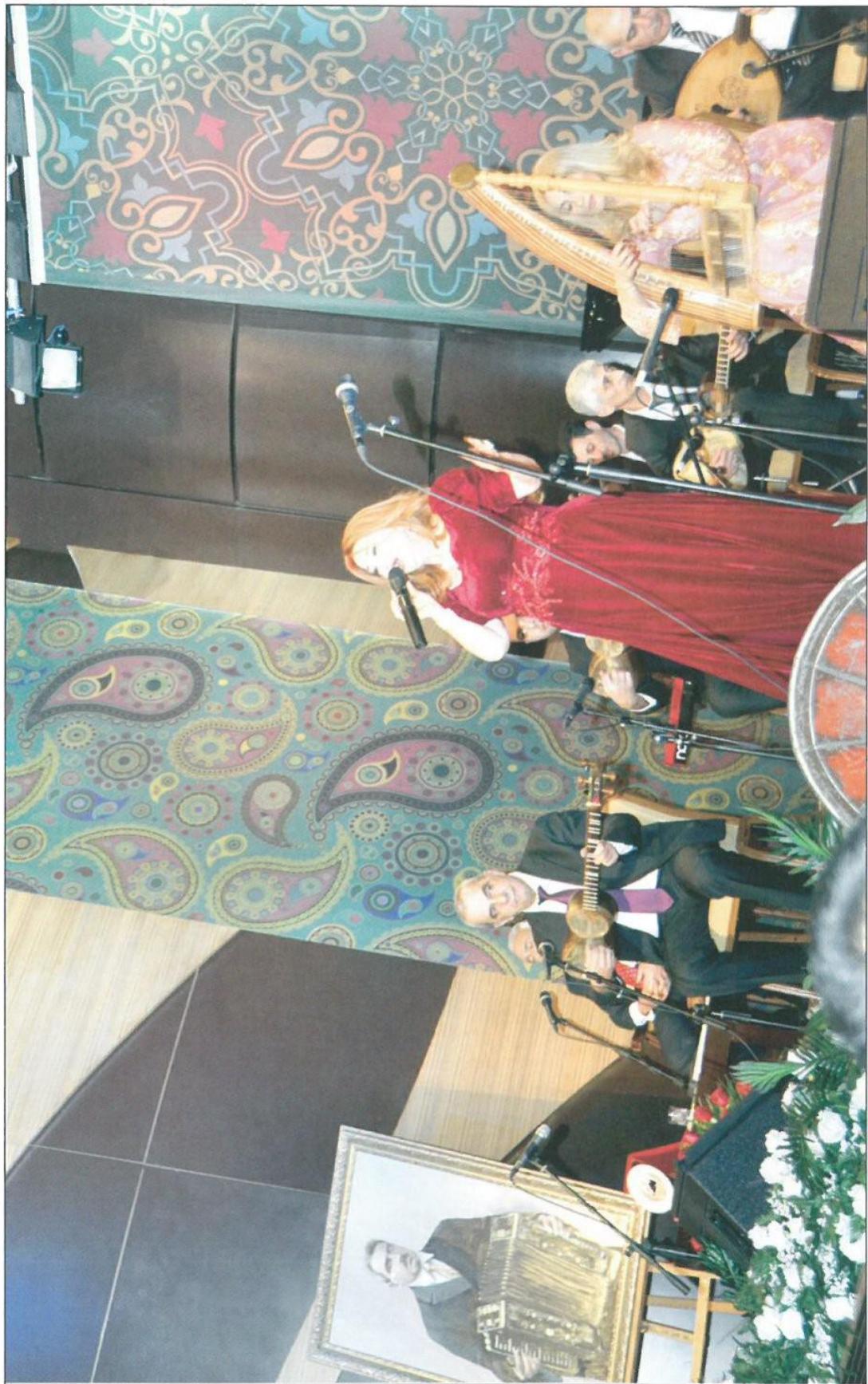
*Xalq artisti, Əhməd Bakıxanov adına Xalq Çalğı Alətləri Ansamblının
bədii rəhbəri Möhlət Müslümov*

Əməkdar müəllim Qəzənfər Abbasov

Əməkdar artist Ehtiram Hüseynov

Xalq artisti Melakumun Esenbaeva

Əməkdar artist Fərqanə Qasimova

Əməkdar artist Cahangir Qurbanov

Əməkdar artist Sahib Paşazadə

"Cesme" folklor qrupunun bədii rəhbəri Gülnarə Azaflı

*UNESCO-nun eksperti, Əməkdar incəsənət xadimi,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Sənubər Bağırova*

Qarmonçalan Teyyub Teyyuboğlu

Əməkdar artist, sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Zakir Mirzəyev

Tədqiqatçı, sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Əhsən Rəhmanlı

Azərbaycan Milli Konservatoriyanın prorektoru
Lalə Hüseynova və Xalq artisti Canəli Əkbərov

Kolleksiyaçı Əli Ələkbərov Əhəd Əliyevin tədqiqatçılara məlum olmayan ikinci valını
Aleksandriya-Sevinc xanıma təqdim edərkən

*Əməkdar incəsənət xadimi Sənubər Bağırova və Xalq artisti, Azərbaycan Dövlət Xalq
Çalğı Alətləri Orkestrinin bədii rəhbəri, "Şöhrət" ordenli Ağaverdi Paşayev*

*Əhəd Əliyevin nəticəsi Aleksandriya-Sevinc Sultan-zadə Tofiq Bakıxanovun "Sevən
könlə" mahnısını vaxtilə ulu babasının solist olduğu ansamblın müşayiəti ilə ifa edərkən*

Azərbaycan Respublikası Dövlət Səs Yazılıarı Arxivinin direktoru Həsənxan Mədətov,
texniki şöbə müdiri Fazıl Abbasov və Xalq artisti Tofiq Bakıxanov

Yubiley gecəsinin iştirakçıları

Yubiley gecəsinin aracılığı, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Gülhüseyn Kazımlı Əhəd Əliyevin doğmaları arasında

Yubiley iştirakçıları

Əhəd Əliyevin nəvəsi Çingiz Sultan-zadə və onun oğlu Həsən Sultan-zadə

Əməkdar mədəniyyət işçisi Rafiq Salmanov Çingiz Sultan-zadə ilə

*Əhəd Əliyevin doğmaları – Toma Sultan, Nigar Sultan, Cingiz və
Aleksandriya-Sevinc Sultanzadələr*

Azərbaycan Respublikası Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsinin Amerika region ölkələri üzrə kuratoru Fərəh Şəms Tuncay Aleksandriya-Sevinc Sultan-zadə ilə

Bakı şəhəri Mədəniyyət İdarəsi gözdən əlil uşaqlar üçün
38 nömrəli onbirillik musiqi məktəbinin direktoru Əsab Əliyev

A.Sultan-zadə Gözdən əlil uşaqlar üçün
38 nömrəli musiqi məktəbinin qarmon ixtisası üzrə şagirdi Məhəmməd Abışovla

YUXUMDAN GƏLƏN PORTRET

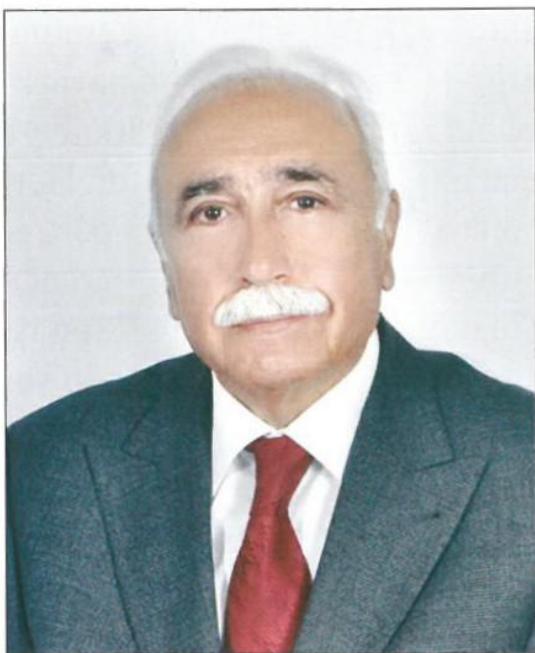
**ADRA Universitetinin tələbəsi
Cəmilə Gülnün Əhəd Əliyevə həsr etdiyi portretin önündə**

Mən Kor Əhədin qarmonla portreti üzərində işə 2018-ci ilin yanvar ayında başladım. Həyatımda ilk dəfə idi ki, ağ-qara fotosəklə baxıb portret çəkirdim. Məndən çox-çox əvvəl yaşamış və təbii ki, şəxsən tanış olmadığımız bir insanın portretinə xarakter və nəfəs vermək mənə təsəvvürəgəlməz dərəcədə çətin görünürdü. Əslində işimin alınmayacağından qorxurdum. Amma böyük təəccübümə rəğmən, hansısa bir qüvvə daim məni işimi davam etdirmək üçün emalatxanaya çəkib aparırdı. Hətta elə olurdu ki, mən gecə yarısına qədər orada qalırdım, çünki bu portretin yaranma prosesindən heç cür ayrıla bilmirdim. İşin hansısa bir anında hər şeyin heç də mən istədiyim kimi alınmadığını başa düşdüm. Mən işi öz təsəvvürümdə tamamilə başqa cür gördüm, əllərim isə beynimdə yaratdıqlarımı sanki təsvir edə bilmirdi. Mən ümidsizliyə qapılırdım...

Bir dəfə emalatxanadan gələndən sonra anamın qarşısında oturub ağladığımı xatırlayıram. Mən hər şeyi korlayacağımdan, Aleksandriyaya verdiyim vədi yerinə yetirə bilməyəcəyimdən çox qorxurdum. O gecə mən bir yuxu gördüm. Kor Əhəd yuxuma girmişdi. Orada uzun, lap uzun bir dəhliz vardı, ətrafdə işıqlar elə gur yanındı ki, gözlərimi qiymalı olurdum. Yadımdadır ki, o, əlini mənə uzatdı və elə bil, bu yolun sonuna qədər onu ötürməyimi xəyalən xahiş etdi. Yuxuda mən onun çox böyük, məndən dəfələrlə yekə olduğunu gördüm. Kor Əhədlə birlikdə atlığım hər addımla içimdə özümə inamın artdığını yaxşı xatırlayıram. Başa düşdüm ki, bu, ola bilsin, hər şeyin alınacağı ilə bağlı onun mənə verdiyi işarə, gəndərdiyi ismarıcdır. İşığa doğru gedən yolda daha bir neçə addım da atmaq lazımdır.

Səhəri gün mən emalatxanaya qaçıdım; demək olar ki, hər şeyi təzədən, lap əvvəldən başladım. Portret üzərində işimi bitirəndə və onun eynilə təsəvvürümdə canlandırdığım kimi alındığını görəndə xoşbəxtliyimin həddi-hüdudu yox idi. Yuxuda da olsa, hansısa gözəgörünməz qüvvənin köməyi ilə Kor Əhəd kimi bir insanla tanış olmağıma çox şadam. Özündən sonra qoyduğu irsə görə ona təşəkkür edirəm. Bu irsi unutmaq olmaz, bunu yadda saxlamaq və onun yaradıcılığını gələcək nəsillərə çatdırmaq lazımdır.

MÜƏLLİFLƏR

Gülhüseyn Kazımlı

Gülhüseyn Kazımlı 1950-ci ildə Cəbrayıl rayonunda anadan olub. Dövlət Pedaqoji Universitetini, Bakı Ali Partiya Məktəbini, SOV.İKP MK-nın İctimai Elmlər Akademiyasını, Bakı Biznes Universitetini bitirib.

Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktorudur. Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsində redaktor, Kirov Rayon (indiki Binəqədi) Partiya Komitəsində təbliğat və təşviqat şöbəsinin müdürü, Azərbaycan Respublikası Nazirlər

Kabinetinin ümumi şöbəsinin redaktə qrupunun rəhbəri, Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri Xidməti aparatının rəhbəri, Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsinin “Torpaq” qəzetinin baş redaktoru vəzifələrində çalışıb.

Dövlət qulluğunun baş müşaviridir. Ailəlidir. Üç övladı, bir nəvəsi var. On yeddi kitabın, bir monoqrafiyanın müəllifidir.

Son illər Gülhüseyn Kazımlı ictimai əsaslarla Beynəlxalq Muğam Mərkəzi ilə əməkdaşlıq edir, görkəmli muğam korifeylərimiz haqqında elmi-tədqiqat işləri aparır. Onun tədqiqatları əsasında XIX əsr Azərbaycan muğam ifaçılığının ən parlaq nümayəndəsi, böyük muğam ustası, ömrünün 35 ilini Tiflisdə Azərbaycan muğamının, xalq mahnılarının təbliğinə həsr etmiş Əbdülbaqi Zülalov (Bülbülcan) haqqında elmi-publisistik “Bülbülcan” kitabı ərsəyə gəlmış, Beynəlxalq Muğam Mərkəzində bu görkəmli xanəndənin həyat və yaradıcılığına həsr edilmiş yubiley gecəsi keçirilmişdir. Onun tədqiqatları əsasında Xalq artistləri Şövkət Ələkbərovanın, Həqiqət Rzayevanın, Yaqub Məmmədovun, tarzən Əliağa Quliyevin, Allahyar Cavanşirovun, əfsanəvi qarmonçalan Əhəd Əliyevin (Kor Əhəd), Teyyub Dəmirovun yaradıcılıqlarına həsr edilmiş yubiley gecələri də Beynəlxalq Muğam Mərkəzində keçirilmiş və Azərbaycan Televi-

ziyasının “Mədəniyyət” kanalı ilə yayılmışınaraq geniş tamaşaçı auditoriyasının rəğbətini qazanmışdır.

Şəfiqə Axundova, Azər Rzayev, Oqtay Rəcəbov, Nəriman Məmmədov kimi görkəmli bəstəkarlar tərəfindən onun şeirlərinə 30-dan çox mahnı bəstələnmişdir.

“Bülbülcan” kitabı Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin təşkilatçılığı və Mədəniyyət Nazirliyinin dəstəyi ilə gürcü dilinə tərcümə edilmiş, Beynəlxalq Muğam Mərkəzində və Tbilisidəki M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Mədəniyyət Muzeyində təqdimatı keçirilmişdir.

**Aleksandriya
Sultan-zadə
fon Brüseldorfff**

Aleksandriya-Sevinc Sultan-zadə fon Brüseldorfff Bakı şəhərində anadan olmuşdur. O, əfsanəvi qarmon ifaçısı, “Kor Əhəd” ləqəbi ilə tanınan Əhəd Fərzəli oğlu Əliyevin nəticəsidir. Aleksandriya-Sevinc Bakı şəhərindəki 23 sayılı orta məktəbi bitirdikdən sonra musiqi təhsili almaq məqsədilə ABŞ-a köçmüştür. ABŞ-da yaşayarkən 1999-cu ildə “Crestar Bank” təqaüdünü almış

və “Operafestival di Roma” Beynəlxalq Opera Təlim Proqramına qəbul edilmişdir. Burada bədii rəhbər və dirijor Francesco Carotenutonun rəhbərliyi altında “Academia Filarmonica”nın yüksək səviyyəli dəstəyi ilə Beynəlxalq Kamera Ansamblı ilə birlikdə çıxış etmiş və Beynəlxalq Musiqi Laureatı olmuşdur. 2006-cı ildə Riçmond şəhərində Virciniya Birliyi Universitetinin (VCU) opera ifaçılığı istiqaməti, musiqi üzrə bakalavr dərəcəsini əldə etmişdir. 2006-2007-ci illərdə Julliard Opera proqramının axşam bölməsinə qəbul olmuş və məşhur soprano Dodi Proteru ilə vokal təhsilinə davam etmişdir. O, 2013-cü ildə qədim Princeton şəhərinin mərkəzində yerləşən, dünyanın öndə gedən Rayder Universitetinin Vestminster Xor Kollecinin Opera İfaçılığı və Elmi Vokal Pedaqogika üzrə magistr dərəcəsini almışdır. Təhsil aldığı müddətdə opera yay proqramlarında öz fəallığı ilə seçilmiştir. Aleksandriya-Sevinc 2012-ci ildə İtaliyanın Florensiya şəhərində keçirilmiş Florensiya Opera Seminarı, 2013-cü ildə Avstriyanın Vyana şəhərində keçirilmiş Vyana Lider Romans dili və eyni ildə Avstriyanın Qraz şəhərində keçirilmiş Amerika Musiqişünaslıq İnstitut (AİMS) adlı proqramında iştirak etmiş və bir sıra fəxri fərman və şəhadətnamələrlə təltif edilmişdir.

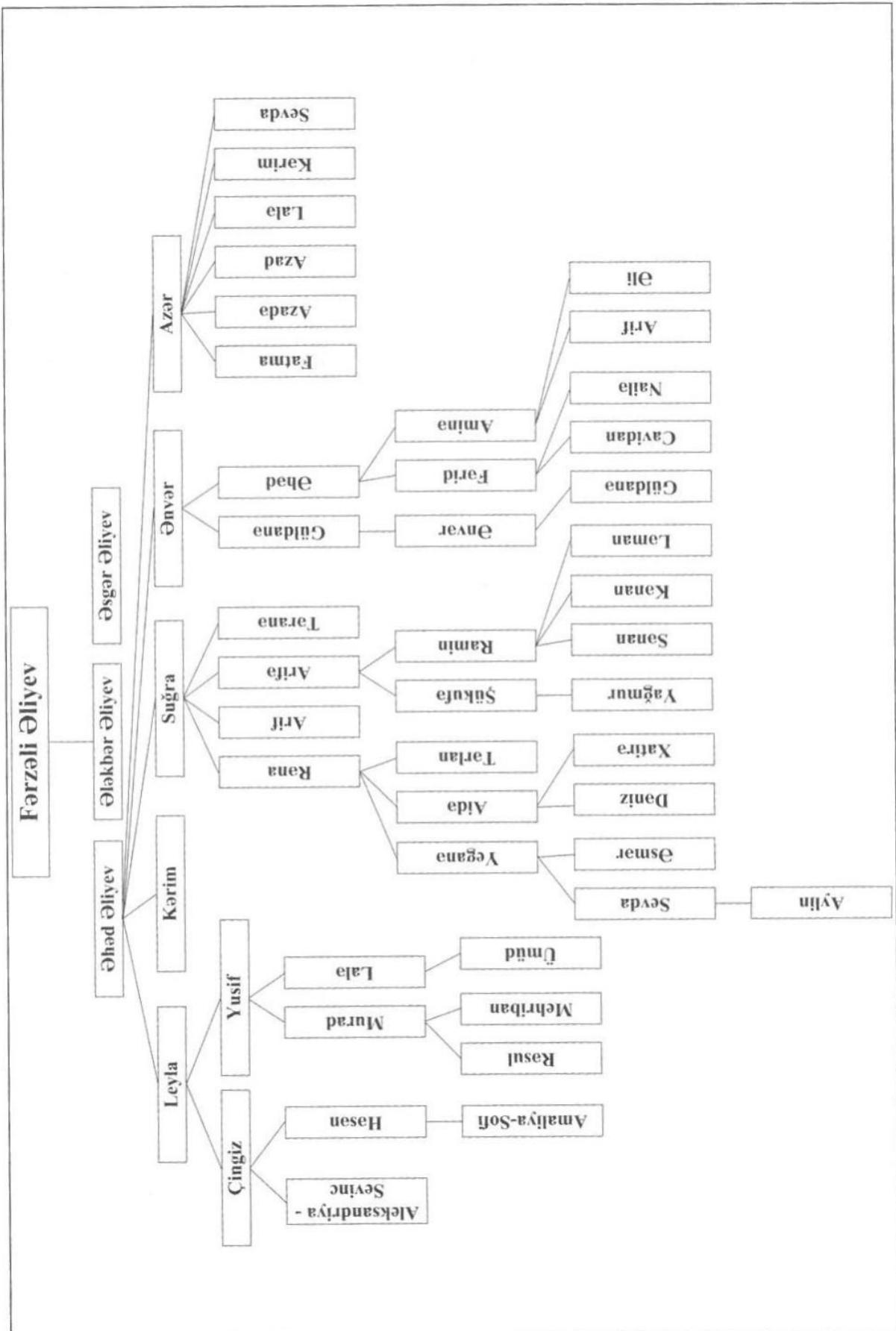
Aleksandriya-Sevinc Vaşinqton şəhərində yerləşən Con F.Kennedi Mərkəzində, Nyu Yorkun Linkoln Mərkəzi Julliard konsert zalında, Virginija Operada, Kanadanın Niaqara festivalında, Vyanada Şubert və Mozart tarixi muzeylərində, Avstriyanın tarixi Eggenberq Palace sarayında,

Romanın Palazzo S.İvo Alla Sopianza sarayında və digər Avropa ölkələrinin, Amerika, Kanada şəhərlərinin görkəmli opera və konsert zallarında, Beynəlxalq Muğam Mərkəzində, Azərbaycan Akademik Dövlət Flarmoniyasında solist kimi orkestrlərlə ifa etmişdir. O, elmi işləri ilə əla-qədar 2009-cu ildə Nyu-York şəhərində Kolombiya Universitetinin nü-fuzlu Shapiro Mərkəzində, Azərbaycan Demokratik Respublikasına həsr olunmuş “Pax Turcica- 2009” adlı konfransında, Durham Universitetində, 2014-cü ildə Londonda yerləşən Qoldsmits Universitetində Təhsil, Musiqi və Psixoloji Tədqiqat Cəmiyyətinin (SEMPRE) təşəbbüsü ilə keçirilmiş “Sistemli Musiqişunaslıq (SysMus 14) Musiqi, Yaddaş və Beyin Tədqiqat” adlı konfransda, Bakıda keçirilmiş İSME 2018 Beynəlxalq Musiqi Təhsili Cəmiyyətinin 33-cü beynəlxalq konfransında və digər konf-ranslarda iştirak etmiş və çıxışları ilə rəğbət qazanaraq sertifikatlarla mükafatlandırılmışdır.

Aleksandriya-Sevinc Amerikada yaşasa da, daima öz doğma ölkəsinin mədəni musiqi sənətini yüksəklərə qaldırmaqdə öz fəallığı ilə seçilən bir musiqi diplomatıdır. O, Azərbaycan adı ilə bağlı olan bir çox tədbirlərə qatılmış və ürəkdən iştirak etmişdir. Amerikada yaşadığı müddətdə Va-şinqtonda yerləşən ABŞ-Azərbaycan Ticarət palatası, ABŞ Ticarət Pala-tası, Azərbaycan-Amerika Cəmiyyəti (ASA) kimi peşəkar təşkilatların üzvü olmuşdur. Bir sıra diplomatik tədbirlərdə Azərbaycan musiqi mədə-niyyətinin təbliği ilə bağlı məruzələri və ifaları olmuşdur.

2008-2009-cu illərdə Aleksandriya-Sevinc öz qeyri-adi istedadını pay-laşdığına görə Nyu-York şəhərində yerləşən Amerika Azərbaycan Cə-miyyəti (ASA) tərəfindən yüksək təşəkkürə layiq görülmüşdür.

Aleksandriya-Sevinc 2017-ci ildə Azərbaycan Milli Konservatoriya-sının Elmi Şurasının qərarı ilə doktaranturaya qəbul olmuş və hazırda “Xanəndə və aşıqların səs aparatının akustik və fizioloji xüsusiyyətlərinin tədqiqi” adlı dissertasiyasında Raydır Universitetinin Vestminister Xor Kollecində araşdırmağa başladığı novator işinin daha dərindən araşdırılmasının davam etdirir. Bu elmi işində Aleksandriya-Sevinc muğam və aşiq ifalarında səsin fizioloji, emprik, texniki-akustik xüsusiyyətlərini və sə-sin idarə olunmasında səs tellərinin və səs aparatının, oxuma texnikasının funksional rolunu araşdıraraq onun qorunması yollarını göstərməyə çalışır. Bu mövzu ilə o, elmə yenilik gətirmiştir.

MÜNDƏRİCAT

Alın yazısı	10
Zaqafqaziyanın konservatoriyası - Şuşa	13
Tiflisdəki azərbaycanlılar	17
Qarmon - instrumental musiqidə yeni çalar.....	19
Musiqini ürəkləri ilə görən insanlar	42
Həyatın bir anı	51
Qarmonçalan Kor Əhəd haqqında düşüncələr	79
Tofiq Bakıxanov	80
Firudin Şuşinski	83
Leyla Əhəd qızı Sultan-zadə	90
Vasim Məmmədəliyev	97
Siyavuş Kərimi	99
Sənubər Bağırova	102
Abbasqulu Nəcəfzadə.....	106
Zakir Mirzəyev	117
Aftandil İsrafilov.....	121
Teyyub Teyyuboğlu	123
Möhlət Müslümov	126
Ənvər Sadıqov	128
Aydın Əliyev.....	133
Rafiq Salmanov.....	136
Əhsən Rəhmanlı	142
Məhərrəm Nəcəfzadə.....	148
Əmir Pəhləvan	150

Həkim Qəni	153
Çingiz Həsən oğlu Sultan-zadə	156
Əllərin bəsirəti	159
O, musiqinin rənglərini belə görürdü.....	163
Dünyanı görməsə də, ifası qəlblərə işıq salırdı.....	167
“Atam Azərbaycan qarmonunu yaratdı”	170
Ustad sənətkarın xatırəsi yad edildi	174
Kor Əhəd	176
Tədqiqat prosesi.....	181
Yuxumdan gələn portret	214
Müəlliflər.....	216

Redaktor: *Sevinc Nuruqızı*
Bədii və texniki redaktor: *Abdulla Ələkbərov*
Kompüter dizaynı: *Aqil Əmrəhov*
Korrektor: *Mətanət Kərimova*

Gülhüseyn Kazımlı
Aleksandriya Sultan-zadə fon Brüseldorfff
QARMONUN ƏFSANƏSİ
Bakı, «Təhsil» – 2018

Çapa imzalanıb: 25.10.2018. Formatı: 70x100 1/16,
Ofset çapı. Fiziki çap vərəqi: 14. Tiraj: 1000. Sifariş: 184.

“Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya” müəssisəsinin
mətbəəsində çap olunmuşdur.
AZ 1052, Bakı, Fətəli Xan Xoyski küçəsi, 149.
Tel.: +994 12 567 81 28/29, Faks: +994 12 567 82 68
e-mail: tahsil_az@yahoo.com